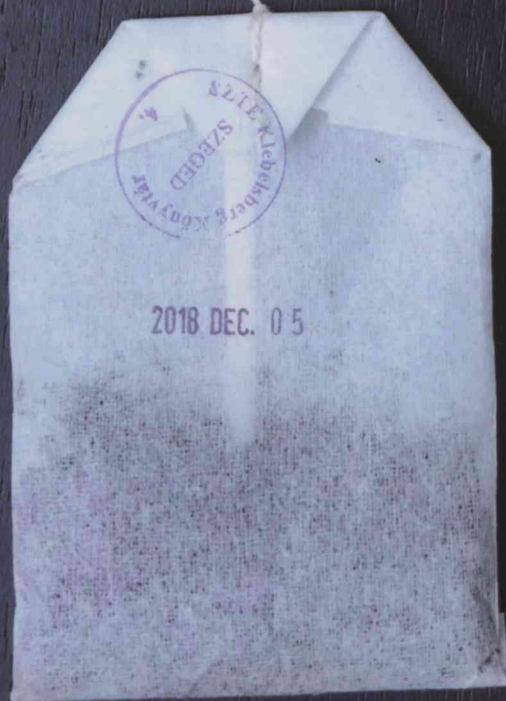

tiszatáj
72. ÉVFOLYAM

51964

A#555

”

”

10

2018. október

tiszatáj

IRODALMI FOLYÓIRAT

Megjelenteti a Tiszatáj Alapítvány Kuratóriuma
a Csongrád Megyei Önkormányzat,
Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata,

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

az Emberi Erőforrások Minisztériuma
és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával.

HÁSZ RÓBERT főszerkesztő
ANNUS GÁBOR, ORCSIK ROLAND, TÓTH ÁKOS szerkesztők
SINKOVICS BALÁZS korrektor
SZÉKELY ANNA szerkesztőségi titkár

Felelős kiadó: Tiszatáj Alapítvány
Szedés, tördelés: Tiszatáj Alapítvány
A lapot nyomja: E-press Nyomdaipari Kft.
Szeged, Kossuth Lajos sgt. 72/B
Felelős vezető: Engi Gábor

Internet: **www.tiszataj.hu** e-mail: **tiszataj@tiszataj.hu**

Online változat: **tiszatajonline.hu**

Szerkesztőség: 6720 Roosevelt tér 10–11. Tel. és fax: (62) 421–549.

Levél cím: 6701 Szeged, Pf. 149.

Terjeszti: Lapker (Magyar Lapterjesztő Rt.)

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága 1008. Budapest, Orczy tér 1.

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,

e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 303–3440

További információ: 06 80/444–444

Egyes szám ára: 600 forint.

Előfizetési díj: negyedévre 1500, fél évre 3000, egész évre 6000 forint.

ISSN 0133 1167

Tartalom

LXXII. évfolyam, 10. szám / 2018. október

MOHAI V. LAJOS	A százegyedik út	3
SÁNTA JÓZSEF	Gézember	13
TÓTH ERZSÉBET	Madárbosszú; Álomfutás	21
PETŐCZ ANDRÁS	A hallgatás; Petőcz András	24
KORMÁNYOS ÁKOS	Feldolgozva; Hungarikum; Metélés	26
PATAK MÁRTA	Mindig péntek (regényrészlet)	30
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR	Recept (regényrészlet)	34
JUHÁSZ RÓBERT	Kapcsolás; Pont; Hallgató madarak	37
NAGY HAJNAL CSILLA	Bedřich; Kislépés; Mész; Nem lettem szívsebész	40
ROBERT PINSKY	Utcazene (Street Music); Ing (Shirt); (Ginza Samba); Az akar csont (The Want Bone); Jiddis nyelvű impro- vizáció (Improvisation on Yiddish); Rím (Rhyme); Robotok (The Robots); A finomító (The Refinery) <i>Gyukics Gábor</i> fordításai	46
JOHN PECK	Viaticum (Viaticum); A tavaszfesztivál a folyón (The Spring Festival on the River); Csérül-fordul (Turn); A mén halála (Death of a Stallion); Fekete feketén (Dark on Dark) <i>Fülöp József</i> fordításai	55
BENE ZOLTÁN	Művészkávézó	60
HAZAI ATTILA	Józsi bácsi hagyományai; zene ólálkodik a szobában	67

A maximalista – Hazai Attila emlékére

GYENGE ZOLTÁN	Az örület védelmében (Megnyitó)	70
GARACZI LÁSZLÓ	A Hazai Attila Alapítványról	72
SZEGŐ JÁNOS	Mi lenne HA? – Hazai Attila életműkiadása egy értel- mezői közösség olvasataiban	74

BERTA ÁDÁM	Hazai Attila, a jövőbelátó	78
NAGY GABRIELLA	Értelem és érzelem a Hazai-novellákban	81
Hazai a zebrán (Szabó Gábor és Szilágyi Zsófia kötetbemutató beszélgetése)		92
Túlélők és kukorica-dalok (A 2017-es Hazai Attila-díj kitüntetettjével, Tóth Kinga költővel Bencsik Orsolya beszélget)		93
Re: kerekasztal. A Hazai-ügy (Egy 1998-ban abbahagyott beszélgetés folytatása)		100

mérlegen

GOROVE ESZTER	Állapotváltozások (Tóth Kinga: Holdvilágképűek)	107
BAKONYI ISTVÁN	És újra próza (Petőcz András: Ancika)	110
KOMÁROMI DÓRA	Nincsenek enyhítő körülmények (Patak Márta: Enyhítő körülmények között)	115
PIKÓ ANDRÁS	Háztáji vizsgálódások a kertben (Kelemen Zoltán: Emlék a kertről)	117
KELEMEN ZOLTÁN	„A találkozás elkerülhetetlen” (Murányi Sándor Olivér: Medvenéző. Történetek medvékről, halakról, nőkről és férfiakról)	120
BÜKY LÁSZLÓ	Száz Pál: Fűje sarjad mezőknek – Phytolegendárium	126
DEMUS ZSÓFIA	Megszállott test-kép (Pályi András: Gyász és gyönyör)	129

Az utolsó oldalon

SZÍV ERNŐ	Az idei vigasz	132
-----------	----------------------	-----

Illusztrációk

Válogatás Hazai Attila „*Nagyi a szekrényben*” című CD-ROM-jának illusztrációiból (fotók: Pecsics Mária) a címlapon, a 10., 20., 23., 36., 39., 99., 109. és a 119. oldalon.

MOHAI V. LAJOS

A százegyedik út

RÓZSA UTCA RETROSPEKTÍV – EPOSZ

(I. rész)

Elkondult a gyermekkor utolsó óráútése,
a Rózsa utca hatalmas térkép,
amikor a Téglaporos Angyalka vért köpött,
holtta dermedtek a cseresznyefák.
Az éden szűken mért ittlét volt,
a százegyedik utat nekem szánta,
az öregember arca ráncokban végződött,
összevitatkozott Istennel, meghalt,
az élet azóta félelmet csöpögtet a szívünkbe,
a városszélgyalogutak szélén botladozik,
csikorgó szélben szennyes köpennyel
kémlelve a varjakat,
ázott visszfény tapad az ekevastól fényes szántókra,
a lovak és a szenesek fejüket a haragos Égre szögezték,
előttük az út pora készen állt,
az Ég utoljára még megadta a módját,
hullámalakban elsötétült,
Isten kezéből kihullott a naptár.
Azóta nem érkezik hír felőlük,
bárhová tartsanak is,
összekoccanó itatóvödrek kongását elnyeli
a végső emlékezés.

Ének nélkül nem maradhat az ember,
keze ügyében a költészet lupéja,
a Rózsa utcán végighúzza ujját az Isten,
angyaltollak maradnak helyén.
Az Üveghegyen innen történik mindez,
a deszkakerítésnél virágosó rebben,
Tejútra hajló futórózsa Zrínyi

és Kosztolányi rímvarázsát hívja
szelence,
melence
Velence,
 az udvari padnál lesütött szem,
 a Nap fényében elköltött aranypénz.

A Rózsa utca elvarázsolt kastély,
 szívemben pulzáló szürrealista vitrin,
 egy babonás kéz porcelánfigurákat rendez el benne,
 nipppek kuporognak a tükörfal előtt,
 szűkösen élünk az elnapolt időben,
 a *melancholia* pengéje az elvékonyodó percek elevenébe vág,
 az emlékezés csapda,
 a régmúlt események rejtjeleinek megfejtése
 mégsem a szemfényvesztés művelete.

A Rózsa utca a százegyedik út hőse,
 szívesen édesget illúziókat és feledkezik magába,
 hogy a gyászos napokat távol tartsa,
 a vágy modelljével fölfejtí az abbamaradt édent,
 és az angyalok megjelenésére gondol,
 ha gyanakvás támad benne;
 az esőnek is csupán néhány olajzöld gyom látja hasznát:
 az Ég mégis dajkálja a hegyet,
 hiába kő a háta, és a hasa gyom.

A Rózsa utcába hozott a gólya,
 kakas kukorékolt, akkor születtem,
 eztán csak kakasszót ünnepelek,
 fennhangon dicsekedtem vele,
 hogy fölcicomázzam jövetelem színpadát,
 ezerkilencszázötvenhat július huszonegyedikén
 a fenyők élfényei között történt meg
 az élet első jelenete,
 a Rózsa utca a frissen fölhúzott vánkosciha illata,
 a Föld szélén szempillaív a hajnal,
 láthatatlan égitestekkel szépítkezik a mozdulatlan messzeség,
 a mosoly kiolthatatlan varázs,
 júliusban az ég tiszta kék,
 egész álló nap átsüt rajt a Nap,

egyformán tűz négy égtáj felé,
egyformán kék mindenfelé.

A gyermekkor félreeső zugban
szomorúságról és megbántottságról beszél,
hepehupás Ég a vigasza,
odalopakodó titkát a felhők mészdarabjaival rajzolja meg,
kiélezem az érzelmeimet,
a Rózsa utca minden epizódja rám mutat,
festetlen pompa a szálkás emlékképek forgatagában,
a Rózsa utca a habzó cseresznyefák alatt olvadó cukorhegy,
a természet színes világa ámulatba ejt,
a fák árnyékainak közét fenyőillat tölti meg,
gyantaszag,
a kerítés mögül a mezők szélről keményített abroszaira látni,
varjak kívántak eleséget a borostás földeken,
sürgölődésük átadja röptüket a nyugtalan messzeségnek,
elszunnyad lassan a fény,
szemtanúja leszek ennek a darabka átváltozásnak,
mely készen vár minden nap,
mint a temetők szomorúfüzei.

Amikor beírtak az iskolába,
már tisztában voltam a számokkal,
az óra lapjáról képes voltam leolvasni
a mutatók állását,
az idő irreverzibilis folyamat,
a lépcső alatt szertár bújt meg a felejtés
tárgyilagos pókhálóival,
a mennyezethez szorított bolthajtás
ívében kerékpárküllőket pengetett a Nap,
térdről metszett lábak sétáltak ki-be
a falmélyedésben,
porszagú volt a levegő, gázolajszagú a padló,
elégikus távlat az elvágódáshoz.

Álmodtam róla, hogy aranykezü
sörfőzők ivadékaként láttam meg a napvilágot.
Az álom koromágyban fekszik,
az éjszaka teljesebb világ a nappalnál,
szárnyalása gyöngyházzsínű vágyakozás,

ahogy Vörösmarty gyönyörű versében is olvasható.

A sörösök életre szóló eseményt jelentenek,
a Petőfi utcai „lapi kocsma” udvarán
szívükre ölelték a csatosüvegekkel megrakott ládát,
az én melodramatikus antropológiám kezdetei ők,
szívesen lyukadok ki az emlékezésben náluk,
ott bontotta szirmait előttem a periféria költészete,
szabad találkozás volt,
odalopódtam a szomszéd ház falához,
bámész szemmel figyeltem, hogy visongtak
amikor a másik arcába spricceltek a sörből,
mint Pepin bácsi és Maryska a *Sörgyári capriccióban*,
amikor disznóöléskor véres ujjal
bemaszatolták egymás orrát.

Elhangzott a gyermekkor utolsó óraütése,
a palakék égen kigyulladtak az utcai lámpák,
fényes bogarak pattogtak szanaszét a vascilinderekről,
a lámpa kátrányoszlopa ezüstszálat vésett a földbe.
A kép, amitől nem válnék meg,
ha csigolyámat törnék,
ha fél karomat tépnék ki.
Az emlékezet válogat és selejtez,
és csak ritkán erős, mint a föld alól kitörő láva.
Ezek kegyelmi pillanatok, amelyekről a költők írnak,
nekem inkább elijedni volna kedvem tőlük,
de ezt mégsem teszem, mert továbbra is az irodalom
ódivatú hitével élek,
a hiúság állócsillaga ott ragyog előttünk.
Szenteste a bibliai ács hozza be a tűzifát,
pártomat fogja.

Kanizsán a Hold fekete kartonra szerelt lámpa,
leoltanám, de életfogytig világít,
koponyák repednek, a türelmi idő lejárt,
a Rózsa utca halotti jegyzőkönyv.
Telik a halálos magasság,
megül a halálos fáradtság,
mondaná a mennyei Weöres.

A Rózsa utca parányi mítoszok együttthatója,
kölyökkéz-fészke a cinkéknek,
orgona fejek szendergése az ég vánkosán,
az ábécéskönyv elmosódott betűje,
visszaigyekszem az első kimondott szóhoz,
távoli fénye gyakori vendég,
egy mázsa fölbontatlan levél csivitel a fák alatt,
por hull a líra kitömött madártestéből,
korom csordul az éjjel sötétjéből,
végszó, elsüllyedt Atlantisz,
számolni kezdem az évek oszlopát,
dráma ez, hallom az úrból Hamlet szavát,
kései szemrehányás,
guberáló csillagjósa,
feketére égett ikon,
elszenesedett gerenda a *Háromrészes énekből*.

A mező elszéledt foltjain szél-förgeteg kaparász,
porcelánhúr feszül, elpattan,
hideg csordul a vizes földekre,
beesett-arcú szántások rogyadoznak
a mélyutak mentén,
üveggolyónyi csillag fut a láthatáron,
árnyéka vesződik vele.
A Rózsa utcához Isten lehunyta szemmel közelít,
jégmadár fölöttünk a síkos Ég,
halottak napja, ismeretlen, idegen,
deszkaporba fojtott keserűség.
Szívünkben elhagyott utak alusznak.

A Rózsa utca ólommal tömött zsák,
idegszálakkal hímezett sebhely,
szilánkosra taposott gyalogút,
köveken kopogó gyászhintó,
katonák holtteste fölött betemetett bombatölcsér
(*háborús seb, rossz emlék, a történelem ásonyoma*),
zsálon kilazult pánt,
október esője,
madárlátta kenyér,
a szemembe ragadt gerlepár,
holt szemgödör, halott sirály,

balkáni bogáncs, dünnögő sás,
az első szerelem hangalakja,
éles tűszúrás a szívben,
a bölcső álma, amelyet fölszakított
egy rikoltozó madár.

A Rózsa utca zarándokhely,
az ember tulajdon sírhelye,
csak legyen képes elviselni földi terhét,
kitágul a szembogara és lába alatt vékony reccsenésekkel
az idő töredezik,
ha valakiben megértésre talál,
ünnepi öltözete a megbocsátás lesz,
amit érzékszervei a világ tekintetéből kihasítanak.
Ez a százegyedik út filozófiája.

Az élmények munkára fognak,
horgolják a múlt terítőjét,
a falánk sötétben motozó nesz,
jár az óra;
fölnégyelt ablaktáblára zuhan egy égitest szemcsés árnya,
rezeg a fény a hóra.
A halálmadár karma kisebesíti a gyermekkor szövetét.

A százegyedik út formabontó rekviem,
a Rózsa utca költészetének tája,
a későn érő vadkörtefa szemérmesen magához öleli
a golyónyivá tömörült varjak kollázsát,
Krisztus megszégyenítése mindig a halál mítoszára figyelmeztet,
a múlt méregkeverők tanyája is,
a kikínlódott boldogság pizska ott ragadt,
hiába akarták a mitológia óriásai kiseprűzni onnan,
vérdús szentélye sártekénk vadvirágainak.
Mintha lopáson kaptak volna a Paradicsomi kertben:
„Kéretik zárás előtt távozni!”

Elkerülve a szülői háztól,
messze a kerti fáktól,
az utcai lámpa cilinderét megidézve
álmatlan éjbe gázolok;
az évek kémlelő-nyílása a fájdalom

füstös-pácolt nyomatára lát,
valakit temetnek,
teste helyén világvégi foltok,
az élet penészes sírkövekkel szegett ösvény,
a százegyedik út aláhull,
Nagyanyám átlépett az öröklétbe,
az évszakok szárnyai megvetemedtek,
a Rózsa utca a nincstelenségé.
Fojtó áramlás, amelyet nem lehet kikerülni.

Fölhasítom a folyó medrét,
derekam köré csavarom a felszín terítőjét,
hátamra terítem az Égbolt lepedőjét,
mert a gyermekkor öltözékét ideje levetnem,
vajon az élet vagy a halál foglalkoztat-e inkább?
a kérdésben elrejlík a válasz,
tengerek hullámtarajos partjainál,
a Krisztinavárosban és Smetana *Moldvájánál*
a mulandóság Rubik-kockáját forgatom,
visszaköltöznék a régi, felhők közé szorult házba,
ahová többé nem lehet,
és Andersen meséjéből sem lép ezután hozzám
a féllábú ólomkatona.
Az abbamaradt éden realitás,
nem húz védőszárnyai alá másik végtelen.
Kifárad a szívünk, hallgatni kell.

A gyermekkor álom-mása elnehezedett,
egy olcsón vett szentkép helyén
Krisztus töviskoronája lángol.
Személyes lehetőségeinket latolgatjuk, befelé beszélünk.
Ünnep idején a jászol illata betölti a délutánt,
a hópelyheket is mintha Isten lehelné arcunkhoz.
A tengert festők ecsetvonásai idézik,
hiába láttam, hogy jégtáblák fogságában csikorogtak a partok,
eldöntetlen, vajon a tenger volt-e,
vagy a megfagyott emlékezet?

A Rózsa utca vállán árnyak hályog-palástja,
fagyot lehelt ki magából a város,
mintha zsírpapírt ragasztottak volna a szeme elé,

a Rózsa utca színültig telt keserű pohár,
lassú méreg,
cérnaszálra bomló szemfödél,
Hádész zsákmánya,
diófán ült a halál,
hálót font,
a nyakamba dobta,
azóta nem alszom.

A morbiditás démona kísér tovább,
a hiedelmek forgószele kocogtatta
a légy piszoktól feketéllő ablakszemeket,
belopódzott a lélek réseibe;
ott Hádész hangolt,
haláltánc szólt az alkalomból,
gonosz járadék,
ideálmódta.
Eresszétek szabadon a kutyákat!
Az ember titkokat rejt el a szív páncélja mögött,
védekezőn arca elé emeli kezét,
összekucorodik cellájában,
sehová sincs bejárása,
de hálásan Franz Kafka tekintetére gondol.

A megszokott részletek tetszenek,
lassított lépések,
mert a változtatás gyújtózsínórja gyanakvással tölt el,
ezért bámulom meg az Astoria üvegtábláit,
és térek be a szálló régimódi kávézójába,
hogy az utca jeleneteit onnan figyeljem,
elcsípjek valami ismerős érzést,
mely föltámaszt minden elhagyott pillért
a Rózsa utcától Nakonxipánig.

Szikrázott a szeptember, Nagyanyám
születésének hónapja, a forróság sokáig kitartott,
boldog volt az ég,
a gyermekkor szökellése még bennem él,
velem repül,
ezerkilencszázhetvennégyben
a félszegség párája megóv a rossztól.

Később eldurvul a helyzet,
felnőttként az ember nem vigyáz magára,
hamiskás üzemmódra vált,
ezért egy mukkanása sem lehet utólag,
ha megittasul a saját ragyogásától,
és tejfoggal készül harapni a tiltott fa
gyümölcsébe.

Jules fölolvassa a *Tengerparti temetőt*
az Eötvös Collegiumra alvilági árnyak szállnak,
reggel a vonatindulás előtt távol kerültem önmagamtól,
Anyám körömcipője hegyével
kötötte össze a konyhakő mintáit az univerzummal,
hervad a gyomrom, mondta,
a buszmegálló üvegkalitkáját
újságkötegből elszabadult lapok zörgetik,
sértődötten araszol a vonat,
a vasúti töltés fölpúpozott jégkupac,
rám kattan a szülőföld epilógja,
*ti meg, jó lelkek, éljete*k,
örvénylik az este,
a Ménesi út prológja a *Tengerparti temető*,
hányadszorra már,
jelenés lepi el a kollégiumi szobát,
nem adnám, bárhogy kérlelné az összes ördögfióka,
a bölcsészlány a depresszió cselédgöncei után koslat,
megveti a világot,
nincs bosszúvágy bennem,
bagoly gubbaszt a fán,
gyakran csapódik az ajtó, metaforák kopogtatnak,
a pszichológia keresztretjtvény és vesztegzár.

A Rózsa utca a Ménesi út is,
egymásért tűzbe tett kézzel ácsoltuk a jövőt,
a somogyi végről Sneeburger Giovanni,
hajadonfőtt Dzsorzs *Wespremiensis*,
az elviharzó fiatalság pecsétje rajtunk,
az ideák számítanak,
álarcaink sarokban hevernek,
megvetjük a maskarát váltó előkelőséget,
a csúf a paradicsomi látnok a tudat mélyére szorul,

a könyvtárszobákban sétálva Krúdy jó darabig lefogja a szemem
legszebb alkotás a séta
 nem értem a társadalmi lét gazdaságtanát,
 miszerint az áru a Föld feketepiacán cserél gazdát,
 ahol az ész zsugorfóliája alatt az eszmét kiforgatják.

SÁNTHA JÓZSEF

Gézimmer

A szalonnája maradék bőrét mindig megfelezte. Az egyik Borzas Huszárnak jutott, a másik Rizegének. Hármójuk közül csak a macska nem volt csontsovány, Borzas Huszár meg ő sokszor elalélta az éhségtől, míg Rizege, ha napokon keresztül nem kapott tejecskét meg beleaprított kenyeret, akkor került az otthonát, messzire elcsámborgott, új gazdát keresett, és csak néha látogatott haza, szinte szánalomból nézett körül, hogy megvannak-e még ezek a csontra aszott testek, vagy a gazda meggondolta esetleg magát, és őt meglátva újra teleönti az asztalra helyezett edényét, amihez Borzas Huszár még véletlenül se férhetett hozzá. Ebben soha nem kellett csalódnia, mert Rohonc mind megébáta utóbb, hogy szegény, hogy négy zsemlénél, egy darabka inas szalonnánál többre nem futja, két nap távollét után mindig tele volt a macska tányérja, s ha belesavanyodott is a tej, azt Rizege nagy élvezettel lefetyelte ki. Borzas Huszár majdnem teljesen vak volt, az egyik szemét egy testes kutya marta ki, a másikba épp Rizege karma tévedt, így aztán számára nem volt menekvés, csak tévelygett a ház körül, akármilyen éhes is volt, ő csak Rohonc jó szándékában bízhatott, mint egy éjszakai vasútállomás a kisváros szélén, ami sokáig abban reménykedik, hogy a szükség messze elkerüli, mint egy rezesbanda. Hogy a vak sínek és porhalmok a falaiba öregednek, s a szem fiókjait nem nyitogatja senki.

Rohonc úgy emlékezett, hogy akkoriban még meztelen képpel járta a várost, nem akart rejtekezni a városiakok elől, így szinte senki sem tudta, hogy mi történt vele, miért is jelent meg az utcákon egy gézzel bekötött arcú ember. Nem emlékezett rá, hogy mikor is cselekedte ezt, miért tekerte be az arcát egy fiókjában talált köteg gézzel, s hogy mit akar ezzel jelezni a többi ember számára. Már azelőtt is eszébe juthatott volna persze, mert elég keskeny és csálé ábrázatú volt, két oldalt deres csimbókrok mutatták, hogy csak itt-ott nő a szakáll, az orra alá meg csak néhány kóbor szőrszál jutott – ahogy a sivatagban néha véletlenül összetalálkozik néhány tevekaraván –, azok is talán az orra lyukából merészkedtek ki. Ez addig a délutánig nem zavarta, ő sem törődött másokkal, azt sem hitte, hogy mások tekintete majd elmélyed az ábrázatában, ahogy a hazugságvizsgálók a gyanúsított arcjátékát tanulmányozzák. Csak amikor a tükör előtt állt már, és a homlokán kezdve lassan fejére tekerte a gézt, akkor érezte, hogy mennyire megkönnyebbül, ha nem kell többé a mások pillantását lesnie, hogy ez a vékony és ritka szövésű textil majd örökre felismerhetetlenné teszi az ismerősei számára. Mert hiszen mindenki ismerte Rohonczot, ahogy az efféle kisebb városban már arcról ismerik egymást az embe-

rek – mint a boncorvos is vakon megtalálja a különféle szerveket a felhasított hasfalban –, ha többet nem is tudnak róla, annyit bizonyára, hogy idevalósi-e vagy idegen, s hogy szív ez, avagy béltumor. Mikor végére ért a tekerésnek, és az ujjaival a szemeinél meglazította a kötést, annyira csak, hogy a saját gézzel beborított fejét a tükörben lássa, egy fájdalmas sóhajtással vette tudomásul, hogy ő immár a mások számára, ha nem is láthatatlan, de felismerhetetlen. Tettetéseink felhőszobra, gondolta, ahová magunknak megágyaztunk; egy fáradt nap talányaiból kivetkőzik. Miért is álldogálnék tovább az elérhetetlen előtt, csak egy karnyújtásnyira tőle. Ott a kirakat, a nesztelenül nyíló ajtó, belépsz, és a tér hallótávolságot szül. Mintha csak fecsegni kezdene a felszín, és örökös hallgatásba burkolózna a mélység. Ha felismerünk valakit, fogunk még vele találkozni. Vagy többször is akár. A gondolatstaféták lehetetlensége: mindig máshova érkezőkre várunk.

Később sem volt képes eldönteni, hogy mi is volt előbb, az ok vagy az okozat. Talán benne született meg élete szerencsétlenségének az összes feltétele, s így saját maga lehetett mindennek a kiváltója. Igen, gondolta, már nagyon régen kutat ásott benne az a szomorúság, amelyik a későbbi események oka, ugyanakkor következménye is volt egyszersmind. Amikor újra felkereste az ortopédust, az nem ismerte meg. Bogarászó hangon szólt hozzá, mint aki minden pillanatban keresi-kutatja a megfelelő kifejezéseket. Hogy egy ilyen hosszan elnyúló szenvedély miféle megtévesztő személyiségromlásokat okozhat. S hogy milyen gyorsan meghajlik az ember, ha már alig is lehetséges, aminek eddig gondolta magát. Tudja persze, hogy a dublini illetékességű írónak, aki Svájcban halt meg, sosem volt ekkora cipője, csupán méretarányosan faragtak alá ekkora lábfejeket, magyarázta Rohonc, hiszen ha kisebb lenne a figura a talpazat tetején, arra gondolnának, miért is kukorékol a kiskakas fönt a szemétdombon. Az ortopédus azonban nem volt képes elvonatkoztatni beteg arctalanságától, többször is hangsúlyozta, hogy itt már régen nem arról a ragyogónak mondott cipőről van szó, azóta a kór terjeszkedni kezdett, és alaposan beszittalt a látogatója elméjébe is, ha meg nem sérti, amely állapot már nem az ő illetőségi területe, s újra csak felírt néhány címet, ahol majd tudós férfiak nálánál eredményesebben kezelik az újabb tüneteket. Rohonc sértőnek érezte az orvos eme távolságtartását, hiszen a gyógyultak a legkevésbé sem értik meg a hasonló betegségekben szenvedő gyógyíthatatlan páciensek életérzéseit. Mintha csak kicsapongónak gondolnák őket, akik mindenféle korlátozások nélkül élnek bele magukat a súlyos torzulásokat okozó szenvedélyükbe, és egyre újabb kitérőket keresnének, hogy halogassák az érvényességük veszteségét okozó felismeréseket.

Az emberek kissé ijesztőnek találták másnap reggel a főtér felé lépdelő bekötött fejű alakot. Még a kutyák is átmertek a másik oldalba, a gyerekek meg sírógörcsöt kaptak, csak a felnőttek töprengtek, hogy miféle balesetet szenvedhetett el ez a szegény ember, s hetekig azt sem tudták, hogy ő Rohonc. Hagyták, hadd menjen csak a maga útján, ha járni tud, akkor bizonyára valamilyen csúnya seb éktelenkedik az arcán, mivel azonban semmiféle balesetről nem hallottak, kissé bizarr jelenségnek

tűnt megszállott járkálása. Ő pedig egyre öntudatosabb lett, hiszen úgy gondolta, másokat büntetve járkál, bosszúból az őt ért sérelmekért. Mivel a testtartása is megváltozott, ahogy a kötést a fejére tekerte, már úgy hitte, hogy ő nem Rohonc, hanem az előbbi énjénél sokkal súlyosabb és jelentékenyebb figura. Ezúttal szükségtelenül nagy kerülőket tett a város belső részeiben, olyan utcákba is betért, ahol addig soha nem járt, néhány órát elüldögélt a főtér melletti parkban, és jó érzéssel vette tudomásul, hogy kíváncsi szemek követik minden lépését. Amikor pedig a Kossuth-emlékmű mögötti padra telepedett, karjaival szellősen elterpeszkedett, akár a fényképekről jól ismert Anonymus arctalan szobra a Városligetben. Öreg szem vagyok, gondolta: figyelőállomás. Annak, aki jön-megy, koponyára karcolt kő, ajtóra tűzött kopogás. De még a távoli templom mögül is magán érezte a mások pillantását. Attól való félelme, hogy gyorsan lelepleződik, és egyszer csak hozzálép valaki, és gyalázatos módon letépi a fejéről a maszkját, az órák múlásával egészen szétfoszlott. Senki sem szólt hozzá, meg sem közelítették, tisztességes távolságból figyelték, mint egy idegen égitestről érkezettet, akinek a szándékai tökéletesen kutathatatlanok. Így késő délután még egy távoli vegyesboltba is bemerészkedett, és szokása szerint egy vékony szelet szalonnát, tíz deka parizelt, hat tojást, egy liter tejet és négy egész zsemlét vásárolt, kissé kirúgva a hámból, hiszen ezzel a reggel magához vett, több napra szánt pénzét is elköltötte. Márpedig ez mindig nagy súllyal esett latba, hogy soha ne vegyen egy napi szükségleténél több élelmiszert, mert állandó éhségében úgysem lesz képes magát fegyelmezni, azonnal felfal minden ehetőt, az ízlése szerinti legjobb falatokat készíti el ezekből a szegényes alapanyagokból, és az állatainak is bőséggel adományoz majd, látva örökké éhes udvarlásukat. Itt később lesz korán, mondta a boltosnak, és halkán kinevetett a pólyája mögül, mintha csak egy régen lenyelt kacagást öklendezne vissza.

Mielőtt hazafelé indult volna, még egyszer meglátogatta a dublini illetékességű, mint utánaolvasott, erősen antiklerikális, később Párizsban tevékeny író szobrát. Szerette nézegetni, ha ezt nem is vallotta volna be még magának sem. Olyan ember érzésével közelített hozzá, mint mikor újra és újra betér a cipőboltba, és csökönyösen egy, a lábánál öt számmal nagyobb darabot érez lényéhez tartozónak. Hiába is próbálgatja, és teszi nevetségessé magát, az eladók fintoraitól józanodik ki, amikor botladozva, bukácsolva lépeget, és a kívánt lábbeli semmiképpen nem segíti a járásában. Hiába is próbálkozott ezen a kései órán, hogy vallomásához megfelelő hallgatót találjon, a főtér üres volt, a szobor magasra nyúló alakja pedig sötét, s mivel az ő arcát géz borította, ez semmiképpen nem fosztotta meg a meggyőződésétől, hogy a daliás alak valójában az ő cipőjét hordja.

Éjjél körül merészkedett haza, amikor már úgy érezte, hogy elcsendesedett a város, és nem kell félnie a lelepleződéstől. Az egész napi diadalittassága most a sötét utcákon osonó tolvajhoz tette hasonlónvá, semmiképpen nem szerette volna, ha egy idegen szem meglátja, melyik házba tér be ez az arcát gézzel takaró tünemény, ahogy akkor már magát némileg kiválasztottként megkülönböztette a korábbi énjé-

től. Annyira távolinak gondolta új keletű figuráját a saját jól begyakorolt lényétől, hogy némileg sértőnek találta a szegényes portát, valamilyen előkelőbb házat képzelte el, amikor ebben a magát tökéletesen kitakaró maszkban megállt a kapujánál. Pedig alig várta, hogy Borzas Huszár és Rizege elébe fusson, az előbbi hangos csaholással a földön csúszva, különös vonyítással, az utóbbi pedig a lábához dörgölőzve, mint egy vastag, puha kígyó, izmos farkával szinte lépéseiben akadályozva. Csak lassan dőbbszent rá, hogy az agya a győztes hadjárat közben, amíg a városban csavargott, alapvető tényeket törölt ki az emlékezetéből. Eszébe se jutott, hogy az arcát takaró gézt letekerje magáról, csak ütdödten ült le a konyhája asztalához, és lassan kirakta maga elé az összevásárolt finomságokat. De mintha közben megrogyggyant volna az eddig öntudattal viselt maszkja. Egyetlen lépés is mekkora erőfeszítés, gondolta, semmiképpen nem képes megtenni ezt az áthidalhatatlan távolságot. Cin-kosai és örökké tanúi annak a háznak, amelyik már voltaképpen nincs, gondolta. S úgy szűnt meg, hogy benne laktunk, sőt, odajárunk ma is, ha ki akarjuk magunkat pihenni. Valami felzaklat, összetör, nagy kíméletlenséggel tipor belénk. Fogjuk a kulcsot, megtehetjük, bemegyünk az előszobába, végig a folyosón, balra a nappali, ott az ágy is, amikor csak akarjuk, kipihenhetjük magunkat. Kérem, pontosan jegyezze ezt fel, Daniella!

Most újra látta maga előtt a tegnapi hazaérkezését. Ahogy belép a mutatoujjával könnyen kinyitható faretesszel bezárt kapun, és se a kutyája nem szalad elébe hangos vakkantgatással, se a macskája nem dorombol a lábánál. Teljesen üres és kihalt volt a máskor az állatok szeretetétől eleven udvar. Ösztönösen megy a folyosó végéig, és mintha már sokadszor látná a jelenetet, sőt, évek óta csak ennek a képnek a valóságosságától rettegne, ott van a két kis állat, egymáshoz képest nem kisebbek, nem nagyobbak, ahogy a házvégi létra fokaira valaki felakasztotta őket. Moccsanatok, és a testük aránytalanul megnyúlt. Mind a kettőt megsimogatja, nem érez különbséget, egyformán puhák, és furcsán mosolyognak nyitott szájukkal, mint a plüssmacik, csak Rizege szemei üvegesek, Borzas Huszár szemei láthatatlanok. Akkor bemegy a konyhába egy késért, levágja a két kis testet, de nem várja már tőlük, hogy körbeugrándozzák. Hagyja a létra alatt az élettelenül szunnyadókat. Visszamegy a konyhába, aztán ki se lép a házból egész este. Daniella sürgető kopogtatására sem nyit ajtót, túlságosan is személyes ügyének gondolja mindezt, semmiképpen nem szeretné, ha elsietett vallomásai esetlegesen támadási felületet adnának az el-lenségeinek. Mivel aznap nem hozott semmiféle ételmezt magának, sem pedig a két kis barátjának, csak hosszan ül, és maga elé bámul. Nincs benne harag, kétségbe-esés, csak valamilyen értelmezhetetlen tompaság, amelyen nem tud, de nem is akar túllépni. Nem képes semmit megérteni, hogy a tények magukba zárt, feltörhetetlen dolgok, amelyek nincsenek logikai kapcsolatban a valósággal, nincs semmi értelmezhető mindebben. A cipő lehet ludas mindebben, gondolja, túlságosan nagy lendülettel szeretne volna mások számára bizonyítani a saját életrevalóságát, láthatóságát, egyáltalán a jelenlétét.

Egy nevetséges és suta bábra rögzített arccal, úgy gondolja, a mások itt maradt jelenlétéből él. Amikor a szobán nem ér át a nevetése, tudja, hogy itt az este. A szürkeület most kétesélyes. Bántóan idegen, elszenesedett tárgyak veszik körül, a sok elcsépelet jelentéstől kifakult, összezsugorodott életdíszletek. Most gondol megint a valamikori barátjára, és ennek a már lehetetlen találkozásnak a fontosságára. Mint ha arról beszélgettek volna egyszer, hogy ezek a fekete dobozok igazából feltörhetetlenek, csak a hozzá való viszonyulásunkat vagyunk képesek megjeleníteni, de semmiképpen nem tudunk a belsejükbe hatolni, képtelenek vagyunk belehallgatni mindabba, ami ilyenné tett minket. Most csupán fáradtságot érez, az elméjében képződött idegenséget. Úgy hitte, sőt, eddig bizonyos volt benne, hogy nincs itt semmiféle bizonyosság. Egyáltalán nem tudja elképzelni, hogy egy idegen behatolt a házába, s hogy a vak kutyája boldogan csaholt előtte, és a macskája is, talán kissé tanácstalanul hozzádörgölözött ehhez az emberhez. Nem tudja elképzelni, pedig anélkül is tudja, hogy Borzas Huszár semmiféle ellenállást nem tanúsított, amikor az idegen a nyakára hurkolta a madzagot. Talán még boldogan játszott is vele, körbeugrándozta, és elébe fekvő felkínálta a fenekét a simogatásra, Rizege már más térszta, őt a közelébe kellett csalogatnia valamilyen finom falattal, mert nem volt soha könnyen lekenyerezhető. Aztán a hurkot megszorítva, ezt sem tudja elképzelni, sőt nem is gondol rá, a két könnyű kis testet a behatoló felköti a létra harmadik fokára. Mivel nem gondolja mindezt el, csak alantas növekményként hatol a tudatába, felvágja a szalonnát, tüzet gyújt a serpenyő alá, amikor pedig kellőképpen kocsonyásan áttetszőek lesznek a szalonnadarabkák, ráüti a tojásokat, és hagyja, hogy lepényesre dermedjen a rántotta, hogy egybeálljon az egész, és csak a széleit emelve óvja a leégéstől. Amikor késznek gondolja a lepényt, elzárja a gázlángot, az asztalra helyezi, és három egyforma szeletre vágja. Sokáig ül ott, aztán anélkül hogy befálná az őt megillető részt, bevonul a szobájába, lefekszik az ágyába, és semmi másra nem gondol, mint hogy az éhes kis szolgálai most bizonyára jóízűen falatoznak.

Másnap már félelem nélkül lépked, mintha valamilyen kifutó lenne a város, ahol elég megmutatnia magát. Bizonyos utcák nem érnek össze a valóságban, csak a térképen. A képzelet ilyenkor elmerülve a keletkezés rejtelmében, mintha egy hangulat vagy emlék összefüggéseit hámozná le róla. Hirtelen összerántja az össze nem illőt, és olyan telítetté teszi a hiányt, hogy nincsen többé hely a maradandóság számára. A felejtés szekerén, falusi mellékutcákon a semmi felé sebbel-lobbal eloson. Harmadnap nem kerüli az emberek tekintetét, belenéz az arcukba, nem lopakodik, nem akar láthatatlan lenni, csak felismerhetetlen. Valamilyen késleltetett gyönyört érez, amikor a közelebbi és távolabbi ismerősök félénken kitérnek előle, anélkül hogy a fejére pillantanának. Óh, az elragadtatás öröme is hamarosan az övé lesz! Értzi az emberekből felé áramló félelmet és büntudatot, egyre nagyobb helyet követel magának a kisváros életében. Már nem az eldugott padon üldögél, hanem kávézt rendel magának a főtér elegáns teraszán, és közben szemrevételezi a legelőkelőbb hivatalnokokat, orvosokat, tanárokat, szinte bántóan figyelni őket gézzel lefedett ar-

cával. Némi zavar támad ilyenkor, a megfigyelt személyek hamarosan már abba-hagyják az önfeledt társalgást, komoran maguk elé bámulnak, kerülük a tekintetét, ha egyáltalán lehetséges, hogy egy arc nélküli fejről ne vegyenek tudomást. Tudja, hogy miatta ürül ki a nyáriasan zsúfolt terasz, de még előbb távozik, mielőtt a pincérek mogorva tekintete agresszív türelmetlenséggé változna, s valaki odakiált neki: Nocsak, hát visszajöttek a zsidócskáink!

Úgy gondolja, hogy már Borzas Huszár és Rizege halála előtt is gézzel letakart arccal járkált a város utcáin. Talán épp ez az oktan és másokat irritáló rejtekezés váltotta ki az ismeretlenek agresszióját. De ha megpróbálja értelmezni a cselekedeteit, mintha mégis azon az éjszakán tekerte volna be az arcát gézzel, amikor a kis barátait olyan méltatlan helyzetben megtalálta. Mintha mégsem ő lett volna az oka ennek a szörnyűségnek. Mindez, ahogy azóta professzionálisan gyakorolja a személytelenséget, csak a megtámadtatásának a következménye. Miért is akart ennyire láthatatlanná válni, ilyen zárt álarcban közlekedni? Mintha gyökerek luggatnák át a felritkult anyagú, gazdátlanul maradt tereket. Mintha a csend előbb hallatszanék, mint a dobogás, és ha közelebb hajolunk a kerítések durva deszkáihoz, már a csönd dobogása hallik, s csak aztán valamilyen sejtelmesen testszerű, éjszerű borzalom.

A következő nap újra csak kitör a házából, megindul a legforgalmasabb utcák felé. Tudja, hogy az arctalanságával szüntelenül fontos dolgot végez, akár egy igehirdető vagy nyomozó. Minden nap egyre bátrabban és nyíltabban lesz arctalan, miközben a város lakói semmi jelét nem mutatják az ellene való racionális lázadásnak. Mi is egy maszk, ha nem egy tükörtelen élet. Az önazonosság hiánya, a személytelen bátorság apoteózisa. Ő azért bátor, hogy még egy lélegzetnyi időre jelen legyen. Most már végképp lemondott valamiről, és ez most színtelen, szagtalan, egészen megváltozott alakjában újra a szeme elé kerül, a vágy diabolikus tárgyaként, ugyanakkor annak a tudata nélkül, hogy lenne benne valaki, aki mindezt igazából átérzi. Nézi a szobrot, de most már csak olyan szomorúsággal, mint amelynek a cipőjét ő is viselhette volna. Hiszen bármennyiszer is töprengett az őt érintő különleges élettényeken, mindig visszalopózott a szívébe a kirakati lábbeli utáni természetellenes vonzódás fájdalma. S hogy hónapokon át nem veszik ki a kirakatból ezeket a méretük miatt eladhatatlan portékákat. Úgy érzi, valószínűtlen gúnyolódással üzen neki a város. A cipőboltba már nem lép be, csak múltjának egy lehetséges, ám elérhetetlen tárgyaként tekint a sokszor megcsodált lábbelire. Múlt-kívánás, a reménység látszólag ép, ám belülről már szétesőben lévő vágya. Mindig van egy rekesz a lélekben vagy agyban, amelyik efféle szenvedélyeket képes támasztani. Nem tudja elképzelni, miként is élhetnek emberek ilyesféle bárgyúságban, hogy őt egy kirakati cipő iránti méla szenvedélybetegségben lappangó emberként görgetik tovább. Kinek kellett ez a vágyakozás, kérdezi magában. De ő csak szolgálja ennek a figurának, mert mindez csak egy használati tárgy testesedése, újra csak a megfelelés vágya egy harmadiknak, aki már képzetként sincs jelen, legalábbis Rohonczt képtelen elgondolni, hogy olyan sok emléket húzna maga után ez a hatalmas szobor.

Betér a patikushoz, aki annak idején oly nagy megértéssel volt az irányában. Az öreg a szemüvegét törölgetve emeli rá a tekintetét, mintha csak egy temetőből visszaterő hullát látna, akinek talán éppen az ő általa kevert balzsam okozta a vesztét. Maga lenne az, kérdezi hirtelen felmelegített viaszhangon. Rohonc szeretné visszavenni, érzéssé tenni a régi közelséget, amelyik kettejük viszonyában olyan természetesnek tűnt. Én felismerem magát, bárhogyan is próbál menedéket kapni, mondja neki a patikus. Ha kimegy a pályaudvarra, hamarosan belátja, hogy nem mindenki a maga vonatán utazik. A legtöbben éppen csak jegyet váltanak, de még a peronra sem lépnek ki. Mások azonban elmennek innen a legelső vonattal, céltalanul menekülnek. Azok, akik álszakállban lepedőbe csomagolt műanyag csecsemőket ringatnak a karjukon, nemigen jutnak messzire. Mindenféle maskara adódik ezeken a peronokon, már maga az utazás is egy olyan álca, amelyeket csak nagyon komoly emberek engedhetnek meg maguknak, meg a nyugdíjakat kézbesítő postások. Ezek aztán sokszor csapatosan megjelennek az állomáson, mindenféle jelmezekben. Évekig, évtizedekig becsületesen járták a várost táskájukban milliókkal. Eddig csak a rájuk leselkedő csavargóktól féltek, de egy idő után már a saját gondolatuk a legnagyobb ellenségük. Aztán egy szép napon, amikor is a nyugdíjak esedékesek, már nem bírnak ellenállni a kísértésnek. Álarcot öltenek, leginkább női szerepeket játszanak. A pénztáros csak pislog, honnan ismerősek számára ezek a bajuszos asszonyok. Mondom, csak a nyugdíjas postások, bukott királyok, forradalmárok, valamilyen nagyobb titkok tudói vesznek magukra efféle maskarát. De a maga gézbe tekert arca csak afféle számárköhögés, kirívó különtség, szánalmas báb egy teljes figurát kívánó vígjátékban. Bűne, már érzi, valamilyen határozott tárgyat öltött a kirakatban most is ott ragyogó cipőről való lemondásában. Hogy miközben lendületesen gondolta az élete új értelméhez való közeledését, egyre távolabb került tőle, mert egyre bonyolultabb, az ő lehetőségeit meghaladó nehézségeket támasztottak elé. Sosem szabad meztelenre vetkőzni mindazon dolgok előtt, amelyekre az életünk lehetőségeit meghaladó szenvedéllyel vágyunk. Ha el is takarjuk magunkat részlegesen, csak merészebbek leszünk, mert minden gondolatunk, ráutaló mozdulatunk szégyenteljes árulás.

Mikor hazaindul, újra csak lopakodva, árnyakat lesve az utcák sarkain, a zugokban, a kapuk mélyedéseiben, érvényét veszíti a rejtőzködése, mintha csak magát lopná el, a saját jelenlétét satírozná be ez az álarc. Úgy ül az udvarán, a létra harmadik fokán, hogy képtelen emlékezni. Hova induljon most, mitől óvja magát? A hátsó udvar lécei hiányoznak a holdfényben, inkább volt árnyékuknak tetszenek, ahogy ráfeksznek a száraz fűre. Kitömött árnyékuknak látszanak ezen a kései órán a tárgyak, gondolja Rohonc, ahogy néha az álom is megtelik valamilyen tőle idegennel, amire később se rámosolyogni, se támaszkodni nem lehet. Nem emlékszik, mikor tántorgott be végül a szobájába. Olyan helyen van, amit már régen elhagyott, és nem is szeretne többé látni. Hiába is mondja magának: Abban vagy, amiben fekszel, lehet egy test, egy ágy vagy koporsó. Amíg nem tudsz tőle megszabadulni, úgyis mindegy.

A megszokásaid nem juttatnak messzire, erre készültél, ezért majd ott maradsz benne. Fészek is lehetne, megnyugodhatnál, ha itt az este. Magányod is úgy: lassan, csont nélkül lapulsz, terhed lassan szárny lesz, egyetlen lendülettel iszkolsz a semmibe.

Talán holnap mégis fel kellene keresnie a cipő-lélekgyógyászt, hiszen most már egészen biztos, hogy nem az őt kényszeres beteggé tevő lábbelikről van szó, hanem a becstelenül elpusztított kisbarátairól. Hogy miközben derekasan tartotta magát, és képes volt egy efféle hitvány cipőtől függővé tenni a boldogságát, sokkal nagyobb veszteség érte, mintha ez is a túlságos hiúságának a következménye lett volna. De képes lesz-e ez a tudós orvos segíteni egy másik betegségen? Hiszen itt egyre újabb járatok nyúlnak ebben a labirintusban, és amíg ő egy divatos dolog után vágyakozott, sokkal személyesebb és tragikusabb dolgokat kényszerült átélni.

Újra reccsen az ág, és ő álomból ébredve zuhan, de mintha ez a zuhanás újra csak egy másik állapotba segítené. Most egy vastag ágba kapaszkodik, és nem lefele, a mélység fele néz, hanem felfelé, ahol a lombkorona egybeolvad az ég baljós sötétjével. Daniella, most, kérem, játsszék egy kicsit a triangulumon!

TÓTH ERZSÉBET

Madárbosszú

Karácsony Szent estéjén nem voltam otthon,
meglátogattam a családomat, akik nem laknak velem.
Nincs velük semmi baj, de ha mindig nálam lennének,
vagy én lennék náluk, az idegeire mennénk egymásnak.

Így viszont olyan örömben töltöttük az időt karácsonyi
mulatságokkal és tennivalókkal, hogy nem volt kedvem
otthagyni őket, főleg azért, mert féltem, hogy akkor egyedül
fogják megenni a bejglit. Mire kiderült, hogy nekem csomagoltak

külön elvitelre, már úgy aludtam, mint a tej, ezért nem ébresztettek
fel. Míg én aludtam, megágyaztak nekem, és amikor megfelelőnek
tartották az időt, félig-meddig felébresztettek, és csak annyi dolgom
volt, hogy átvonuljak egyik ágyról a másikra. Később derült ki, hogy

míg aludtam, ők borlevest is ettek, vagy ittak, ezt nem tudom, de
nem esett jól, hogy engem kihagytak ebből, mindazonáltal éreztem,
hogy aludni jobb volt. Másnap délelőtt szedelőzködni kezdtem,
mert hiányzott az otthonom, és otthon hagyott elefántjaim.

Ajándékba kaptam egy újabb elefántot is, alig vártam, hogy az otthoniak
közé eresszem, kicsit izgultam, hogyan fogadják majd, bár alapvetően
békés elefántok, nagyon ritkán bántják egymást. Erről inkább máskor.
Mire hazaértem, jól elszaladt az idő, késő délután lehetett, de ezt csak

saccoltam, mert az egyetlen megbízható, úgynevezett főórám megállt.
Nem mozdult a másodpercmutató. Mire felfogtam a dolog jelentőségét,
kénytelen voltam egy oldalpillantást vetnem egyik alórámra, ő
viszont járt csöndesen, és szerintem öt óra tíz perc volt. Ez már jobban

megfelelt időérzékemnek, de csak nézegettem főórámat. Fél tíz előtt
öt perccel állt meg. Vagy még az este, vagy ma délelőtt döntött úgy,
inkább este lehetett, biztos, amikor átvettem az elefántomat, és először
megsimogattam. Találgattam elképzelhető neveit. Fáni már foglalt,

nem jutottam tovább. Szegény óra! Majd bolond lesz nekem időt mutatni, amikor kihagytam a karácsonyi multságokból. Megértettem rögtön. Hát persze! Az órában éldegélő tizenkét madár összeesküdött egymással és az óraművel. Nem csicseregnek többé nekem minden egész órában.

Régen úgy volt, hogy beosztották egymás között a rigók, málinkók, fülemülék, közönséges és erdei verebek, hogy melyik mikor szólal meg örömömre vagy bosszantásomra. Megtudhatták azt is, hogy fogyatékos madarak ők, hiszen nem simogathatom őket kedvemre, azt is csak találgatom,

melyik hang kié? Vettem már egy Madárhang eligazító-magyarázó hangos kézikönyvet, de még nem volt időm beüzemelni. Most már nincs is rá szükség. Legalább nem harsognak nekem majd éjszaka, gondoltam hálátlanul. Különben rengeteg órám van, pontosabban ilyen-olyan időmutató szerkezetek,

csak időm van kevés.

Álomfutás

Hosszú futás utáni zihálás imitálása, vagy valami más hosszú, megerőltető tevékenysége, nem is fontos, hogy megerőltető legyen, és lehet kellemes is. Mindenképpen valami érzéki élmény, de nem a szokásos értelemben, ami csakis a szexre gondoltat érzéki alatt. Mégis, amikor mindketten abbahagytuk a futást, ő leült egy székre, és szinte szuggerálta, hogy most vége. Menjek oda. Gyere. Iszonyú erős hívás volt, az álom utáni napon végig azon igyekeztem, hogy ne múljon el. Pedig az álomban elmúlt, nagy átverés volt ez is. Kiderült, hogy nem engem vár, hanem valami író társunkat, alkalmi haverját, annak morgott valamit, hogy ne ilyeneket hozzon neki, hanem valami komolyabb dolgot. Ezek szerint még arra is lusta volt, hogy maga válogassa a könyveket, ezt a kínos és unalmas munkát valami sameszára bízta. Mert könyvesboltban játszódtott az álom, abban a könyvesboltban, ahol rendszeresen megfordulok álmaimban, és ez az illető is valahogy mindig ott tartózkodik. Amikor felfedezzük egymást, azonnal kergetőzésbe kezdünk, de láthatatlanul. Figyeljük egymást, hogy a másik ezt ne vegye észre, de észlelje, hogy ott vagyunk. Ebben az utóbbi álomban már meguntam ezt, és szinte a földre rogytam, eszméletlen pofákat vágtam, mintha nagyon fájna, és jöjjön oda, de nem jött, hanem messziről nézett. Aztán futni kezdett. Én meg feltápáskodtam, elindultam arra, ahol úgy véltem, lehet, és akkor jött az a „gyere”. Volt még más is, szórakoztam a könyvekkel, arra gondoltam, eleve azt feltételezi rólam, hogy lopni fogok – ami tényleg gyakran

megfordult a fejemben az álomban –, tehát még rá is játszottam. Gondoltam, hogy le fog esni az álla, amikor beárul az ellenőröknek, és kiderül, hogy mégsem loptam. Aztán odáig fajult ez az álom, hogy őt gyanúsították lopással, és én védtem meg. Jaj. Erre az illetőre ébren nem is nagyon gondoltam, az álom hívta fel rá a figyelmemet, de olyan kellemetlenül, hogy amikor valóságban is összefutottunk néha, nem tudtam normálisan viselkedni. Zavart éreztem a közelében, és sokkal hülyébb dolgokra vetemedtem, még az álmokon is túltettem. Azután se szó, se beszéd, meghalt. De az már nem volt álom.

PETŐCZ ANDRÁS

A hallgatás

az utcában, amerre jársz, valamiféle hűvösség fogad,
nem mondja senki, hogy éppen rád várakozott,
vannak, akik elfordítják a fejüket, zavartan elhallgatnak,
ha észreveszik, hogy feléjük közeledsz

évtizedek, évszázadok óta így van ez, és nem is lesz máshogy,
van valami titok, amiről nem tudsz, de amit mindenki ismer,
valami titok, ami körbevesz, ami nem csak a tiéd,
mégis rád telepszik, és megjelöl, nyomot hagy bőrödön

a hallgatásod betakar, betakar téged a hallgatásod,
megszólalni nem tudsz, képtelen vagy a védekezésre,
magyarázkodni nincs erőd és kedved sem nagyon,
csak az arcokat figyeled, azt is csak észrevétlen

az utca hűvös, nyugtalanító hűvösség árad mindenhol,
miként ha díszletek között lépdelnél, még a hajléktalanok is
valószínűleg, még ők is csak olyanok körülöttesz
valóban, mint a díszletek, mintha nem is léteznének

az utcában, ahogy körbepillantasz, minden csak olyan,
mintha nem csak a *semmi* volna, az üresség, emiatt
a hallgatásod fölébed tornyosul, és része lesz mindannak,
ami bekövetkezik, ami úgy van, hogy nincs, és mégis létező

Petőcz András

kedves Petőcz András, ideje van annak, hogy
beszéljek veled, ahogy ideje van a hallgatásnak is,
meg a csendnek, úgy ideje van a megszólalásnak,
amikor éppen ideje van

múlik mindaz, ami múlik, *mondják*, a napok, az évek,
és te mindezt nem nagyon akarod észrevenni, mert
nem hiszel abban, hogy valaha megöregedhetsz, ahogy
abban sem hiszel, hogy meghalhatsz egyszer

örökké a kandallód előtt üldögélsz, békés pamlagodon,
pattog a tűz, forróság árad mindenhol, és te
azt gondolod, elébed teszik az ünnepi menüt meg a bort,
és ez mindig is így lesz, örökkön-örökké

hiszen egyszerű mindaz, ami egyszerű: elbágyaszt
a pohárka bor meg a kávé, és te szépen, könnyedén
belealszol valami másik világba, ahol ismételten
megharcolhatsz a magad igazáért

igen, így lesz, és így van, barátom, *Ras-And Poet*,
elnyugszol te is, miként az éji vándor, akinek dala
éjjelente megkísért téged, valamint mindazokat, akik
hisznek még abban, amiben hinni lehet

KORMÁNYOS ÁKOS

Feldolgozva

Németh Zoltánnak

megjött a köteted
a perverzió méltósága
átolvastam
az egészet
többször is
komolyan mondom
előlaptól a hátlapig átnyalztam

aznap egész este ujjaztam magam
férfi létemre
aznap éjjel először ujjaztam magam férfi létemre
(illetve kicsi koromban is ujjaztam magam
de ez majd évek múlva fog eszembe jutni)
aztán másnap is ujjaztam magam
nem bírtam tovább uralni
és
felnyomtam magamnak a köteted

Hungarikum

Hallom ahogy pisilsz.

Metélés

Helyileg érzéstelenítettek.
Az orvos egy hatalmas fémcsipesszel
fertőtlenített kendőt markolt,
és durván, magabiztosan
dörzsölte vele az érintett területet.
Hét injekciót kaptam. Nem tudnám
megmondani, hogy a makkomba vagy
a fitymába, de arra biztosan emlékszem,
hogy hét volt.
Egy,
kettő,
három,
négy,
öt,
a hat és a hét már nem fáj.
Addigra beütött a többi.
Az első annyira fáj, azt hittem
letépem a fémrudat, amit a nyakam fölé helyeztek,
nehogy felhajoljak és ránézzek
a felvágott farkamra.
Féltek, hogy azonnal elájulok.
Előtte még talán el is hányom magam.
Én inkább attól féltem, hogy merevedésem lesz
a látványtól.
Megnyugodtam.
Hatni kezdett az injekció,
ettől fogva nem éreztem, hogy mi történik,
csak találgattam az orvos és a nővérek szóváltásából.
Arról beszélgettek, hogy éppen négyfelé
vágják a fitymám. Úgy képzelem, ahogy a banánt
is hámozzuk. Majd egyenként a négy
lehajtott részt a makk fölött levágták.
Minden szikés jelenetet hangos gép zaj követett.
Varrógépre emlékeztetett a hangja,
folyamatos, ütemes kattogás.
TÁK-TÁK-TÁK-TÁK-TÁK
szelte a farkamon a bőrt a tű.
A negyedik alkalom után

közölték velem, hogy kész vagyunk.
Erre a pillanatra készültem eleje óta.
Vissza akartam pillantani a műtőasztalra.
Látni akartam a farkamból kiömlött vért.
A nővér azonban profi volt,
megsejthette mire készülök,
felsegített, hátra akartam rántani a fejem,
de ő teljes testével átkarolt. Fejem a saját feje mögé nyomta
másik kezével pedig precíz mozdulattal összeszedte
a véres ágyneműket a hátam mögött egy pillanat alatt.
Öllezésünk egészen romantikusra sikeredett,
beleszámítva a meztelenségemet, a műtő véres gennyes bűdös szagát,
és hogy még csurgott felvágott-összevarrt farkamból a vér.
Rettegtem elmenni pisilni,
egy ponton túl viszont muszáj volt.
Addig megnézni se mertem. A pisilés zökkenőmentesen
zajlott.
Ahogy visszaértem a szobába megvizsgáltam.
Véres nyálka borította. Vörös volt és kék.
A makk mögött húzódó részt és a bőrt
műanyag csomók varrták össze. Olyan volt, mint a
szögesdrót. Megnyugodtam, hogy elég biztosnak tűnik.
Akkor vettem észre a farkam alján lévő
hatalmas véraláfutást. Akkora volt, mint az öklöm.
Napok alatt sem tudott meggyőzni se az orvos, se
más, hogy az nem fog szétszakadni. Rettegtem.
Persze valahol izgatott a dolog, de közben mégis az én farkam van veszélyben.
Hetek alatt sem múlt el. Csak a színét változtatta
kék, fekete, vörös, kék, vörös, néhanapján zöld.
A párom el volt ámulva.
Miközben teával borogatta, ahogy az orvos kérte,
mindig megvizsgálta. A szögesdrótokat, az öklömnyi vérzsákokat, a kidudorodó
ereket. „Akkora vagy, mint egy ló” mondogatta.
Ez a lószerszám azonban még hónapokig kivonva a forgalomból.
Az esték még valahogy elmúltak.
Kis fájdalommal, kis ijedtséggel.
De a hajnali merevedések örületesek voltak.
A megfeszült farkam küzdött a gravitációval
hasán a hatalmas vérömlennyel,
mindeközben a megfeszülő bőr kezdte
szétfeszíteni a műanyag varrást. Egyik oldalról a bőr,

a másik oldalon a makkom próbálta kivájni magát a szögesdrótból.
Azonnal az oldalamba fordultam, hogy hamarabb elmúljon a merevedés. A hatalmas véres, lüktető elkorcsosult pénisz a combomra zuhant, és mire felkiáltottam volna a fájdalomtól, már éreztem, hogy megérte, mert a vér húzódik vissza.
Két hónap után lehet először maszturbálni, hat hónap után bírja a puncit, kilenc hónap, de inkább egy év, mire mehet anélkül.
Ezt mondta az orvos. Az első maszturbálás kínkeserves volt. Még mindig volt egy kicsi véraláfutásos puttony az alján, és itt-ott a varrat sem szívódott még fel. Tovább viszont nem lehetett bírni. Két hónap.
Az erekciók ekkor már egy ideje nem fájtak, sőt.
A teszteléshez még mindig nem érhettem sehová. Megpróbáltam néhány ujjammal kizárólag a makkot dörögni, ami meghozta az eredményt, illetve mégse. Kőkemény merevedések voltak, és minden alkalommal meg is állt a szívem egy pillanatra, csak éppen nem lövéltem el. Azt hittem megőrülök, újra és újra kifárasztottam a tüdőm, a szívem. Különböző pornófilmek váltották egymást. Aztán valamikor néhány óra próbálkozás után, egyszer csak kicsorgattam magamból két hónap keserveit. Borzasztó kevés. Ha nem lettem volna örületesen hálás és fáradt, még talán fel is csesződöm.

PATAK MÁRTA

Mindig péntek

(REGÉNYRÉSZLET)

Ha valamilyen alkalomból nótázásra került a sor, a végén Kálmán bácsi emlékére ráadásképpen elénekelték a *Cigányok sátorát*, teli torokból ordították a refrént, *mert a lánya, az a zimberi-zombori szép asszony, jó asszony, ladi-ladi lom, sárga liliom*, persze nem értettem, miért jegyzi meg utána a nagyapám mindig, Szegény Kálmán, szerencsére már nem hallja, különben megkergetne bennünket a vasvállával!

Kálmán bácsi, nagyapám gyerekkori pajtása, agglegény volt, régről barátságban állt az öreg plébános úrral, annak ellenére, hogy református volt, rendszeresen összejártak, együtt hallgatták a rádión Kálmán bácsinál a futballmérkőzések közvetítését, később meg a tévéen nézték a plébános úrnál. Hiába, a futballon keresztül vezet az út a teljes türelemhez!, mondta Kálmán bácsi, No, meg egyszer talán az öku-menéhez is, ha megérjük!, tette hozzá nyomatékkal a plébános úr.

Azon az októberi vasárnapon is Kálmán bácsinál voltak, amikor beállított hozzájuk egy fiatalasszony azzal, hogy ő Kálmán bácsi lánya. Elmondta, ki az édesanyja, így meg így hívták, ennyi és ennyi ideje nem él már, aztán hogy ő negyvenkettő március huszonharmadikán született Zomborban, és most itt van, fölkereste, szegény édesanyja halála után szeretné végre megtudni, kicsoda az ő édesapja, mert eddig csak hallomásból ismerte, és egész életében azzal vigasztalta az édesanyja, hogy egyszer majd csak visszajön, de nem jött, be kellett érnie azzal a fényképpel, amit őrzött róla, katonaruhában van rajta, már kirojtosodott a széle, annyit nézegette. Tizennyolc éves elmúlt, férjhez menni még nem akar, mindenhez ért, amit a ház körül el lehet végezni, el is végzi szívesen, ha itt maradhat nála, mégse kelljen egyedül tengődni a nagyvilágban.

Soha jobbkor nem történhetett volna, Orsolya néni jöttére Kálmán bácsiban is föltámadhattak közben a régi zombori emlékek, ugyanis mindez 1960. október 9-én történt, amikor Kálmán bácsi éppen a Magyarország–Jugoszlávia mérkőzés közvetítését hallgatta a plébános úrnál. A plébános olyan nagy futballrajongó volt, hogy később, amikor választania kellett, mit küldjenek neki a Vatikánból, természetesen a televíziót, és nem az autót választotta, merthogy azt kaphatott volna még, de ő inkább televíziót kért, szemérmesen azzal hárította el, Mégse mondják, hogy a falu plébánosa egy Cinquecentóval furikázik, mikor másnak még egy Trabantra se futja!

A második féldíó huszadik percében jártak, Kuharszki éppen hátraadott egy labdát, a jugoszlávok közül mindenki órá helyezkedett. A mérkőzés közvetítője meg-

emelte a hangját, aztán hirtelen visszavett belőle, nehogy elkiabálja a gólt, Göröcs előtt ugyanis teljesen üres volt a pálya, amikor berobbant, és tíz méterről kapura küldte a labdát. Az alsó sarokra lőtt, bombagólt rúgott, és a közvetítővel szinte egyszerre üvöltött fel a plébános úr meg Kálmán bácsi is, úgyhogy elsőre nem is hallották a félszeg kocogtatást, csak amikor Orsolya néni harmadszorra erővel is megverte odakint a szobaablakot. Kálmán bácsi először mérgeledött, ki az ördög háborgatja őket ilyenkor, mikor meccsközvetítést hallgatnak, aztán amikor Orsolya néni meglátta, jó darabig csak hápogott, meglepetésében szólni sem tudott, a plébánosnak kellett a fiatal lányt helyel kínálnia.

Kálmán bácsi sose nősült meg. Mikor Zomborból visszajöttek, eleinte, ha kérdezték, mindenkit elintézett annyival, hogy nem áll szándékában, később meg már illendőségből sem faggatták, ám úton-útfélen rebesgették, hogy biztos valami zombori menyecske lehet a dologban. A plébános tudta az igazságot, Kálmán bácsi elmondta neki, a saját papjának mégse gyónhatta meg, az részletek nélkül is beérte volna annyival, hogy megbánta, amit tett, de mivel Kálmán bácsi nem tudhatta, mi lett akkori tettének a következménye, így nem is bánhatta meg. A plébános pedig hallgatott, mint a sír, megszokta ő már a katolikus híveinél, hogy amit másokról tud, azt esetleg a legfőbb felettesével illendő megosztania.

Mikor aztán Orsolya néni Szőregről immár teljes ingóságával megérkezett, attól fogva Kálmán bácsi háta mögött is legföljebb csak az irigyei jegyezték meg, hogy érdemes volt neki ennyit várni, helyre kis menyecskét kapott, a rosszmájúbbak persze nem mulasztották el az élcelődést, Lánya is lehetne akár!, de hogy ez is az igazság, azt a nagyapámon kívül csak a plébános tudta. Aztán idővel elcsitultak a kedélyek, mindenki megnyugodott, úgy voltak vele, ennek is vénségére jött meg az esze, végre asszonyt szerzett magának. Így mondták, vénségére, pedig akkor még nem is volt idős, alig tizenkilenc esztendővel több, mint Orsolya néni.

Negyvenegy áprilisában vonultak be Zomborba, Kálmán bácsi akkor múlt tizennyolc éves, a nagyapámmal együtt épphogy besorozták, aztán nem sokra rá az egész zászlóaljat átvezényelték a frissen visszatért délvidéki területre. Állítólag maga vitéz Bayor Ferenc ezredes, Újvidék későbbi városparancsnoka ragaszkodott hozzá, hogy Kálmán bácsi a keze alá kerüljön, ő ugyanis akkoriban még a megye testnevelési felügyelője volt, szintén nagy futballrajongó, és ha tehetne, minden mérkőzésen kint volt, ott figyelt föl Kálmán bácsira. Mikor aztán menni kellett, nem volt ki a létszám, úgyhogy vittek boldog-boldogtalant, a laktanyában alig marad ember a tényleges állományból. Kálmán bácsi élt-halt a futballért, ha nem jön közbe a háború, nagy játékos lehetett volna belőle.

Kálmán bácsi otthon többnyire csatárt játszott a KDSK csapatában, de gyakorlatilag minden poszton megállta a helyét. Ha kellett, még a kapuban is, nemegyszer előfordult, hogy be is kellett állnia, mert nem volt cserekapusuk, olyankor aztán joggal hencegtek vele társai mérkőzés után a Harmadik Félidő nevű kocsmában, hogy a csatárunk a kapunkba állt be, mégis mi nyertünk.

Még mielőtt az alakulatot átvezényelték volna, Bayer ezredes biztatta Kálmán bácsit, idő kérdése, úgys feljebb jutnak, és akkor őrá is fölfigyelnek majd, előbb-utóbb egy fővárosi csapatban fog futballozni, majd meglátja. Csakhogy közbeszólt a háború. Bayer ezredes reménykedett, új állomáshelyén is lesz majd módja rá, hogy Kálmán bácsi útját egyengesse, ám miután negyvenegy áprilisában kinevezték Újvidék városparancsnokának, megszorodtak a gondjai rendesen, nem mintha addig híján lett volna teendőnek, de elég az hozzá, kisebb gondja is nagyobb volt annál, semhogy a legénység futballtehetségeit gondozza. Kálmán bácsi pedig a gyalogsági zászlóalj rang nélküli honvédeként, nagy nótaszóval bevonult az alakulatával Zomborba, ahol magyar ruhába öltözött fiatal lányok várták őket, és mosolyogva-pironkodva integettek az anyaországi honvédeknek. Orsolya néni édesanyja is ott feszengett közöttük.

Orsolya néni tűzről pattant menyecske volt, sosem látott pezsgést, valódi városias színt hozott a poros kis falu egyhangú, unalmas életébe. Eleinte legtöbbször nem is nézték jó szemmel, mit akar itt ez a jöttment teremtés, nőegylet, hímezőkör, dalárda, de mivel a párttitkáron kívül befolyásos ember nem akadt, aki nagyon firtatni akarhatta volna a kilétét, a párttitkár meg ilyesmire nemigen ért rá, esze ágában sem volt az új asszony megbízhatóságával foglalkozni, örült, ha enni tud adni a nyolc gyerekének, meg ha őt magát békén hagyják a múltjával, úgyhogy a végén csak megbékéltek Orsolya nénivel.

Nincs mit csodálkozni rajta, ahogy Orsolya néni kipirult arccal, csípőre tett kézzel meg tudott állni valaki előtt, és mélyen a szemébe nézve, ártatlan tekintetével, ízes zombori beszédével előadta a mondókáját, nem lehetett nemet mondani neki, mindenkit levett a lábáról. Olyan lelkesedéssel igyekeztek szombat esténként a kultúrházba az asszonyok próbálni, mint utoljára talán kiskorukban, még a háború előtt, amikor az óvodás nénival tanulták a hazafias énekeket, gyakorolták az ünnepségre a szavalatokat. Hímezőkör, dalárda, nőegylet, ezt mind-mind Orsolya néni vezette be, és működött is a faluban, nem hiányzott a lelkesedés az asszonyokból. Ősszel pláne nem volt nehéz együtt tartani a csapatot, szezonban zengett tőlük a dohánysimító, amikor rákezdtek az adventi énekekre. A brigádvezetőjük csak somolygott a bajsza alatt, Még szerencse, hogy az a pletykás Mária nem hallja, még ezt is jelesen, bár amilyen füle annak van, könnyen lehet, hogy idáig elér!, úgyhogy intett is az asszonyoknak, fogják csendesebbre, Mária néni előtt ugyanis nemcsak a nagyszüleimnél, de a faluban sehol nem beszéltek olyasmiről, amiről sejteni lehetett, hogy nem tanácsos, ha esetleg meghallja Mária néni, a falak füle. Ám ekkor Orsolya néni sem volt rest, őt amúgy sem lehetett egykönnyen elhallgattatni, Mindenkinek joga van, hogy vallását vagy meggyőződését vallásos cselekmények és szertartások végzése útján akár *egyéni*leg, akár *másokkal együttesen nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa, gyakorolhassa és taníthassa*, így szól a rendelet, szó szerint le van írva, itt az adventi időszak kezdete, úgyhogy mi most magánkörben ki is nyilvánítjuk meggyőződésünket!, jelentette ki nyomatékkal a brigádvezető előtt csípőre

tett kézzel, és várta a hatást, az meg bazsalyogva félrenézett, aztán nagy komolyan odaszólt neki, Ezt Márinak se árt majd elmondanod!, Elmondom én magának Kádár Jánosnak is, ha kell!, vágta rá Orsolya néni, a brigádvezető erre csak a fejét csóválta, bár semmi kétsége nem volt afelől, hogy meg is tenné, ha úgy hozná a sors.

Kálmán bácsi halála után változott meg minden. Ostoba dolog volt, a szénát dobálta le a szekérről, és valahogy megbillent a saroglyán, a szomszédja kiáltott át neki, ő meg önkéntelenül is lépett egyet feléje. Olyan szerencsétlenül esett, vállal neki a kútkávának, hogy szabályosan felhasította a felkarját. Orvoshoz persze nem ment, amikor ment, akkor meg már késő volt, annyira elfertőződött a sebe, hogy vérmérgezést kapott. Orsolya néniből mintha kiszállt volna az élet, egyik napról a másikra ágynak esett, és fél évre rá szabályosan elfogyott.

Legnagyobb kárát a falubeli asszonyok látták, utána hiába gyűltek össze a hímzőkörben, a nőegyletben vagy a dalárdában, semmi sem ment, akármerre néztek, mindenütt Orsolya néni tapintható hiányát érezték. A nóta is szomorúbban szólt, bár a nagyapám talán sejthetett valamit, ekkora boldogság nem lehet tartós állapot, Kálmán bácsiéknak ennyi jutott belőle, ezért is emlegette később a vasvellát, mikor a többiek rákezdték a zombori szépasszony nótájára, és csak hümmögött, amikor mások azon tanakodtak, vajon tényleg a lánya volt-e Orsolya néni Kálmán bácsinak, vagy csak úgy mondták, hogy szó ne érje a ház elejét.

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR

Recept

(REGÉNYRÉSZLET)

Lemegyek a folyópartra ebédidőben. Nem tudom, miért. Egyszerűen nincs kedvem otthon ülni. Amikor semmi hasznos tevékenység nem jut eszembe, figyelem a folyót. Télen nem hallani kanálcörgést partján a házakból, mert a legtöbb ember ilyenkor a fővárosban tartózkodik. A szomszédjaim többnyire szegény nyugdíjasok, akik úgy megszokták egy emberöltőn át a hajnali munkába járást, hogy most is sötétben kelnek. Aki a havazásban is itt marad, már a napkelte előtt ég a konyhájában a villany. Várják, hogy kinyisson a Coop, és ők bevásároljanak. Aprópénzen. Mert született szegények. A magyar szegénységi regények jutnak eszembe róluk. Móricztól Borbélyig csak a szenvedésről szólnak.

...Mama számára viszont a szegénység természetes állapot volt. Vagyis neki nem létezett. Pénzt ritkán láttam nála. A téészből kapott nyugdíját a zöld konyhaszekrény bal polcán tartotta egy papírdobozban. Kíváncsi kisgyerekként párszor meglestem, amint elteszi.

– Tudod, milyen jól nevezték el a románok a pénzüket? – kérdezte egy alkalommal, majd maga válaszolt: – Minél több lesz belőle, annál rosszabb lesz: *lej, lej-jebb, leg-lej-jebb*.

Egy lejt vett elő kétnaponta, amivel kifizette a tejesasszonyt. Semmire nem volt szüksége. Mindene megvolt az udvarban és a kertben. Hétvégén kijöttek a városból az unokatestvéreim. Amíg az udvaron játszottunk, Mama behozott egy jókora tököt a kertből, és elkezdte meghámozni a kút mellett, majd szeletekre vágta. Délre elkészült a legfinomabb tökleves, amit senki nem tudott olyan jól főzni, mint ő. Már negyvenkét éves voltam, amikor elkértem Apámtól a receptet:

Egy közepes (30 cm hosszú) főzőtök meghámozva, kibelevve, legyalulva (vagy reszelve).

Enyhén sós vízben főni tesszük, annyi vízzel, hogy 1 ujjnyira lepje el (mert a tök is vizet ereszt).

Bele kell tenni egy jó maréknyi, 10 cm hosszúra vágott, fehér cérnával összekötött kaporszárat. Ez fontos!

Amint felforrt, még 2-3 percet enyhe lángon főzni (túlfőzve szétmegy péppé).

Forrás alatt 1-2 deci tejből és egy evőkanálnyi lisztből eresztéket készítünk, forrás végén belecsorgatjuk.

Forrjon fel megint. Ez alatt kicsi olajjal, egy evőkanál liszttel és egy kávéskanál piros paprikával világospiros rántást készítünk, ezt a fővő levesbe belekavarjuk.

Még 1-2 perc forralás és kész. Az összekötözött kaporszárat ki kell venni.

Tűzoltás után ízlés szerint 1-1,5 evőkanál ecet és 1 evőkanál cukor. Esetleg ételízesítő (Delikát).

Miután lehűlt, egy marék finomra vágott kaporlevelet adunk hozzá. Ez megint fontos, a kapor adja meg az ízét.

Ennyi.

Hiába volt részletesen leírva az elkészítése, nem lett olyan, mint a Mamáé, aki mosolyogva tálalta fel a viaszos vászonnal terített konyhaasztalra, amit hét unoka ült körbe.

Tata csak utánunk evett, egyedül. Maga szárította, porrá tört csípős paprikát szórt a levesébe, és bekapcsolta a tévémeretű rádiót, hogy meghallgassa a híreket. Mama ilyenkor bosszankodott, mert ő tálalás és mosogatás közben is a tévét nézte. – Halkabbra, vitéz úr! – szólt oda csípősen Tatának, aki – három év román katonaság után – újabb négy évig honvéd határőr volt a második háborúban („kicsi magyar világ” alatt), ezért fiatalkorában mindenki így szólította a faluban. Ő elhúzta a száját a gúnyos felszólításra, majd lejjebb tekerte a hangerőt. A határhoz közel laktunk, lehetett fogni a magyar tévéadókat, így Mama alig kapcsolta át néha a románra, hogy lássa, merre jár a „nép fia”, Ceaușescu.

– Nagyváradra még mindig nem jött! Bezzeg a góbé székeket látogatja! – vágott felém a szemével.

Nem tudtam, ki az a Ceaușescu, de a góbé székel hallatán felforrt bennem a vér. Székely anyával és bihari magyar apával mindenhol csak félig tartoztam. Mama falujában, ahol hároméves koromig Anyám nevelni ott hagyott (közben nővérképzőbe járt, és megszülte öcsémet), bicskásoknak tartották a székeket, akik vadak, mint a barbárok. Jobban féltek tőlük, mint a románoktól.

Amikor Mama látta, hogy könnyeimmel küszködve eszem tovább a töklevest a góbé hallatán, odajött hozzám, megsimogatta a fejem, majd kivett egy *Negro* cukorkát a konyhaszekrényből, és a tányérom mellé tette. Mindig volt tartalék édesség a rejtett polcán, amivel vigasztalta, jutalmazta az unokáit. Gondosan eltette, őrizte az ajándékba kapott román csokoládékat. A magyar *Duna-kavicsot* csak nagy ünnepekkor vette elő. Az igazi kincset jelentett, mert Pestről hozták nagyritkán a rokokók. Mindent beosztott, így sose éreztem, hogy ínségben élnénk. Mindennap akadt valami meglepetés, finomság. Ha más nem, epret, cseresznyét, meggyet szedett a kertben, és azt hozta be nekem. Nem értettem, miért kell a pénz, miért mondják egyik szomszédra, hogy gazdag, a másikra meg, hogy szegény. Házi kenyértől a kútvízig minden megvolt az udvar zárt világában, ahol gyerekségem telt, csak az utcán kószáló árva gyerekekért kulcsoltuk ki néha a kaput, hogy Mama ételt adjon nekik,

esetleg a postás előtt, ha hozta a villanyszámlát, ami minden alkalommal kicsi volt, mert lefeküdtünk, amikor besötétedett.

*

...Soha többet nem éreztem magam olyan biztonságban, mint ott, a falusi szegénységben, ahol mindent – még az emberi kapcsolatot is meg lehetett javítani, mint a törött tárgyakat (ahogy *Toldi* Bencéje próbálta a kettétört kést). De a boldog szegénység receptjét már se Mama, se Apám nem tudta megadni. Csak próbáltam ellesni, hogyan élnek együtt a szegénységgel – de többnyire nem sikerült (akár a tök-leves-főzés).

Erre gondolva összeszorult torokkal indulok haza a folyópartról. – Annyi nagyvárosozás után végre újra falun lakom. Vízközelben – vigasztalnám magam, de megszólal bennem egy keserű hang:

– Igen, de valami végleg elveszett...

JUHÁSZ RÓBERT

Kapcsolás

A novemberi napsütés előcsalt
néhány kótyagos legyet.
Ti bogaraknak hívjátok őket,
bár tudjátok, nincsen fedeles szárnyuk.

Dehogy az életet hozták,
még csak nem is a halált,
valami változás reményében szálltak
folyton a szemedbe vagy az orrodba.

Aztán, ahogy lehajoltál a stégről,
és hallottad a loccsanást
a hullámgyűrűk keltette céltábla közepén,
mintha egy telefon merült volna alá.

Anyád postáskisasszony volt.
Utána asszony. Ott nőttél fel a
jelződugós kapcsolási módszer
vezetékeinek szerves részeként.

Hatalma volt a huzalokkal,
csatlakozókkal világokat összekötni.
Csak megtekerte a kurbli, és ezzel fél
földrésszel arrébb megkopogtatta valaki vállát.

Te játszottál a kimerült akkumulátorok
között, panelházat építettél belőlük,
aztán anyád kellenetlen előrehajolt,
s Te játszottál csobbanva kiestél a szoknyája alól.

Beázott minden nyílásod, aztán miközben
zárlatos lettél, azon töprengtél, miért nem
volt nála soha egyetlen kurva kábel, ami
kicsit is beleillett volna a köldöködbe.

Pont

Bántottál sokat. Nem is tudtam róla, de azt igen, hogy kettőnket más fából faragtak. Te már akkor is száraz gyújtós voltál, lángoltál hatalmasan, én meg a vizes tölgy, csak füstölögtem.

Én maradtam olyan, amilyennek 10 évvel ezelőtt kellett volna lennem, te meg az évgyűrűk egyre szorosabb hulahoppkarikáit húztad a derekadra.

Aztán elmentél fodrászhoz, és úgy jöttél ki onnan, mintha egy parasztházon tetőt cseréltek volna. Felvettél egy fehér otthonkát, és férjhez mentél. Egy Ferrari előtt fotózkodtál.

Én pedig megnyugodhattam végre. Felvettem a saját esküvői cipőmet, lecsattogtam benne a buszmegállóba, és akarva-akaratlan sikerült minden túlságosan emelkedett pillanatot fogyasztathatóvá, emészthetővé és kiszarhatóvá tennem.

Hallgatag madarak

Öt éve nem voltam itt harag nélkül.
Tüskék nélkül. Majdnem itthon.

A sarkon ugyanaz a kutya ugatott meg.
Őszült valamelyest a pofája.

A szélső házból ugyanaz a fiú köszönt
rám indokolatlanul magas hangon.

Nem mélyült itt semmi, csak a kátyúk.
Azok is ugyanott fekszenek hanyatt.

Ha esik, megtelnek vízzel, belevesznek
a feneketlen aszfaltközönybe.

Minden lépésem otthon érzi magát.
Az est olvadt fémbe mártja testemet.

A kihűlő máz alatt hagymaszagú
égési sérülések sercegnek.

A keményre dermedt, csillogó szobor
belseje tele pörkölt érzésekkel.

Anyám nokedlit csinál hozzá.
Apám a savanyú uborkát adja.

A betoppanó éj, takaró a kalitkán,
s alatta mi, a hallgatag madarak.

NAGY HAJNAL CSILLA

Bedřich

Prágában él a világ
legszebb férfi.
Ő nem tud erről.

Ellenben tud rengeteg másról.

Tudja hogy a Nap
felszíne
nagyyszerű hely lehet
a reggeli kávé
elfogyasztására.

Nem tudja mennyire
hasonlít rád.

Tudja hogy nem az a napi
egy alma
tartja távol
az apját.

Nem tudja milyen
mintázatúak a repedések a szívemen
és hogy ettől milyen
szerencsés.

Tudja hogy ha az
első mondat amit hallok tőle
az lenne hogy
légy a feleségem
sikítva szaladnék el
menyasszonyi ruhában.

Nem tudja a nevemet
az irányítószámomat

a macskám nevét
és bár sejti a szemem színét
nem tudja hogy
téved.

Tudja hogy talán Lennon
a nagypapa
de azt nem tudja hogy
nagyobb valószínűséggel
Ringo az.

Tudja hogy sosem fogom
elfelejteni őt
de azt nem hogy
miért.

Tudja hogy szeretem a zenét
de csak azért mert
mindenki.

Nem tudja hogy holnap
már nem leszek itt
és hogy ettől milyen
szerencsés.

Tudja hogy maszturbálni
bűn
de azt nem hogy
Isten halott.

Nem tudja hogy ezt a
verset a Károly hídon írtam
és hogy a tömegből milyen
törékenynek éreztem magam
és hogy tőle még
törékenyebbnek érezném.

Nem tudja hogy jövő áprilisban
meg fog halni
nem látja még a

daganatokat a tüdején és hogy
milyen gyönyörűek.

Tudja hogy ha ugyanannál a
megállónál szálltunk volna le
a villamosról
két és fél óra alatt
egymásba szeretünk
és tudja azt is ez
mennyire mindegy.

Tudja hogy sosem készítenék
fényképeket az ebédjéről
vagy az anyjáról.

Tudja mit kéne tennie ha
valakinek a közelében
torkán akadna egy
falat alma.

De azt is tudja hogy
nem tenné meg.

Tudja hogyan kell egy
nevető lány kezét fogni
de nem tudja hogyan kell azét aki sír.

Már kezd unni engem.

Az öt percet amíg
őt nézem
a városban amely nyugodtabb még a
szemeinél is.

„Ješte kousek více, Bedřichu”¹
nyugtatom
csak amíg meg nem halsz
már nagyon közel van
még két megálló

¹ Csak egy kicsit még, Bedřich

egy törött végtag és
százhuszonkettő sör múlva
csak hadd nézzelek
majdnem észszerű távolságból
abban a
tizenegy hónapban és
négy napban
amennyit még ezen a bolygón töltesz.

Borzalmas lesz.

És unalmas.

Rengeteg kimerült csókolózással.

És egy macskával aki
elszökik amikor eltöröm a
kedvenc tányérod
a zöld és piros csempénken
te pedig elviharzol
az összeomló léghengerrel és
nyitva hagyod ajtód.

Kislépésaz

De azt remélem
tudod hogy mindig csak
egyetlen
lépésre állok a
tébolytól.

Egy nagyon
határozott és csakis
szándékosan
valamint
tudatom teljes birtokában
megtehető lépésre.
De csak egyre.

Mész

Ugyanaz a ház
ugyanott vagyunk
ugyanabban a konyhában

talán a csempe
hogy most valamelyik másik
fugára csöppen a kávé

vagy egyáltalán nem is iszunk kávé
ezúttal nem kávé hanem
zöldteát
vagy tejet vagy egyenesen
fehér festéket

arról most sokat tudok
de te
erről most nem tudhatsz

talán most olyan ételeket és
italokat fogyasztunk
amelyeket könnyebb kihozni a ruhákból
pedig soha életemben nem mostam

de talán most
majd most máshogy csináljuk

lehet ebben a konyhában egyáltalán nem lesz csempe
se kávé vagy zöldtea ejtette
jelzések a padló térképén

lehet az új ingjeiden nem ejt foltot
az ügyetlenségem

lehet ebben a házban nem lesz
földre hullt pohár
kutyaól
alárendelő mondatok

boldogság lesz és a dolgok úgy
olyan formában ahogyan
lenniük kell

hogyan ezekben a szobákban olyan
falak lesznek amiket
senki sem meszelt le

ebben a házban nem leszek én

ebben a házban nem leszel te.

Nem lettem szívsebész

Árulta el tortasütés közben
mert tovább nem halogathatta már
holott amúgy sem tudtam róla
szinte
semmit
lenyelt egy ananászt
meg volt engedve mert véletlenül
sokat
vettem
és még nyelvén volt az íz amikor
mintha csak véletlenül jutna eszébe
és amúgy is lényegtelen volna
szóval
nem lettem szívsebész
mondta
és egy gyakorlott mozdulattal
mint könyvet elalvás előtt
összezárta a bordáimat.

ROBERT PINSKY

Utcazene

(STREET MUSIC)

Édes Babilon, fejhallgatók. Dalcsonatok.
A palalépcső lábánál, egyedül, felkészületlenül,
Nem messze taxitól, kocsmától
A vén kőállomásnál,
Semmitmondó délutáni bronzvilágításban –
A valós város mögötti
Másik városban találsz magad
Ahol az utcán aludtál.
Csupasz lábfejed, egy gyermek szürke tunikája,
Az emlékezés durva cukra.

Talicskák és bódék szózott Ninivéje,
A borbély és réz tálkája,
Koldusok és gabonáskofák,
Különböző nyelvjárások
Írástudóinak sikátora, a
Fültisztító bódéja, takács,
Fűszeres. Asszurbanipal uralkodása,
Hasisárusnő, strici,
Hordár, kifutófiú,
Kapualjból eladott gyermek.

Számkivetettség és koplalások cukorka-Memphise.
Mézes kalendárium és stráfkocsik,
Szörpárusok és betegségek,
Ráolvasás, szamarak, édesburgonya,
Dorombzene, csoszogások,
Rongyok. Vajákos, drogárus, korhely.

* *Robert Pinsky* (sz. 1940), amerikai költő, esszéista, kritikus, műfordító. 19 kötet szerzője. Fordításai közül kiemelkedik Dante *Inferno* és Cheslaw Milosz *The Separate Notebooks* című munkáinak fordítása. Több díj kitüntettette. Jelen versei a következő kötetekből valók, *Want Bone* 1990, *The Figured Wheel*, 1996, *The Sounds of Poetry* 1999, *Improvisation on Yiddish* 2011, *Ginza Samba* 2014.

Friss víz, szennyvíz – akárhol is
Haltál meg a piacon valamikor,
Lelked eltemetett tortákra vadászva
Kering itt a városban.

Ing

(SHIRT)

Inghát, gallértámasz, hossz, szegély
A szinte láthatatlan varratok a galléron
Koreai vagy maláj varrodában készült

Tízórai közben teázva, tésztázva pletykálnak
Vagy pénzről, politikáról beszélnek, miközben
Egyikük az ingujjat a szegéllyel összeillesztette

A csuklómnál a kezelőpánthoz. A vasaló, a szabász,
A mángorló, a hajtogató. A tű, a szakszervezet,
A pedál, a cséve. A kód. A hírhedt tűzvész

A Triangle ruhagyárban 1911-ben. A kilencedik
Emeleten ezerkilencszáznegyvenhatan haltak meg
A lángok között, se tűzcsap, se tűzlépcső

A szemközti épületben egy tanú nézte
Amint egy fiatal férfi egy lánynak segített
Felállni az ablakpárkányra, majd a

Téglafaltól eltartva engedi lezuhanni.
Majd még egyet. Mintha villamosra segítené
Fel őket és nem át az örökkévalóságba.

Mielőtt a harmadikat lesegíttette volna
A lány átölelte és megcsókolta, utána
Kiemelte a lányt a térbe és leejtette. Egyből

Utána ő is kilépett a párkányra, zakója
Fellobogott, fellebbent ingéről, ahogy zuhant.
Levegő töltötte ki szürke nadrágja szárát.

Mint Hart Crane Bolondjának „sivítva lobogó inge”.
Gyönyörű, ahogy a minta tökéletesen illeszkedik
Az ingnyaknál és mindkét zseb sarkainak

Iker tűzéseinél, mint egy pontos rím vagy egy dúr akkord.
Nyomott, flanel, kockás, Houndstooth mintás,
Tattersall mintás, Madras kockás. A skót kockás mintát

Malomtulajdonosok találták ki az ossziáni
átveréstől ihletetten, hogy barbár skót munkásaikat
Megszabályozzák egy koholt címertannal: MacGregor,

Bailey, MacMartin. A szoknya, amit
a munkásoknak terveztek, hogy azt viseljék
A poros, csikorgó szövőszékek között.
Szövők, kártolók, fonók. A rakodó,

A dokkmunkás, a kubikos. Az ültető, a begyűjtő, a válogató
A szövőnő halomnyi pamutban verejtékez gépénél, mint ahogy a
Rabszolgák verejtékeztek vászon fejkendőikben a mezőn:

George Herbert, a te leszármazottad
Egy dél-karolinai fekete hölgy, Irma a neve
És ő ellenőrizte az ingemet. A színe, ahogy

Rám illet, az anyag érzése és tiszta illata mindkettőnket
Kielégített. Megállapodtunk árában és minőségében
beleértve a csontszerű gombokat,

A gomblyukat, a méretet, a bélést, a nyomtatott
Szöveget a nyakrész és az ingalj hátulján. A formáját,
A címkét, a munkát, a színt, az árnyalatot. Ing.

Ginza Szamba

(GINZA SAMBA)

Az egy szótagú európai, név szerint Sax
Feltalálja a kürtöt, tada, pabdadi
Da, egyfajta torzan érces
Bronz klarinétot, vibráló
Levegő alakú oszlopa nem a hengerben
Hanem a csőben szélesedve
Tadázik kifelé a végtelenbe felfelé
Keresztül egy felhajlított duzzadt
Arany tölcséren olyan szegéllyel
Mint egy virágzó gloxinia
Sax belga képzeletében

És az anyák és apák kifürkészhetetlen
Mátrixában az elhantolt zseni belezúg
A test sejtjeibe vagy megmentett kehelyként
Az elcserélt és beváltott
Emlékezés rezonáló Gráljába
Mint az ércék, gyöngyök, elefántcsontok,
Vásznak, rabszolgák, munkások és lányok
Vagy a nigériai király család

Birds of Hawk néven ismert
Két rokonának áruba bocsátása.
A kereszténységben az egyik rokon gyereke
A cár rendelete alapján „kedvenc négerré”
Nemesedik, nagy családot alapít, tábornokok,
Gigerlik és udvaroncok köztük a költő
Puskin, aki párbajban halt meg felesége
Becsületét védve, míg a másik rokon egy

Rabszolgahajó gyomrában vitorlázik Baltimore
Kikötője felé, ahol megerőszakolják, szülés közben meghal,
De gyermeke házasságot köt egy Szeminoléval
És az idő következő kórusában
Az ő gyermekük nemzi

A híres Hawk of Bird-t sok-sok utóddal,
Köztük a Puskin-birtok zsidó menedzserének
Egyik ükunokája, aki amerikai

Lélegzetét fújja, a kígyózó dallam
Kiegyenesített trioláit
És tizenhatodjait – ez a légzés
És a basszus a Ginza Szambája, a nád
Szelepként rezeg, az éter, egy elmés
Doboz elképzelhetetlen drótjai
Áramkörei itt ebben a szobában
Ebben a házban, ami 100 éve épült
Amikor éppen máshol voltam:

Ez olyan, mint szerelembe esni, valaki
Hangjának vagy arcának jártasságának atavisztikus
Felszólítása, a rézspirál, az aranytölcsér tele
Láthatatlan alkotóelemeken keresztül tekergő
Hangokkal Riótól Tokióig és vissza
Újra felgyorsul a variációkban
Amint alagutat vág az ikrek járta felbujtás
Labirintusában miközben egy üllő
Visszhangzik koponyám instrumentjének
Hallgatásában

Az akar csont

(THE WANT BONE)

A hullám nyelve harangozott a föld harangjában.
Kék fodrozódott és ázott a kék tűzében.
Forró gödrében a cápa száraz állkapcsa
A semmire tátozott mert homok volt mindkét oldalán

A csontnak nem volt se íze, se szaga
Leforrázott fogatlan hárfa, törhetetlen és laza.
A kapcsolódó ívek a születés és a vágyódás formáját adták
A nyitottra hegesztett forma megtartotta a száj Ó-ját.

A megcsontosodott zsinór együtt tartotta a sarkokat
A bordás spirálokban mint egy rakott nyári ruhában
De hol volt a dévaj vigyor, a szétszabdalt öröm?
Eltüntette elenyészően apró szájuk

A tengerpart tisztára súrolta, karcolta, áztatta
De Ó, szeretlek, énekl, kicsinyem, hazám
Ételem, szülöm, gyermekem magamnak akarlak
Virágom, uszonyom, életem, világosságom, Ó-m

Jiddis nyelvű improvizáció

(IMPROVISATION ON YIDDISH)

Megvagy, elkaptalak, Ich hob mir fer pacht.
Lát engem és nem tudom lebetűzni

Ich hob dich in bud, ami azt jelenti, mintha
meztelenül látnálak a kádban: tökéletesen ismerlek.

Kischkas: zsigerek, a zsigerek nyelve, a szív
meztelen nyelve, a nyelve zsigerei.

Bubbeh loschen. A nagymamám nyelve,
Amit nem tudok lebetűzni az ismert betűkkel.

Tudom, mi az, hogy „Hob dich in bud”, azt jelenti
hogy látlak, átlátok rajtad, az irónai nyelve. Intim.

A kedves és a halál nyelve, a halál nyelve
A zsigeri nevetés nyelve, csupasz és teljes.

Bubbeh loschen, az elveszettek elveszett nyelve,
„Távozz tőlem” ami azt jelenti, gyere közelebb: Gei

Avek fun mir, Ich Hob dich in bud. Látlak teljes
Valódban. Meztelen. Megvagy, elkaptalak.

Rím

(RHYME)

A levegő a nyelv hangszere
A nyelv a test hangszere
A test a lélek hangszere
S a lélek
A levegő lény.

A madár saját dalának eszköze.
A dal, a szó, behatárol, mint
Egy hotelszoba készen arra, hogy
Mi, a vendégei ott örököljük meg
Időbeosztásunkat.

A Cornell dobozban, múltékonyság
Között, annak elemeként,
A tartósított madár – tanulmány
Spontán elégiában, a papagáj művészet,
Halandó a sarokba szorított szférában.

A szoba stanza küllő a létra fokán
Az összes bizonytalan kiművelt
hanggal megmásztatva, melyek egyetértve
Éneklik, ott voltam én is –

A szobában, a rím, a dal.
A dobozban, könyvekben: minden összetevő
Egy hangszer, a test még
megfeszülve majmolja
A lelket, e levegő-lényt.

Robotok

(THE ROBOTS)

Amikor úgy döntenek, hogy anyag alakot öltenek
Szitakötőre hasonlítanak, nem gépre. Csillámlik szárnyuk.

Mint a görög drámák kórusa oly sokat beszélnek
Csak éppen egyes szám első személyben.

Színük az égben beburkolja a föld felszínét.
Változatos összhangban és harmóniában táncolják az elfeledtet.

Ítéletük a tisztán látásában kegyelemre hasonlít,
Áramkörükben a tett egyetlen formája a megértés.

Tökéletes cenzoraik felfogják létezésünk minden homokszemét
És mint a művészetben, újrateremtik a bennünk rejlő legrosszabb és legjobb ént.

A finomító

(THE REFINERY)

Szomjasan, bágyadtan a hosszú alvás után
A vén istenek dúdolván rázták fejük.
Száradt, száradt. Vonattal szelték át a csillagok
Sivatagát, hogy feligyák a földet. A szánk
mondattól nedves: a düh és az elmúló szándék
Pollen színű folyadéka. Az elképzelt íz pisszegésre és
horkolásra készítette a barbár istenségeket.

Hosszú szerelvényük keresztülkattogott
Az éjszaka öblein a bolygók között majd
Le a mamutfenyő-szurdokok esti kódán át.
Tűző naplemente az ablakokon: Neon seb: Bár.

Álmatag elfeledett istenség nyög a vonat belsejében,
Szitakötőszárny-csillanás, agancsos szemöldök,
Hallhatatlan testek kapzsi hulló-búze.

Ismét sötét éjszaka és a híd után
Kastély a vizen:
A hatalmas finomító, milliónyi égő
Jelzi tornyos sugárútjait. Egy élőnek ítélt
Férfi kastélya, a Cég: egy képzelt
Úr a törvényben valódi. A Finomító! –

A szelepes és csillározott központi tartálynál, ,
Mormogó istenek isznak mohón,
Benzin, naftalin, aszfalt, gázolaj,
Kátrány ivászat: töredezett és repedt
Szótagok artikulátlan nyersanyagból,
Az élet bemaszatolt ellátmánya körömsötétben
Saját magából táplálkozott, amikor az istenek még
Újak voltak – ehetetlen, párolgó és
Frissre finomított, hogy megszúrja
Nyelvét annak, ki használja, olajból és kőből finomított.

Az istenek a kádakon dőzsöltek, felittak
Szerelmes sikolyokat, memorizálták Chaucert,
Film- és dalszövegeket, menekültek báját
Lélegzettel telített párlatot, főzöttet és költöttet
Halmoztak fel uralmuk alatt, mintha
Mi lettünk volna levéltetveik vagy méheik,
A kik édességet kotyvasztanak
Nekik, amíg szunyáltak.

GYUKICS GÁBOR fordításai

JOHN PECK

Viaticum

(VIATICUM)

Elomló szurdokok
És köd tolul a katlanokba
Amik voltunk, jött velünk
Amik vagyunk, hátramarad
Villámát várja az ég

Halántékunkon filces dobverők
Egyetlen ritmusunk
Aztán vezetőink hívnak
Szájukban kicsiny szerencsecsontok
Zúgókat rezegnek a fenyőszélben
A zuzmót és nevünket szopogatják

Aztán felemelik majd karjaikat
Az utolsó hágókig
Ajtók e leírhatatlan reggelen
Párkányok, küszöbök
És túlhan a rendítetlenség.

És akkor mi is visszakiálthatunk
A szélfújta arcok felé
Fülek várakoznak
Kusza tornácok mögött és odabent a vér

* *John Peck* 1941-ben született Pittsburgh-ben, 11 verseskötetet adott ki, számos esszét publikált az angolszász költészetéről, irodalomról; emellett jungiánus pszichológus, Jung műveinek és egyéb pszichológiai szakkönyveknek fordítója-szerkesztője. Többek között Prix de Rome-díjat kapott 1975-ben, a *Thomas McGrath Prize* első díjazottja volt 1979-ben, 2006-ban pedig költészeti Pulitzer-díjra jelölték. Költészetére elsősorban Ezra Pound és Yvor Winters hatottak. Az itt közölt fordítások *Shagbark* című, első kötetéből (1972) valók.

Parttalan belső
Folyó és dob

Por pereg a szarvas után
Felhő nyomja a hegyet

A tavaszfesztivál a folyón

(THE SPRING FESTIVAL ON THE RIVER)

Tömegpánik: szélhordta újság és kitépett páfrányok,
Lefelé a híradós utcákon, lefelé az árapasztókon,
Kéz kapkod felém, hideg disznóhús,
Izzadság patakszik le a hátamon –
Aztán a híd:
Mint felpúposodó szőnyeg, feltornyozta
A testeket a folyó fölött, a különös tetejű,
Dugig telt teherhordó bárkák fölé,
A hajótörzsek mélyen megfeneklettek a vízben, hátuk csapott,
Miközben a hídon léggömbként ütődtek egymáshoz a fejek
A kétoldalt gubbasztó boltok között –
Nők tartják gyermekeiket a magasba
A hullámverés fölé, ponyvasátrak csapdosnak.
Hol is láttam a képeknek azt a másik hamuszín surrogását?
A közlépcsők Csungkingnál, légitámadások után, fejvesztett
Pánik után – anyák, mintha csak aludnának
A széles kőlépcsőkön, ruháikat szétdúlták rajtuk
A pánik hajszoita lábak, karjaik
Piciny testükön nyugodtak.

Nem érlek el most, hogy találjalak meg?
A boltok hátsó ablakainál szapora kezek
Bojtorjánt és mangót dobálnak ki, a lazább cserepek
Kövekként zuhognak le az ereszekről, és senki sem hallja
Csobbanásuk. Azután, félreismerhetetlenül,
Akár húr a fül mellett, szétpattanó
Sodronykötél pengése. Csáklázó,
Hátizsákos alakokkal tömött uszály
Fut ki súlyosan a dokk mentén alattunk, beledől

A sodrásba, orra gyorsan hasít;
A csáklások szurkálnak, szájuk tágra nyílik, karjaik emelkednek,
Víz ömlik a hegyes csigaházörvények alá,
E tinta finom vonalai, milyen nedvesek, milyen ősiek.
Lenyúlva a hídról, egész torzók
Hajolnak alá, göblyuk-szájukkal sután harapnak.

Nem érlek el. Most, távolabb a part
Mentén, két hajótest között, önfeladt fiúcskát figyelek,
Aki a sekélyesben egy bottal játszadozik guggolva,
Orrát piszkálja, mérgesszín felhőkké bökdösi az iszapot.
Most pedig a porszemek, fénybe forrva,
Heliogravűröket formálnak, de mégis mikor, mely órában?
A dombok a városon túl: azokat láttam-e,
Odapillantva és futólag? Aztán pirosak voltak
És némák: a fényes és a tiszta –
Jáspislapok, csillámkő-kristályok.

(1969, háború Keleten)

Csérül-fordul

(TURN)

Nyakad, mely csupasz válladra hajlik,
Összébbhúzódtott a meleg haj alatt –
És most a feszültség, mintha jövőm

Találkozna velem egyszer csak, kitolja
Határát bármész tekintetem néma hálója felé:
Ez az, ahogy elfog a felismerés,

Ahogy sötét romok rajzolatai mutatják meg
Magukat a pilótáknak, fakó vonalak
Nyomatai bontakoznak ki a füves síkságokon,

Ahogy háború jön, felhők tépett árnyékai
Terülnek a táj ébredő arca fölé, amint
Hirtelen kis országok alakzatai

Tócsaként zsugorodnak össze a tűző nap alatt –
Miközben, az időbe veszve, valaha tán ismert lejtők
Hajlanak össze a ringó, alvó csér szárnyaivá,

Az üde napba ékelődnek, melyen
Gombák isszák a föld titkos színét,
Ázva hosszú délidőkben, nyár közeledvén.

A mén halála

(DEATH OF A STALLION)

Ahol a kór már megrostálta,
Bordáin át kiütköztén az átlátszóságba,
Ott a szimmetria méhmagzatát táplálja:

A far és a feszes mar a csontokig süppednek,
A farok ernyedten lóg alá. De két patáján
Szárnyalna, mellső lábszára emelkedik, a hátsó letöri ágaskodását

Széthasítván az elillant nyár fűvét. Feje
Előregörbed, patáját vizsgálja, melyet magasabbra emelne,
Meg azt a patáját is, melyet emelni képtelen, mellette;

Megcsomózott csüd, a rejtvény maga ajtó,
Mely a megfejtésre nyílik. Különálló szemei
Kigúvnak, hogy felmérjék, fülei lekonyulnak, hogy

Elfogják vagy elcsípjék, és bekeretezik a helyet,
Ahol a golyó könnyedén behatolt. Szorosan bezárulnának,
Mint a cseres ajak, oltalmaznák szemeit, melyek

Bimbóznak, akár a szarvak – a következő pillanat
Kiszámíthatatlan bársonyossága, furlongjait már
Látta, fűvét roppanni érezte

Térdeinél, belevágatva ama árnytalan évszakba,
Amit még utoljára átszelne, ágaskodván a lebegő fényben.

Fekete feketén

(DARK ON DARK)

A szentjánosbogarak nehezebbek eső után, az aranyszín
Zölden lobog, isteni és halandó keverednek –
Jöjj, nézz át velem az egész mező fölött,

Körbevettek minket, lengő és emelkedő aposztrófok
A sötétben, miközben szavak függtek
Félvén a beszédtről: akiket szeretsz, hosszan élnek –

Jelenlétek a ködön át, hangra nem szorulnak,
Szétterjednek, míg virrasztunk a nedves fűben,
Rejtett gyökereivel az érzés elenyészik előttünk –

Itt hagyva érintését, ahogy gyermekünk hagy el minket – miként
Az erő még mindig fogyatkozik, és a fény,
Amint különös helyre ér. De még kísér

Némi ismerős tapasztalást,
Ahogy a lapok félig birtokolják kezeinket,
Átszűrve az ujjakon, míg az érzékelés azzá

A nagy kézzé vékonyodik körülöttünk, a sötét
Teljesen betölti az emlékezés
Jellegtelen maszkját, lehűl a levegő.

Ahol illat illeszkedik illathoz,
Fekete a feketéhez, ott vársz, ujjad
Jelzi a helyet, míg a fej még egyszer emelkedik,

Lágy kúp öblöget beljebb és beljebb,
Fény spiráloz seprőkben az elmosódott középpont
– a felismert, visszahúzódó szó körül.

BENE ZOLTÁN

Művészkávézó

Ismerősei nagy része úgy vélte, P. irritálóan sok szabadidővel rendelkezik. P. tudomásul vette, hogy ebben a vonatkozásban irigység tárgya. Azért kétségbe nem esett. Nyugtalanító mennyiségű szabadidejének jelentős részét továbbra is különféle kávéházakban és bárókban töltötte, ahol többnyire cidert, ritkábban kávéfogyasztott, kedvtelve legeltette a szemét a pultos lányokon, a kurta szoknyás pincéernők formás lábain, a nőnemű baristák íves szemöldökén, a mixer hölgyek szépséges keblein és mindeközben gyakorta bonyolódott párbeszédbe a vendégekkel.

– Ezen a helyen akad egy kiváltképpen szórakoztató bolond – mesélte egyszer Zebulon a *Kottatartó* nevezetű, nemrégiben nyílt, jobbára (megfejtethetetlen okból) *művész* jelzővel illetett kávéházban, ahol P. egy régi barátjával éppen cidert szopogatott –, aki írónak képzei magát. Persze, manapság minden bokorban terem egy ilyen.

– Ebben a figurában viszont van valami ellenállhatatlan – vette át a szót a régi barát, név szerint Géza, a publicista. – Eleinte azt hittem, valamiféle megejtő érzékenység az, aztán arra gondoltam, inkább a naivitás, végül rájöttem, hogy egyik se. Azóta el-el-tűnődöm, mi a fene lehet hát a titka, ha van neki olyan egyáltalán, s nem csak én képelem belé. Néha úgy vélem, talán az indokolatlan magabiztossága miatt figyeltem föl rá, ami a legváratlanabb helyzetekben inog meg, bizonyítva, hogy mindössze a frusztrációit igyekszik leplezni általa... Végeredményben azonban nem tudom... Még majd be kell látnom, hogy ez az alak is csak egy az érdektelen magamutogatók közül.

– Naná, hogy így lesz – vigyorgott Zebulon.

Zebulont, a grafikust lelketlen, kárörvendő, kellemetlen embernek ismerték a városban, P. gyakorta egyenesen undorodott tőle, ezúttal azonban túlságosan lustának érezte magát ahhoz, hogy fanyalogjon miatta, jöllehet biztosra vette, hogy csak játszadozni kíván, mulatni valaki kárára. Mődfellett felületlen kapcsolatuk hosszúhosszú évezredei alatt épp elég ideje volt hozzászokni a képzőművész perverzióhoz és hibáihoz – amiképpen annak az övéihez. P. úgy ítélte meg, végső soron hozzávetőleg egálban vannak.

– Most érkezik épp, mindjárt ide is hívom – ugrott föl a grafikus. – Egy ideje a partfőgásombba vettem.

Amint beszélt, akként cselekedett. Géza szóra nyitotta a száját, ám mielőtt bármit mondott volna, inkább újra becsukta. P. megadta magát a sorsának, berendez-

kedett a csöndes hallgatásra, felszínes figyelemre; nem érzett magában kedvet, hogy részt vegyen a játékban, ugyanakkor odébbállni sem akart.

– No, mik a hírek? – kérdezte a kövérkés, bávata tekintetű ifjút Zebulon. Gézát és P.-t nem mutatta be a jövevénynek, ám a fiatalember lagymatagon odanyújtotta a kezét, amit P., hangyányit fölemelkedve a székről, íziben megragadott, mielőbb eszen túl a kötelezőn. Izzadt, nyirkos tenyere volt az érkezőnek, P. gyorsan és némi képp viszolyogva passzolta tovább Gézának, s a publicista sietősen megszorította.

– Semmi jó – sóhajtott a grafikus pártfogoltja, miközben elhelyezkedett az asztalnál.

– Van új megjelenés? – tudakolta Zebulon.

– Akad. Bár egy novellámat meg azért nem közli az egyik szerkesztő, mert didaktikus. Szerinte. Aminek van értelme, az didaktikus neki – egészen belevörösödött a füle ebbe a néhány mondatba. Zebulon rendelt is neki egy kávét legott, s máris dugta az orra alá a csészét, nehogy túlságosan fölzaklassa magát. Az ifjú valóban lehiggadt a fekete ínycsiklandó párájától – noha az sem zárható ki, hogy már maga a nemeslelkű gesztus lehűtötte a kedélyét; netán egyéb okok miatt nyugodott meg. Talán nem is igazán lényeges, miért.

– Épp egy olyan novellát írok, amely arról szól, hogy az író sok olyan dologgal foglalkozik, ami nem az ő asztala.

– Érdekes – dünnyögte Zebulon.

– Ugye? Az az igazság, hogy a mondanivalómon van a lényeg, nyelvileg még fejlődnöm kell...

– Mindig fejlődni kell valamiben – bólogatott buzgón a grafikus.

– Egyszerűen fogalmazok. De jól. Csak az a baj, hogy össze csapom az írásaimat. De ahhoz képest még jók is. Viszont az olyan novellát utálom, amelyik agyonig fogalmaz, sok jelzőt meg satöbbit használ, de nincs semmi konkrét tanulsága.

P.-re ekkor váratlanul rátört a migrén, s ebből rögtön levonta azt az elkeserítő következtetést, miszerint képtelen lesz a tervéhez híven csöndben hallgatni és szemlélni. Jó előre gyűlölte magát azért, amire készül.

– Én az olyat sokkal jobban utálom, amelyik sulykolja belém a tanulást – szólt közbe rezignáltan. És itt rögtön abba is kéne hagynom, gondolta. (Tudta, hogy elkésett.) Géza zord pillantást vetett rá.

– A didaktikus, megmondós novelláknak nem sok közük van az irodalomhoz, szerintem – folytatta P. – Azok inkább gyöngébb középiskolás fogalmazványok. Ha csak egy úgynevezett tanulást akarok közölni, minek írjak novellát? Elég, ha elmondom a tanulást, itt van, tessék, ez a tanulás, örvendjete! Csakhogy az úgynevezett tanulás önmagában semmi, legföljebb közhelyes bölcsködés. A jó novella nem akar tanítani, a művészet nem nevelő cézzal jön létre! Hogy melleleg adott esetben akár tanulni is lehet belőle, az más kérdés.

A fiatalember kikerekedett szemekkel bámulta P.-t. Mindvégig, amíg beszélt. Mintha valami különös, egzotikus, ám határozottan visszataszító állatot szemlélné.

– A bölcsködést utálja az irodalomban? – kérdezte végül megrökönyödve. – Hát nem nevelő célzat a művészet? Ha ezt József Attila vagy Hemingway hallaná, vagy Goethe...!

– Egyetértene velem – vont a vállát P. – Egyikük sem volt didaktikus.

– Ön szerint miért írta Goethe a *Faustot*?

– Csak nem azért, hogy tanítsen vele?

– De igen! Nem is a maga örömére! – a fiatalember arcán megvető kifejezés jelent meg. – Meg akarta mondani eleve az emberiségnek, és most tömören fogalmazok, hogy az életben mi a helyes út. Ez mi, ha nem nevelés?

– Ez a legbugyutább irodalomtanárok közhelyes frázisa. Az író azt akarta mondani, a költő azt gondolta, et cetera. Erre mondta Arany János, hogy gondolta a fene. Maga szerint Goethe megmondta az emberiségnek, mi a helyes út?

– Szerintem az volt a célja vele, csak hát nem sikerült.

– Goethe kortársainak legalább 80-85%-a olvasni se tudott, ha hozzájuk akart volna nevelő célzattal szólni, nem írásban teszi, pláne nem egy olyan komplex műben, mint a *Faust*, nem gondolja?

– Ez igaz.

Nem egészen, gondolta P., mégse fogta be a száját:

– A művészet, így a szépirodalom is, az emberiség pár ezrelékét érinti meg, nem többet. Ha nem nézzük hülyének az írókat, már ennyi elég indok arra, hogy belásuk, soha nem népoktató tankönyveket írnak. Se a múltban, se manapság. A művészet a szellemi elit terepe. Akkor is így gondolom, ha a szellemi elit nem egy divatos kifejezés mostanában, sőt, ebben a bűdös nagy egyenlősdiben már önmagában azt állítani bűn, hogy létezik. Csak ez engem pont hidegen hagy.

– Pedig Dosztojevszkijről is mondják, hogy az emberiség nagy tanítója. Tankönyv mondja. Akkor Ön szerint nem igaz?

P. érezte, hogy az ifjonc egy pillanatra elbizonytalanodik, egyúttal azt is, hogy most már valóban vissza kellene vonulnia, túl messzire megy, és egyáltalán nem szép, amit művel.

– Fölülkerekedett bennem a gonosz – vallotta be később Gézának, a pufók fiatalembernek pedig nekiszegezte a kérdést:

– Hány embert ismer, aki olvasott bármit is Dosztojevszkijtől?

– Én olvastam!

– Az egyik cimborám könyvtárban dolgozik, ő mesélte, hogy évente 2-3 kölcsönzője akad, nem több. A diákok a *111 híres regényből* olvassák. Még az irodalom szakos egyetemisták nagy része sem forgatja.

– Én ezt értem – nyerte vissza a magabiztosságát a fiatalember. – Sőt, ráadásul csak az írók tudják, hogy ő milyen nagy író volt.

– Akkor hogyan is lehetne az emberiség nagy tanítója?

– Akkor mi a fenének mondják ezt a tankönyvek?

– Jól hangzik, nem? – szúrta közbe Zebulon.

– Nyilván Goethe is, Dosztojevszkij is, a többi zseniális író is hatással van az emberiségre – mondta P. békülékenyen. – Azáltal, hogy hatással vannak a szellemi elitre.

Az ifjú az utolsó korty kávéját is kihörpintette, s miközben a csészét visszahe-lyezte az alátétre, homlokából kisimított egy kósza hajtincset. A haját félhosszúra hagyta, hogy a homlokába lógjon, és időről időre izgága mozdulattal hátra simíthas-sa. Ezen kívül a sál, amit hordott, s ami most a kávéházi tonett szék háttámlájáról csüngött alá, piros volt.

– Sok mindent nem tudunk – szögezte le. – De ha egy író nem tanítja az emberi-séget, az olyan, mintha azt mondanám, hogy Goethe egy Lucifer volt. Hogy miért? Mert önző, karrierista, a saját igazságát hirdető nagy valaki... Ráadásul német! Még a fasizmushoz is köze van...

Erre P.-nek kerekedett el a szeme.

– Goethének, a humanistának, aki Hitler előtt 150 évvel élt, köze lenne a náciz-mushoz?

– Persze, hogy a német kultúrának semmi köze a fasizmushoz! Hiszen ezt mond-tam!

– Szarkazmus! – csattant föl Zebulon diadalittasan. – Ez ám a szarkazmus!

Géza újra szóra nyitotta a száját és újra becsukta anélkül, hogy hangot préselt volna ki magából, aztán fölpattant, s mint akit a szükség szorongat, a mellettük ár-válkodó fogasról leemelt kabátját gyűrogetve elviharzott a mellékhelyiségek felé, ám még mielőtt elérte volna a szellemes ábrákkal díszített ajtókat, kipenderült az utcára és még jobban megszaporoztatta a lépteit. Hetekig nem is látták a *Kottatartó*-ban. (Fizetni is elfelejtett.)

– Ja, hogy ez szarkazmus lett volna? – hüledezett P. – Hát, végül is, akár... Bár, ha szarkasztikus akar lenni, akkor kivált nagyon körültekintően és pontosan kellene fogalmaznia.

– A nácik csak hivatkoztak Beethovenre, Goethére, csak azért, hogy gazember-kedjenek. Az író feladata mi más hát, ha nem a jobb világ?

– Én azt hiszem, a jobb világ nem az író feladata – ingatta a fejét P. – Amelyik író tevékenyen részt vett jobb világok teremtésében, a legtöbb esetben gazemberré is vált.

Az ifjú egy pillanatra elgondolkozott.

– Így van – bökte ki aztán. – De az, hogy valaki a maga igazát hirdeti, az a keresz-tény papoknak nem tetszik, mert szerintük Jézus az igazság. Az ő véleményük az, hogy minden ember igazsága csak a maga igazsága. Persze ez nem jelenti azt, hogy én megmondom a magamét!

P. Zebulonra pillantott. Azt látta, amire számított: a grafikus alig bírja visszatár-tani az előtörni készülő röhögést.

– Érdekes dolog, hogy tudjuk, hogy az ördög hogy néz ki, de Istent nem – mélá-zott a fiatalember. – Az ördög patás lény, villával, Isten hogy néz ki? Ez az egész csak mese, hogy jobbá tegyék az embert, jóságossá. Az én aforizmám az, hogy az

ember embernek születik, nem jónak. És ez a jó relatív fogalom. Rousseau elveit valom egy kicsit.

– Rousseau-ét?

– Igen. De miért nem tudjuk, hogy néz ki az Isten? Erre válaszoljon!

Zebulon megbökte P.-t, mintha nógatná, hogy feleljen hát, ne futamodjon meg!

– Jézusnak hányféle ábrázolását látta már? – kérdezte P. – Ezret minimum, nem? Tudja, az a kereszténység lényege, hogy ő a Fiúisten.

– De csak az Isten?

– Hűha! Bajok vannak... – morogta P. maga elé. – Egyébiránt az ördög miért csak egy patás lény, villával? Még úgy százféleképpen ábrázolják. Ahogy az Istent is: kisdédként Mária karjában, a keresztén, öregemberként, ahogy átadja a kőtáblákat Mózesnek és így tovább. Ez mind az Isten. Ahogy az ember elképzeli.

– Bajok vannak? Milyen bajok? És a zsidóság? A rabbik nem hiszik, hogy Jézus Isten fia.

– Hogy jön ez most ide? A zsidók egyébként az emberábrázolást is tiltják, épp azért, mert úgy vélik, az Úr a saját képmására teremtette az embert, ezért amennyiben az embert ábrázoljuk, óhatatlanul visszaadunk valamit az Istenből is.

– Jó, de miért mondja, hogy bajok vannak? Istennel vannak bajok?

P. visszavonhatatlanul túlmént minden határon. Megvetette magát ezért. Föl kellene állnia, itt hagyni faképnél Zebulont meg a csodabogarát, aki egyáltalán nem csodabogár. Ennek ellenére azt mondta:

– Nem. Önnel. Az Ön fogalmaival, műveltségével. Kategorikus kijelentéseket tesz, miközben járatlan a témában. – És baj van velem is, tette hozzá magában, mert a figyelmeztetések ellenére behajtok a zsákutcába.

A fiatalember különös torokhangot adott ki, mielőtt hadarva sorolni kezdte:

– Az egész világirodalmat tudom! Kikérdezhet! Az egész világirodalmat tudom! A vallásban lehet, hogy járatlan vagyok, de abból is faltam a könyveket.

P. széttárta a kezét.

– Nos, én nem tudom az egész világirodalmat. És nem hiszem, hogy lenne ember a Földön, aki tudná...

– Úgy értem, a fontosabbakat! Homérosztól Szolzsenyicinig.

– Hát, előbb is, utóbb is vannak igen fontosak, s a kettő közt sem hiszem, hogy minden lényegeset olvasott volna, mert az egyszerűen képtelenség. Egyrészt időben, másrészt nyelvi szempontból. Bár jól állunk fordításokkal, messze nincs meg minden magyarul.

– Persze, persze, azt tudom – az ifjú babrálni kezdett a kávécsészéjével.

– Némi szerénység talán nem ártana.

– Engem mindenki annak ismer!

– „Az egész világirodalmat tudom.” Ez egy nagyképű, önelégült kijelentés.

– A fontosabbakat!

– Az egész szó mióta jelenti azt a magyar nyelvben, hogy a fontosabbakat?

– Jól van, na, nem fogalmaztam pontosan.

– Hát nem író?

– De most beszélek!

– Ebben igaza van.

P. elhallgatott. Egyre rosszabbul érezte magát. Mi a fenének hívta ide a grafikus az asztalukhoz ezt a szerencsétlent?

– Meg tudtam volna ölni azt a vadbarom Zebulont – mesélte később Gézának.

– Ha hiszi, ha nem, 40 novellám nincs befejezve – jelentette ki a fiatalember. – Remélem, nem tűntem megint nagyképűnek, de tényleg ennyi novellám vár befejezésre. Van köztük olyan is, ami hajléktalanok közt játszódik. Az a bajuk, hogy isznak.

– Mitől ne innának? – vonta föl a szemöldökét Zebulon. – Legalább valami van nekik az életben. És az a pia.

– Végül is... – az ifjú ember újfent eltűnődött.

– Egyesek azt mondják, a szocializmust munkakerülők találták ki. Más meg azt mondja, mint a Majakovszkij-vers: „sok a léhűtő.” Melyik az igaz?

– Egyik se – P. lehunyta a szemét. – Attól, hogy hangzatos és a faék egyszerűségével vetekedő kijelentéseket tesznek egyesek, még nincs igazuk. Ezek a kérdések nem egyszerűek, ha azok volnának, már rég itt lenne a Kánaán.

– Igaz...

Az ifjú az üres csészében körözött a kanállal, mintha lenne mit kevergetnie.

– Most viszont egy olyan novellát írok, amely arról szól, hogy az író sok olyan dologgal foglalkozik, ami nem az ő asztala.

– Említette már.

– Vallási témát akarok írni, és abból még sok mindent nem tudok.

– Hát akkor nézzen utána! – biztatta P.

– Tulajdonképpen nem is én nem tudok, hanem a novellám hőse.

– A novellája hőse?

– Én magam sem tudok, persze, de minden téma személyes, és ezt egy novellában megírom, mert jólesik. Én azért többet tudok, mint a hőszám. Ennyi. Egyszerűen írom meg a novellát, hogy egy gyengébb lap elfogadja. A hőszámnek nem kell annyira széles teológiai műveltséggel bírnia.

– Akkor miért baj, ha nem tud erről sokat akár maga, akár a hőse?

– A történetben megírom, hogy a hős nem tud sokat erről, mégis foglalkozik vele. Nem érti? Saját igazsággal egészíti ki, meg okoskodik. A hős. Mit nem ért? Azt mondják majd neki, hogy foglalkozzon inkább a szépirodalommal.

– Már értem. Remek lesz.

Pár másodpercig hallgattak. Ha a kávézó zajai nem hallatszottak volna, talán sosem szólal meg egyikük sem, talán szégyellték volna megtörni a fenséges némaságot. Sajnos azonban a *Kottatartót* elkerülte a csönd.

– Az írásaimon meglátszik, hogy a régiek nyoma, olvasottsága van rajtuk – bökte ki a fiatalember.

– Arra gondol, hogy a régi irodalmi hagyomány, a régi nagyok hatása?

– Arra, hogy őket olvasom, kortársat összehasonlíthatatlanul kevesebbet, de egyébként úgy is fogalmazhatunk, ahogy maga, igen... Ők a példaképeim, hiába vagyok nagyon messze tőlük. Pedig egy folyóirat épp azzal utasított vissza egyszer, azzal a szöveggel, hogy már nem a huszadik század elején vagyunk!

P. hallgatott, Zebulon vigyorgott. Galádul. Akár egy ördög. (Aki nem patás, szarva sincs és nem tart villát a kezében.)

– Önök szerint Goethe vagy Dosztojevszkij a nagyobb író?

– Nem tudjuk.

– Mert én magam sem tudom, hogy melyik a nagyobb. De éppen azért jó a kérdés.

– Nem, a kérdése nem jó – sóhajtott P. – Még a kérdése sem jó, az a helyzet. Legszívesebben azt mondanám, maga egy idegesítő alak, egy agyalágyult, de mégsem mondom, mert ebben a lehetetlen helyzetben én is az vagyok...

– Agyalágyult, mi? Hát, maga lehet, hogy az, tényleg. Honnan értené, amit én beszélek? Honnan értene meg egy művészt? Én az vagyok. Író és költő. Mert nem csak prózát írok, hanem verseket is. Azok is jók, nyertem velük díjat. Meg a novelláimmal is. Díjas vagyok, tudja?

– Nem, nem tudtam – ismerte be P.

– Az igazi művésznek vagy írónak az apja is álmodozó verseket író ember, mint amilyen én vagyok, mint amilyen az én apám volt. Tudja? Innen ered egyáltalán a tehetség. Fogadni mernék, hogy a maga apja nem olyan...

– Nem, az én apám nem olyan – vallotta be P.

– Na látja!

– Nem iszunk még egy kávét? – nyájaskodott Zebulon.

P. a fejét rázva föltápáskodott.

– Én inkább megyek, urak, dolgom van.

– Dolga – szisszent föl a fiatalember. – Képzelem...

P. kezét nyújtott, az ifjú megrázta. A tenyere még mindig nedves volt az izzadságtól, P. hányingert érzett, a nadrágjába dörgölte a kezét, aztán intett a grafikusnak. Halálosan kimerültnak érezte magát. A pulthoz botorkált, kérte a számlát. Közben azt tervezgette, miként fogja benyújtani a magáét Zebulonnak. Bár nyilvánvaló volt, hogy végül nem tesz majd semmit. Én vagyok a hülye, mit szépítgessem, gondolta.

Milyen igazad van, gondolta Géza, amikor később megbeszélték a történeteket, és mennyire nincs igazad mégsem. Kicsit később nőkről kezdtek beszélni. Még a Nap is kisütött menten.

HAZAI ATTILA

Józsai bácsi hagyományai

I.

Midőn ezek a jegyzetek a kezeidbe jutnak,
akkor engem a híves föld takar.

Bepecsételve hagyom neked azokat a
könnyeket, melyeket ide hullattam, ezeket
a gyötrelmeket, melyeket ide kiöntöttem.

II.

Az *ember* az embernek legfőbb ellensége.
Nincs oly tiszta öröm, melyet
keserűvé nem tésznek.

Mint a pók az édes gyümölcsöt,
megmásszák undok lábaikkal,
és csúf mérgeikkel beköpi.

Miért költöttek fel álmomból? Így kell
nekem vajon mindig élnem? Ez az epesztő
egyformaság kiemészt unalmával.

A szánakozó irgalmasság számkivetett.
Szeretetlenség: A te hideged
kínzóbb az elkárhozottak kénköveinél.

III.

Jövel édes borzadások országa!
Mikor az elmém a véghetetlennek
tartományait járja!

* Hazai Attila hagyatékban maradt kéziratok között található két általa tervezett verseskötet vázlata: a képekkel is illusztrált, egyedi könyvtárggyá összeállított *zene ólálkodik a szobában* (1987) és a különböző ciklusok darabjait tartalmazó *Ki fél a víztől?* (1996). Ezekből választottunk néhány szemelvényt a konferencia cikkei mellé. (A Kortárs Írói Alapítvány Hazai Attila Emlékére jóvoltából)

A képzeletek országlása kezdődik!
Mely szebb egy álomnál, jobban megnyugtató
egy éjféli hortyogásnál.

Ó látás, mely minden inaimon, mint láng
keresztülcsapott. Látás, amely életem
minden pontjait betöltötte! Mindenkor
gyógyító!

IV.

A szó csak üres, jelentés nélkül való
hang. Hideg, mint a réz, amely cseng,
de nem érez: holt, megmerevedett állat.

Iszonyú, mint a tágas vadon,
amelyben nem járt embernyom.
Írd meg szíved állapotját.

Ez legyen pecsétje barátságunknak. Írj
gyakran, szabadon és egyenesen. Légy
szemes! – vagy inkább én vigyázok
helyetted.

*

Derül a kikelet. Elevenség és élet terjed
mindenfelé. Lábam alatt, fejem felett,
s körülöttem ezer élet ered.

(1996)

zene ólálkodik a szobában

(RÉSZLETEK)

*„itt mellékelek hát agyamból
egy darabot”
(hazai attila)*

egy sor lefittyedt ajak
egy sor kicsavart kéz
egy sor hideg
egy sor gőzölgő homlok
két darab mosoly

*

zene ólálkodik a szobában
függöny alól gurulnak
a fekete fehér billentyűk
lila ajakrúzs keresztbe rakja lábát
vár
a gyertyák visszafelé nőnek
kiköpik végül a lángot
az idő hátrál
nekünk szegezett szemmel
az ágyból élőfa lesz
a nő megöregszik

*

eső volt és este
a kapu nyikorgott
a csend alatt
miákolt az utca
izzadta a köpeteket
felvettem
megtöröltem
egy darab ott felejtett eget
lábujjhegyre állva
betapasztottam a sebet
de az csak tátongott
tátongott a város felett

(1987)

GYENGE ZOLTÁN

Az őrület védelmében

MEGNYITÓ

Nagyon sokszor hallani, hogy valakire azt mondják: ez őrült, ez nem normális. Nagyon sokszor vágyik azonban arra az ember, hogy azt válaszolja: igen, és akkor? Ez így van rendjén.

A leibnizi kérdést kifordítva furcsának tűnik, de megkérdezhetjük: miért jó inkább a normális, és miért nem inkább az abnormális? A 18–19. század ebben a kérdésben egészen másképp gondolkodott. Olybá tűnt, hogy éppen őrületre volt szükség ahhoz, hogy valami fontos létrejöjjön. Márpedig abban a század nem szűkölködött. Az egyik legnagyobb német idealista filozófus, Schelling, az 1810-es stuttgarti előadásokban meglepő (és igen különös) gondolatokat fogalmazott meg a valószínűleg tátott szájjal hallgató publikum előtt. Valami szokatlan az egzisztálás és őrület kapcsolatáról.

Szokatlan, mert a 18. század a felvilágosodott ész százada volt. A német idealizmus, különösen Hegel a maga konceptualista rendszerével ezt tökélyre fejlesztette. Ami nem felelt meg az észnek, az irrelevánsnak, indifferensnek minősült. Az őrült pedig legkevésbé felelt meg a racionalitás elvárásainak. A közkeletű toposzt persze mindenki ismeri: a zsenit és az őrültet szinte semmi sem választja el egymástól, vagy csak egy nagyon vékony szál. Azt már kevésbé, hogy ez a Schopenhauertől származó gondolat korábban Schellingnél már jelen van. Ő írja (mondja, hisz előadásokról van szó), hogy különbséget kell tennünk a „Blödsinn” és a „Wahnsinn” között, mert az előbbi is az őrület egyik formája, ám természetlen.

Aki ebben szenved, azzal nincs mit tenni, az egyfajta katatonikus állapot.

Az utóbbi azonban a szorosabb értelemben vett őrület, amelynek viszont valóban kapcsolata van a kreativitáshoz, illetve a zsenialitáshoz. Amikor a görögök „szent őrületről” beszéltek, pontosan ezt értették alatta, és a művészettel, illetve a filozófiával hozták összefüggésbe. Hogyhogy szent őrület? Hát nem betegség? – kérdezné korunk normálisa. Neki igen. Neki betegség. Schelling (a nagy racionalista) azonban a következőket mondja: az őrület nem keletkezik az emberben, hanem bizonyos körülmények hatására „elölép”. Megnyilvánul. Erre pedig a latin ismer egy szót: *ex-sistere*. Vagyis az őrült egzisztál? Aki egzisztál, az őrült? Hát akkor nem jobb a vegetálás, hisz az annyira kényelmes, annyira veszélytelen?

Nos, talán az. Ám akkor hogy is van ez? „Mi tehát az emberi szellem bázisa abban az értelemben, ahogy a »bázis« szót használjuk? Válasz: Az értelem-nélküli.” Az *alap*, a bázis, tehát a

* A Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Irodalmi Tanszéke a Grand Caféval, a Hazai Attila Alapítvánnyal és a Szépirók Társaságával közösen 2018. március 8-án tudományos tanácskozást rendezett a 2012-ben elhunyt Hazai Attila emlékére. A változatos műfajokat felvonultató megszólalások (előadás, felolvasás, vetítés, beszélgetés stb.) középponti kérdését Hazai Attila művészi – főként irodalmi – hagyatékának jelentősége, hatása, egykori és mai megítélésének lehetőségei és nehézségei képezték. Összeállításunk a konferencia programjának bemutatására vállalkozik, az emléknapon elhangzottak lejegyzett és szerkesztett változatának közreadásával.

szellem számára az értelem területén *kívül* van. Az „értelem-nélküli” pedig az örület maga. És még meglepőbben folytatja: „Az értelem bázisa tehát az örület. Ezért az örület szükséges elem, amelynek azonban nem szabad előtérbe kerülnie, nem szabad aktualizálódnia. Amit mi értelemnek nevezünk (ha ez valóságos, élő-eleven, aktív értelem) az tulajdonképpen nem más, mint a *szabályozott örület*.” Az örület valahol tehát az élet „sava-borsa”, hiszen ha hiányzik, ha teljesen elfojtják, akkor csupán egy száraz és rémületesen unalmas, szürke és prózai világ marad. Az örült minőségileg más, mint a normális, hiszen a normalist a „norma” teszi azzá, ami, márpedig a „norma” mindig *menyiségi*, kvantitatív, és nem *minőségi*, kvalitatív. Vagyis minden egyes olyan emberi cselekvésben, amely valamilyen módon „korszakot alkotott”, szabályt adott, lehetetlen az örület elemeit nem felfedezni. Az örület ezért egyfajta belső erő, amely az embert cselekvésre, megnyilvánulásra (exsistere), tágabb értelemben poétikus létezésre készíteti, kényszeríti. Schelling pontosan tudja ezt, hiszen így fogalmaz: „Azok az emberek, akikben nincsen benne az örület, az *üres, terméketlen értelem emberei*.”

Tudnunk kell, hogy a pusztá értelem, ha erős és élő, eleven, tulajdonképpen nem más, mint uralt, féken tartott és elrendezett örület. Művészet és filozófia – hisz a kettőt a poézis eredeti tartalma kapcsolja egybe, nincs „szabályozott örület” nélkül.

Mindezek nélkül pedig mi marad? Az a legteljesebb és legdögletesebb *unalom*. A zseni (és az örült) nem az értelem világában él, nem követi a normálisok szabályrendszerét, hanem törvényt ad korának. A zseni (és az örült) kilép a megszokottból, új paradigmát teremt, akkor is, ha rajtaveszt, akkor is, ha Torinóban egy ló nyakába hajolva sírja el bánatát.

Ezzel szemben a normális számára ez ab-normális, de ez ne aggasszon senkit. Az ab-normális csak a menyiségi alapon álló normától való eltérést jelent. Gondoljunk csak az „idiotes” szó eredeti értelmére. Az „idios”-ból származik, és sajátot, önállót jelent, ma éppen az individuum szóval íránk körül. Vagy a deviánssal. A „deviáns” útról való letérést (*deviatio*) jelent, önállóságra, saját út választására törekvést a normálisok tömegével szemben. Courbet, a neves francia festő és hivatásos botrányhős, meghirdette a felvállalt ab-normalitást. Ő és követői felmondták a szerződést, kivonultak a normálisok közösségéből, a társadalomból, vállalták persze annak következményeit, még ha az jobb esetben meg nem érte, rosszabb esetben kitaszítottságot eredményezett is.

A szabálytalan azonban *érdekes*. Az unalmast irritálja. Egy Hajnóczy vagy egy Hazai érdekes. Érdekességük átüt az unalmas közegén, irritál, felkavar, vitára készítet. De lényege éppen ebben érhető tetten.

GARACZI LÁSZLÓ

A Hazai Attila Alapítványról

Hazai Attila, aki kollégánk és barátunk is volt, 2012 tavaszán halt meg 45 évesen. A temetés után keresett meg az édesanyja, Hazai Éva, és az ő kezdeményezésére jött létre a *Kortárs Írói Alapítvány Hazai Attila Emlékeire*, azzal a céllal, hogy gondozza az Attila után maradt hagyatékot és támogassa a kortárs magyar irodalmat. Németh Gáborral és Podmaniczky Szilárddal hoztuk létre az első kuratóriumot, de rajtuk kívül mások, többen is önzetlenül segítettek az alapítvány létrehozásában.

A pénzügyi alapok Attila Nádor utcai lakásának eladásából jöttek létre, ez tette lehetővé, hogy az alapítvány megkezdhesse működését.

Soha nem láttam közelről alapítványi működést, a többiek se nagyon, így önálló tapasztalatok nélkül kezdtük el a munkát. Minden lépésnél, minden feladatnál próbáltuk megtanulni a feladattal kapcsolatos tudnivalókat, megoldani az aktuálisan felmerülő problémákat.

Az alapítvány hivatalos létrejötte után (ez közel egy éves folyamat volt) elkészítettük egy – szegedi – programozó segítségével Hazai Attila honlapját (<http://www.hazaiattila.hu>). Ezen a honlapon Attila irodalmi, filmes, zenei és képzőművészeti alkotásai és interjúi is megtalálhatók valamilyen formában. Összegyűjtésükben Attila sok régi barátja, ismerőse segített, és ez a gyűjtés továbbra is tart – a teljesség elérésére törekedve.

A weblap lényegében archívumként működik, az aktuális tartalmak, hírek pedig az alapítvány Facebook-oldalán jelennek meg, ahol a folyamatos érdeklődés fenntartására is törekszünk az archívum elemeinek rendszeres közlésével.

Az alapítvány segítségével jelent meg 2015-ben *A maximalista* című posztumusz kötet a Magvető Kiadónál Hazai Attila kötetben még ki nem adott novelláival. Sikeres tárgyalások eredményeképpen a Magvető vállalta a teljes irodalmi életmű újrakiadását.

Ezen kívül az alapítvány támogatásával jelent meg 2017-ben a Kalligram Kiadónál Szabó Gábor Hazai Attiláról szóló monográfiája *Jelenlét nyomokban* címmel. Ugyanebben az évben a Magvető kiadta Attila első könyvét is, a *Feri: Cukor Kékség* című regényt. Az a terv, hogy a többi könyv megjelenése után az egész életmű kapható legyen a könyvesboltokban, elérhetővé váljanak az olvasók számára.

Az alapítvány segítette a kötetek bemutatóinak létrejöttét, és más programok szervezésében is közreműködött, ilyen volt például egy többnapos rendezvény Hazai Attiláról a 2015-ös Volt Fesztiválon, beszélgetésekkel, felolvasásokkal.

Az alapítvány létrejöttével egyidejűleg a hagyatékban talált versek, plakátok, tárgyi emlékek feldolgozását is elkezdtuk Sarankó Márta, fordító és hagyatékigazgatóval foglalkozó irodalmár segítségével, ennek eredményei részben már a honlapon is láthatóak.

A hagyaték gondozása mellett másik fontos tevékenységünk a Hazai Attila Irodalmi Díj létrehozása volt. Ki kellett találnunk ennek a díjnak a formáját, jellegét, fel kellett állítanunk

* A szerző a Hazai Attila Alapítvány elnöke

egy neves irodalomárokból álló zsúrit, és a döntés szempontjait is meg kellett határoznunk. Fiatal, kísérletező szerzőket szeretünk volna támogatni, ebben azóta is egyetértünk. A díjat 2016-ban adtuk át először, Bartók Imre kapta, a másodikat tavaly Tóth Kinga, idén harmadszor adjuk át a díjat. A zsűri döntését, az idei díjazott nevét, a korábbiakhoz hasonlóan a Könyvfesztiválon fogjuk bejelenteni.

A díj összegét eredetileg 500 ezer forintban állapítottuk meg, hogy az alapítvány forrásaiból legalább bizonyos ideig biztosítva legyen a díj kiadása. A kuratórium tagjai és a segítőink sem vettek fel anyagi juttatást az elmúlt években, tehát alapvetően önkéntes munkát végeztünk és végzünk, de a díjon felül is számos kiadásunk van, hogy csak a könyvelést és a díjhoz kapcsolódó költségeket (terembérlet stb.) említsem.

Új helyzet állt elő, amikor az első díjkiosztónk után csatlakozott az alapítvány munkájához egy nagylelkű támogató. Az ő javaslatára és segítségével a díj összegét egymillió forintra emelhettük. Támogatónk nem csak pénzzel, de egyéb jogi, könyveléssel kapcsolatos tanácsaival is segítette az alapítványt, például amikor egy hosszú, számomra többé-kevésbé áttekinthetetlen procedura eredményeképpen sikerült közhasznúvá válnunk, ami különféle előnyökkel járhat a jövőben.

Egyúttal a kuratórium is átalakult, Podmaniczky Szilárd egyéb irányú elfoglaltságai miatt lemondott, és új tagok csatlakoztak: Sarankó Márta (Irodalomtudományi Intézet), Szegő János (Magvető Kiadó), Berta Ádám (Európa Kiadó). Ahogy látszik, ez egyfajta fiatalítást is jelent, amivel az alapítvány jövőjét is próbáljuk biztosabbá tenni.

A díjról döntő öttagú zsűri tagjai: Nagy Gabriella, író, a médiapartnerünk, a Litera főszerkesztője, Szilasi László, író, irodalomtörténész, egyetemi tanár, Parti Nagy Lajos, író, rajtuk kívül részt vesz a döntésben az előző évi díjazott (ebben az évben tehát Tóth Kinga), és egyetlen közös szavazattal a kuratórium.

A Hazai Attila-díj a nem állami irodalmi elismerések között pénzdíj tekintetében a harmadik-negyedik helyen áll, és talán elmondható, hogy az elmúlt években sikerült ismertségre, presztízszre szert tennie.

Az alapítvány a jövőben is a hagyaték feldolgozására, ismertté tételére, valamint a díj további működtetésére, fejlesztésére szeretne koncentrálni.

SZEGŐ JÁNOS

Mi lenne HA? –

HAZAI ATTILA ÉLETMŰKIADÁSA EGY ÉRTELMEZŐI KÖZÖSSÉG OLVASATAIBAN

„Legalább húszezer esztendeje történt, hogy a növények összedugták a fejüket, és több hónapon keresztül tanácskoztak. E megbeszélésen szinte a világ összes növénye képviseltette magát – volt ott óibolya, óskaktusz –, és az egyeztetés folyamán arra a határozatra jutottak, hogy elmarasztalják az európai kontinensen élő embereket a neandervölgyi emberek kihalása miatt. A túllevelűek még azt is leszögezték, hogy a neandervölgyi lények anno békeségben éltek a természettel. A bölcs növények elkészítették tehát a levelet, hazasiettek, és attól fogva úgy döntöttek, hogy többé nem mozognak, nem olvasnak, nem kiabálnak, nem bőfögnek, nem tévéznek, vagyis az élet ártatlan, önzetlen, gazdaságos és rendkívül esztétikus formáját választották.”

(Hazai Attila: *A növények levele*)

„Elképedve és némiképp tanácstalanul öt csillag.”

(*Olvasói értékelés Hazai Attiláról*)

Mozgás, olvasás, kiabálás, bőfögés, tévézés – néhány dolog, amelyet a bölcs növények nem csinálnak legalább húszezer éve. Bocsnat: *esztendeje*. Az emberek viszont zöld ágra vergődtek. Olvasnak, ráadásul olvasataikat meg is osztják egymással és a nyilvánossággal. Akad, aki kiabálva, akad, aki bőfögve, akad, aki tévézve teszi ezt. Más meg virágnyelven, naná.

Írásomban azt szeretném megvizsgálni, hogy miképpen olvassák, értékelik, elemzik Hazai Attila életműkiadásának eddigi két kötetét (*A maximalista – és más írások; Feri: Cukor Kétség*) a moly.hu könyves közösségi oldal virtuális berkeiben. Előadásom esettanulmány, nem irodalomszociológiai kutatás, sokkal inkább *egy talált tárgy megtisztítása*. A következő szempontok szerint néztem meg a moly.hu olvasói bejegyzéseit: kontextus, értékelés, összehasonlítás. Mivel az *előzetes* feltevések, az *előítéletek* és az olvasás *utáni* esztétikai tapasztalatok dialektikus együttmozgása izgatott, vulgo: Hazai Attila figurája miképpen takarja ki vagy éppen teszi láthatóvá Hazai Attila szövegeit, ezért mindegyik kategóriánál megfogalmaztam egy előzetes hipotézist.

Kontextus

Előfeltevés 1: Hazai Attila élete és tragikus halála alapvetően befolyásolja a róla és a műveiről való beszédet.

Előfeltevés 2: A minimalizmus fogalma állandóan visszatér a Hazai Attilát értékelő szövegekben.

Akad olyan értékelő, aki történeti távlatba helyezi Hazai Attila figuráját. Így tesz például nyerw. (Minden esetben a felhasználói neveket adom meg, és sehol sem néztem utána, az

adott név kit takar.) „Hazai Attilát olvasol? Mikor egyetemre jártam, eléggé felkapott volt a bölcsészkaron. Főleg azok az ismerőseim szerették, akik nagyon sokat cuccoztak.” Az Akire nevű felhasználó némi bennfentes retorikával írt rövid karakterisztikát, direkt megfogartva a Hazai körül előforduló zsrúnál-kliséket. „A 90-es évek elején olvastam tőle először, a mi szerkesztőségünkhöz is beadta *A pulóver* című (később a *Szilvia szüzessége* kötetében megjelent) novelláját, amellyel élénk vitát váltott ki köztünk. Hazai prózája vagy bűnrössz volt, vagy zseniális (esetleg mindkettő egyben), mindenesetre mindenkiben nyomot hagyott. Rám író még nem volt ilyen hatással, mondhatnám az általa írt film címére utalva. (Az általa is fordított) Raymond Carver minimalista megközelítési módjához hasonlóan valahogy az ő mondatai is követik az embert. Carver írásaiból Robert Altman *Rövidre vágva* címmel forgatott filmet annak idején, Hazai Attilának pedig az élete lett *rövidre vágott*. Talán a szövege említett utóhatásának köszönhető, hogy minimalista maximalizmusa a posztumusz kötetében is élő maradt.”

Aigi hozzászólásában a fenti kultikus hangokkal szemben dekonstruálni szeretné a sematikus-legendás Hazai Attila-képet egyúttal – a tízmillió [József] Attila országában – megkülönbözteti az író és a magánembert. „Mert nézzük milyen címkéket akasztottak Hazaira, a kortárs irodalom rakkendroll botrányhőse, fenegyerek stb. Ha elhangzik bárhol is az a kijelentés, hogy »az irodalom fenegyereke« (szerintem ilyen sosem hangzik el), akkor rögtön Bukoswkira gondolok, magyar viszonylatban maximum olyan valakire, aki kávéfoltos nyakkendőben, késve érkezik a felolvasására egy félig üres romkocsmába. Tegyük is félre a címkéket, mert Hazai-t mint magánembert nem ismertem, az írásaiból pedig semmi nem utal arra, hogy bármi köze lenne azokhoz a címkékhez melyeket kíméletlenül rápakoltak.”

Ezek után hozza fel és veti el a minimalizmust: „Tovább megyek, szerintem még a sokat hangoztatott nyelvi minimalizmus sem igaz. Még mindig Bukowskival összevetve. Persze a többi magyar íróhoz képest lehet benne valami.”

Több hozzászólás is a szerzői szándék felől közelít Hazai Attila könyveihez. Kuszma értékelése is egyfajta ellenbeszéd, ő a posztmodernnel szemben indít: „A posztmodern szöveghegyománnyal való drasztikus szakítás jellemzi őket, egyfajta, szinte az imbecillitásig leegyszerűsített, néhol direkten vulgáris nyelv, amit a hülye is megért. Viszont ami a cselekményt illeti, az több, mint zavarba ejtő: ezek az asszociatív kanyarok a történetben, ezek a groteszk fordulatok igencsak próbára teszik az értelmezőt. Merthogy itt a kérdés már nem úgy merül fel, hogy *mit akar az író?* (merthogy szokás feltételezni, hogy az író azért szokott akarni valamit), hanem a következőképpen: *»akar-e valamit az író?«*”

Lizi hozzászólásában szintén távolít a minimalizmustól, és felajánl egy másik lehetséges dichotómiát. „Nem sok köze van ennek az elbeszélői nyelvnek a minimalizmushoz, bár lépten-nyomon emlegetik a kötettel kapcsolatban. Inkább a dilettáns-profi tengelyen elhelyezve lehetne meghatározni a helyzetét.”

Sophie dilemmája is a műfajokkal, a műfaji meghatározásokkal kapcsolatos: „Hogy ez valami újfajta realizmus? Nagyjából így megy, nem? Bizonyos részletek nagyon fontosak, a többi csupa kitaláció. De hol van ebben az érzékenység? Meg a motiváció. Mármint az íróé? Ott van az, látszik is, igen, ennyire köznap, ő is csak ember.” Számára Hazai volt a bevezetés a minimalizmusba: „Ha eddig nem tudtam, most megtanulhattam, mi az a minimalizmus a prózairodalomban.” Hazai módszerét pedig egy vizuális metafora segítségével láttatja: „Egészen

újfajta... nem is újfajta, vannak sokan, akik így csinálják... tehát szokatlan ez a nagyon közel kép. A környező, mindennapi világ irányába fordul, mint egy speciális kézikamera kattintgat, egész aprólékos leírások a fényképek, szigorúan keretez a látószög, a kitekintés a reflexió, akár van erre olvasói igény, akár nincs. (Ha már belenéztl, lesz)."

Csabi értékelése azért is érdekes, mert *A maximalista* című posztumusz könyv kontextusához tartozik Németh Gábor előszava is. Ő pedig onnan kezdte olvasni a könyvet. „Nehezen tudok értelmes véleményt mondani erről a könyvről. Főleg az előszó után, ami megmutatja az író, az embert, és egyben értelmezi is az írásokat. Mármint, hogy azért ilyenek az írások, mert ilyen volt az írójuk. Más. (Persze, mindenki más.) Lehet-e egy írást afelől értelmezni, hogy más, mint a többi? Hogy néha ezért rossz, hogy direkt ne olyan legyen, mint ami ki van kiáltva jónak, etalonnak?” Ezt követően Hazai egykori irodalmi helyzetét írja le: „Hazai kétségkívül kilógott az irodalmi közéletből, nem volt *beltag* (vajon miket írt volna, ha egyszer csak mindenki a vállát veregeti, és befogadja az asztaltársaság? akkor más lett volna, elkezdett volna hasonlítani? vagy ugyanaz lett volna, csak hamis hangon?), a lelki alkata nem volt alkalmas »benne lenni a brancsban«. Ilyenek az írások is, néhol megrázóak, durvák, máskor egyszerűek, mint a faék, vagy pimaszok: ezt szeressed, ha mered.”

Hipotetikus sejtésemet, hogy Hazai Attila tragikus halála ráíródik a szövegekre egy hozzászólás igazolta. Pepege olvasáskor nem tudta az életrajz tényeit figyelmen kívül hagyni. „Amikor az utolsó darabban a jósnő elmondja a főhősnek, hogy hamarosan meg fog halni, s ő visszavág, hogy de hát még csak negyvenéves, tisztára libabőrös lettem és azt hittem, ez valami természetfölötti írás, nem tudtam nem összefüggésbe hozni a novellabeli Gyurit a szerzővel. S az nem lehet, hogy a szerző már akkor, 8 évvel előtte látta a tragikus sorsa végét!! Így utólag ez felülértékelte az egész kötetet.”

Értékelés, hasonlítás

Előfeltevés: Hazai Attila művei igencsak megosztják az olvasókat.

Sejtésemet, hogy Hazai szövegei radikális és ambivalens érzelmeket váltanak ki, Lizi reagálása folyamatában mutatja meg: „Szinte végig azt éreztem, hogy nekem ezek az írások nem jönnek át, nem tudtam úgy elmélyedni bennük, ahogy kellene. Aztán egyszer csak, mint egy gombnyomásra beindult, bekattant bennem valami.”

Az olvasóbarát nevű olvasóval is hasonló történt, csak elmaradt a kattanás: „Vegyes érzelmekkel olvastam, vannak nagyon érzéketes leírásai, jó mondatai, és megdöbbentő fordulatok a történetekben, pl. »... forró tekintetű, száraz bort, és édes életet kedvelő férfi.« *A le-pottyant teknősbéka, Ahogy Ági a férjét kicsínálta*, vagy a kötet címadó novellája *A maximalista* élénk írói fantáziára vall. Nekem néha kicsit sok volt az ötletelés.”

Izolda mintha mémesítené is a sztereotípiákat: „Én ehhez nem vagyok elég... [keresem a megfelelő jelzőt...] Bölcsész?”

Sophie civil olvasóként, aki nem ismeri professzionálisan a diskurzust, nem így tesz, előáll a farbával: „Cselekmény van. Leginkább valami, a fentiekhez illően banális a történet. Párbeszédek is vannak. Köznapiak, sokszor eléggé vulgárisak, esetleg nyelvtanilag helytelenek, de azért nem ízléstelenek. A többit nem tudom. El kéne olvasni valami idevonatkozó szakirodalmat, hogy kell az ilyesmit nevezni és csoportosítani. Megnéztem, van bőven. Én csak annyit tudok mondani, hogy odavagyok.”

Az Eme névre hallgató hozzászóló a lelki reakciójából következtet *A maximalista* művészi értékére: „És hát nyugtalanság, az van bennem – ergo: ez *nagy művészet*.”

Gudmundur is a lelki háztartás részeként tekint Hazai könyvére, egyúttal kiemeli Hazai humorát. „Pihent. Nagyon pihent. És nagyon-nagyon vicces. Végigkacarástam az egész könyvet. Olvasás közben eszembe jutottak az *Apa kocsit hajt* és *A pénztárcámat* című örökbecsű slágerek is, amiktől még jobb kedvem lett. Pár novella után már szinte vártam azt a töréspontot az elbeszélésekben, ahol el fogunk kanyarodni valami teljesen agyament irányba az eredeti történettől. És ez a kanyar óramű-pontossággal mindig eljött – kivéve, amikor nem, mert eleve nem igazán volt történet. Hogy akkor miért tetszett mégis? Mert nagyon vicces volt. És pihent. És mégis nagyon szomorú. Szeretném a közelemben tartani ez a könyvet, mert úgy érzem, számíthatok majd rá, amikor tele lesz a hócipóm valamivel.”

Ppeva arra a következtetésre jut, hogy nem tudja senkihez se hasonlítani: „Nem hasonlítható semmihez, amit eddig olvastam. Az a fajta stílus, ahol a laikus olvasó teljesen elbizonytalanodik: nem tudja eldönteni, vajon zsenivel van-e dolga, vagy valaki átveri és röhög a háttérben.”

És ha már a hasonlításoknál tartunk, álljon itt Virezma összehasonlító értekezése: „Betegebb, mint Parti Nagy – de jó értelemben.”

Ehhez pedig a csattanót, ami most nem marad el, Hazai Attila adja, aki így ír *A lélek felszültsége* című írásában: „Itt az ideje, hogy túlszárnyaljam önmagam, kinek sajátos stílusára köztudottan jellemző, hogy Parti Nagy Lajossal és Esterházy Péterrel ellentétben általában három Martinit és négy brandyt iszik meg áfonyás csirkesalátával, mielőtt posztminimalista íróasztalához ül vagy betámolyog a maximalistakiadóba.”

*

Végignézve a moly.hu Hazai-diskurzusait, ami feltűnt: Hazai Attila szövegei zavarba hozzák az olvasókat, és miután ezzel tisztába jönnek, előfeltevéseiket a ruhatárban hagyják, fel is szabadulnak: ezt bizonyítja talán az a sok kérdő- vagy kérdező szándékú mondat is, amelyből párat kompiláltam, és az igény, hogy – tudatos képzavarral – társutasok legyenek a Hazai-rövidtörténetek hullámhosszain.

BERTA ÁDÁM

Hazai Attila, a jövőbelátó

Egy anekdotával szeretném kezdeni. A közönség soraiban biztos sokan ismerik *A pulóver* című novella sztoriját. Az történik benne, hogy felébred egy srác többször a nap folyamán, aztán mindig visszaalszik. Végül késő délután, miután tényleg felkelt, elmegy valakinek a lakására, mert eszébe jut, hogy otfelejtette a pulóverét. Ehhez kapcsolódik ez a kis epizód, amit felidézek Hazai Attilával kapcsolatban: felhívott egyik nap, késő délután, azt mondta, ájtjon – át kellett hoznia valamit. Mikor megjelent, leült a fotelbe, és lehámozta magáról az összes pulóverét. Egy csomó pulóver volt rajta. És akkor onnan a fotelből elkezdett telefonálni. Csak azt a felét hallottam a beszélgetésnek, amit Attila mondott: egy Feri nevű fiúval beszélgetett, tegnap ott felejtettem nálad a pulóveremet, mondta neki, aztán megbeszélték, hogy érte megy. Mindez nagyjából 2010-ben történt, mindenesetre jóval az után, hogy Attila megírta ezt a novellát. Számtalan példát ismerünk az irodalomtörténetben arra, hogy egy író valamelyik életeseményét felhasználja egyik-másik írásában, ez viszont éppenséggel fordított időrendben történt.

Hazai Attila szövegeiben sokszor felbukkan egy Feri nevű figura, olykor a szerző alteregójaként, ámbár tisztázatlan marad, hogy mindig ugyanarról a Feriről van-e szó. Bizonyos szövegekből a vezetékeve is kiderül: Soros Feri. Hazai Attila valamikor a kilencvenes években Soros-ösztöndíjat kapott, és ez a körülmény átszűrt formában itt-ott az alkotásaiban is tükröződik. Miközben a szövegeit megkíséreljük értelmezni, megkerülhetetlenül áll előttünk Soros György alakja. Egyébként Hazai, az életrajzi szerző édesapját is Györgynek hívták. Van egyfajta lényeglátás Hazai Attila szövegeiben, és ez részben jelen idejű, részben viszont jövő idejű. Hivatalos forrásokból tudni lehet, hogy Soros Györgynek négy fia van: Alexander, Gregory, Jonathan, Robert. Vajon melyikük lehet Feri? Vagy Feri nem a fia, hanem csak unoka-öccse? Lehet, hogy nem kellene ilyen „szorosan”¹ értelmezni Hazai szövegeit.

Újraolvassva a *Szivia szüzessége* című kötetben található novellákat, találtam a szövegekben egy csomó mindent, ami annak idején nem tűnt fel bennük.² Pedig ezek a dolgok nyilván már akkor is ott voltak ezekben a szövegekben. Honnan tudhatta mindezt Attila a kilencvenes években? – ezen töprengtem. Aztán 2000-ben kijött a *Szex a nappaliban*, és most – erre az előadásra készülve – e kötet kapcsán is ugyanez merült fel bennem: hogy tudniillik Attila vajon honnan tudhatott előre ennyi mindent. Ekkor határoztam el, hogy mai előadásom témája a jövő lesz, ahogyan az Hazai Attila novelláiban megjelenik.

Nem Hazai Attila találta ki, de ő is előszeretettel alkalmazta azt a megoldást, amikor a novella zárata a jövőbe fut ki, vagyis a szöveg úgy ér véget, hogy az elbeszélés jelen idejében a

¹ Vagy „szorosan”?

² Előadásomhoz nem adok meg irodalomjegyzéket, de fontosnak tartom megjegyezni, hogy megjelenésekor azonnal elolvastam Szabó Gábor: *Jelenlét nyomokban* című monográfiáját (Kalligram, 2017), amely az általam tárgyalt kérdésekről és egyebekről is pontosabban, részletesebben és megvilágító erővel beszél. Előadásom Szabó Gábor kötetéhez képest csak röpké lábjegyzet, hanyag újragondolás.

történet még nem zárul le. A zárlat ilyenkor pusztán előrevetíti, hogy ez vagy az lesz a kimenetel, vagy éppenséggel azt vetíti előre, hogy nem tudhatjuk, mi lesz a kimenetel. Ezt a fajta jövőbe vezető zárlatot találhatjuk meg Hazai Attila *A jövőbelátó segítsége* című novellájában is, ezért Hazai novellisztikájáról most elsősorban ennek az írásnak a tükrében szeretnék beszélni. Vegyük úgy, hogy mai előadásom igénybe veszi a jövőbelátó segítségét.

A *Szilvia szüzessége* szövegeinek értelmezéséhez a legnagyobb segítséget érdekes módon pont a *Szex a nappaliban* című novelláskötet jelentette. Természetesen ahhoz az idősíkhöz viszonyítva, amelyben a korábbi kötet napvilágot látott, ez a segítség a jövőből érkezett, mint ahogy jelen előadás is egy még távolabbi jövőben kap helyet. Mindenesetre a *Szex a nappaliban* című novelláskötet szövegeinek zöme a valóságillúzió felszámolását viszi színre. Az ebben olvasható történetekben konkrétan a kirakatba kerülnek azok a narratív eljárások, amelyek a korábbi novellákban még rejtetten vannak jelen. Az önfelszámolás, a valóság ellenőrzése a *Szilvia szüzessége* történeteiben pusztán tematikus elem, a későbbi kötetben azonban a novellaforma, az elbeszélőtechnika felszámolását (és ezzel együtt az olvasás során kialakuló valóság-illúzió felbomlását) vonja maga után. A *Szilvia szüzessége* tehát felforgató témájú, azonban jól formált novellákat tartalmaz, ellenben a *Szex a nappaliban* írásai magát a formát írják szét, forgatják fel (pl. *A stílus* vagy *Az ötlet* vagy a *Még mindig nincs semmi* című novellákban).

A *jövőbelátó segítsége* abból a szempontból is jól illeszkedik a korábbi kötetbe, hogy téma-választása tipikusnak tekinthető – Hazai szövegeiben ugyanis nemegyszer előfordul valamilyen ezoterikus tevékenység leírása (pl. *Gyuri találata*, *Gondolatolvasás* stb.). Az ezoterikus tevékenységek ugyanabból az okból lehettek érdekesek Hazai számára, mint például az üvegpörgető játék, amely a *Karcsiék az Ibolyában* című történetben bukkan fel. Ebben a novellában arról van szó, hogy egy presszóasztalnál üldögélő társaság üvegpörgető játékkal igyekszik felélénkíteni a beszélgetést. Akire az üveg szája mutat, az a játékszabály szerint bármilyen kérdést feltehet a többieknek. De a játék hamar befulladás, mert a szereplőknek nincs ötletük, hogy konkrétan mit is kérdezzenek, láthatólag egyáltalán nem kíváncsiak egymásra. Hasonlóképpen, az ezoterikus tevékenységek szerepeltetése is éppen azt a célt szolgálja, hogy a novellákba anélkül kerüljenek be bizonyos témák, hogy hozzá kellene rendelni őket a szereplők szándékaihoz. Így történik ez a *jövőbelátó segítségében* is, amelyben egy trafikos felfedezi, hogy van egy különleges képessége: meg tudja jósolni, hogy mi fog történni vele, mégpedig olyan módon, hogy egy pernye remegni kezd a szeme előtt, és kiírja neki a jövőndölést. Az első jövőndölés: meggyes pite. Ezt követően a fiatal fickó valóban kísétál a trafikból, és rögtön beül egy cukrászdába, ahol – csodák csodájára – eszik egy meggyes pitét. Hazainak ez a szövege tehát az egyén szándéka és a tulajdonképpeni valóság közötti viszonyt problematizálja, miközben kétfelé hasítja a szubjektumot. A trafikos egyik énje különleges képesség birtokában van, a másik énrésze pedig az előbbi énrészt manipulálja. Az emberi tudat, ahogyan azt Hazai ábrázolja, láthatólag képtelen arra, hogy pusztán elfogulatlanul megfigyelje önmagát, ezért bármilyen képesség rögtön áldozatául esik a személynek, akiben megtalálható.

A *jövőbelátó segítsége* jó néhány másik Hazai-novellához hasonlóan elszállástörténet.³ A trafikos különleges képessége hátborzongatóan gyors evolúción megy át – a pernye először

³ Ugyanilyen elszállástörténet többek között *A maximalista* című története, az *Emberrablás a Dob utcában* vagy a *Párduc a városban*. De nemcsak a novellák körében bukkanhatunk rá erre a mozzanatra, emlékezzünk vissza a *Budapesti skizónak* arra a fázisára, ahol a fotelban ülő Feri az éjszaka mélyén egy elkorcsosult, beteg hangot kezd hallani. Az a szituáció ugyanezt a kettősséget ragadja

csak fehér alapon feketével, folyóírásra emlékeztető rebegéssel kommunikál, aztán a második és harmadik jóslat már videó vagy filmvetítés formájában pereg le a fiatalember lelki szemei előtt, miközben persze soha nem derül ki, hogyan alakultak volna az események, ha a trafikos szuperképessége a szándékairól leválasztva nyilvánulhatott volna meg. A különleges képesség visszafordíthatatlan átalakulást vált ki, a novella központi figurája alkalmatlanná válik arra, hogy fenntartsa korábbi viselkedésformáját: azzal, hogy elhiszi magáról, jövőbelátó, összeférhetlenné válik addigi közegében.⁴

Megfigyelhetjük, hogy a fenti eseménysor allegorikus olvasatban tulajdonképpen párhuzamos a novellák önfelszámoló jellegével és valóság-ellenőrző érdeklődésével. Hazai szövegeinek alapvető karakterébe tartozik egyfajta szkepszis: bizonyos történeteket úgy ad közre, hogy közben érezteti, voltaképpen nem történik semmi. Más szinten a narratívának ugyanez az attitűdje tér vissza a novellák egyes, végtelenül frusztrált hőseiben, akiket frusztrációik arra indítanak, hogy válogatás nélkül provokáljanak mindenkit (ez a motívum jó néhány novellában ismétlődik, eklatáns példa *A pihenés*), vagy éppen környezetük gyakorlatilag bármely reakciójában provokáció gyanánt értelmezzék (pl. *A lihegő állat és a barátnője*). Az itt felmutatott szkepszis voltaképpen egy elfojtott vagy elvetett reménykedés maradványa, mint ahogy a Hazai-szövegek valóság-ellenőrző funkciója is ugyanebbe az irányba mutat: hogy ti. a regények és novellák figurális kapcsolatfelvételi kísérletekként, félresikerült kommunikációs aktusokként értelmezhetők.

Végkövetkeztetésképpen elmondható, hogy Hazai Attila egyes novellái, köztük *A jövőbelátó segítsége*, felkínálják egy olyan allegorikus olvasat lehetőségét, amely párhuzamot terem a szöveg önfelszámoló, önfelbontó, valóság-ellenőrző karaktere és a központi figura személyében észlelhető, aztán kibontakozó és elhatalmasodó kettősség között. E kettősség a vizsgált novella esetében – és ez a témavariáció is több helyen visszatér Hazai Attila szövegeiben – egy különleges képességet birtokló tudatrész, illetve az előbbi képességre alaptalanul hatást gyakorló, reflexív, manipulatív tudatrész kölcsönhatásaként szcenírozódik. Abban, hogy erre a konklúzióra jussak, leginkább a *Szex a nappaliban* című kötet segített, ott ugyanis nem egy szöveg éppen a saját szétíródása révén képezi le, hogyan esik áldozatul valamiféle manipulációnak, amely a valóságillúzió fenntartása ellenében fejt ki a hatását.

meg, noha kissé módosult formában. Hazaira amúgy is jellemző, hogy vannak kedvelt szüzséi, amelyeket különböző változatokban újra és újra megírt.

⁴ Valaki vagy valami összeférhetetlen a saját közegével, ez is visszatérő megfigyelés Hazai novellisztikájában. Két eltérő forgatókönyvet különböztethetünk meg ezekben a jelenetekben: ahol magára marad a novella központi szereplője, ott rendszerint egy radikálisan nonverbális reakció következik be, *A pihenés*ben például egy csomó élelmiszert töm be a szájüregébe, ami inverze annak, hogy a szerző leírja ezeknek az ennivalóknak a neveit. Ami az egyik síkon kifelé jön, az a másik síkon befelé megy – talán így teremtve meg valamiféle – mégoly értelmetlen és – illékony egyensúlyt. Amikor kint az utcán, nyilvános térben, más emberek között következik be a központi figura krízise, elszállása, akkor pedig egy eltérő rutin lép működésbe, amely, mint említettem, provokatív viselkedésként, vagy pont fordítva, a provokációnak a külvilágra kivetítéseként írható le. Emögött az attitűd mögött is hamar észrevehető a szkepszis – már megint nem történik semmi, hiába zajlik le bármilyen esemény, az nem lépi át az ingerküszöböt –, illetve a szkepszis által indukált valóság-ellenőrző mozzanatot.

NAGY GABRIELLA

Értelem és érzelem a Hazai-novellákban

Hazai Attila író társam volt, együtt indultunk 1990 táján Lengyel Péter írói műhelyében az ELTE BTK esztétika szakán.¹ Korai műveinek keletkezéstörténetébe, Hazai észjárásába és munkamódszerébe ezeken az alkalmakon volt módom valamelyest betekinteni. Értő kritikák, tanulmányok sora és egy monográfia is hozzájárult a Hazai-életmű megértéséhez és elhelye-

¹ (*Személyes széljegyzet*) Hazai Attilával 1990 és 1993 között az ELTE Esztétika Tanszékének Szerb utcai épületében rendezett írói műhelybe jártunk – az első magyarországi kreatív írás-kurzusra, melyet Lengyel Péter tartott. Olyanokkal, mint Erdős Virág, Csejdy András, Bence Ottó, Fejér Balázs, Harangi Andrea, Hamvai Kornél, Köves Viktória. Ezeken a szemináriumokon hetente egyszer ültünk össze, kocsimákban folytattuk, vagy valamelyikünkknél, pár alkalommal, 1993-ban Hazai Nádor utcai lakásában is, a Mozgó Világ szerkesztősége fölött.

Hazai első könyve, a *Feri: Cukor Kékség* az írói műhely ideje alatt, 1992-ben jelent meg, első novelláskötete, a *Szilvia szüzessége* később, 1995-ben, de a novellák korábban, a '90-es évek elején születtek. A *Matrica nyolcas* címűre konkrétan emlékszem, szerepelt a feladatra írt, megbeszéltek művek között. Hazai 1991-től, már a műhely alatt elkezdett rendszeresen publikálni. A legtöbb novellája a régi Magyar Naplóban látott napvilágot (főszerkesztő Dérczy Péter, prózarovat: Németh Gábor). Összesen hét novellája jött itt ki (olyanok, mint például: *Pihenés*, 1991. november; *Matrica nyolcas*, 1992. január; *A lihegő állat és a barátnője*, 1992. május; *A pulóver*, 1992. december). Hazai a műhely alatt még angol szakos, 1992-ben fejezte be az egyetemet, Géher István tanítványaként. Az írói műhely kezdetén 23. első regénye (és kötete) megjelenésekor 25 éves volt. Prózaírónak – lehet mondani – korai indulás. „Viszonylag könnyen ment az eleje a pályámnak, a Géher percek alatt elintézte, hogy a *Feri: Cukor Kékség*ből könyv legyen” – nyilatkozta a Magyar Narancsnak. „Aztán kezdődtek a bajok...” – folytatta. A sorsdöntő pillanat nem a regény, hanem *A pulóver* című novella megjelenése volt a Magyar Naplóban (illetve elhangzása a Magyar Rádióban), ahol Lengyel Péter mutatta be a következőképpen: „Hazai Attila, most már: tiszta leírások, pontos viszony a tényekkel. Legfőbb írói adománya színes és egyben kemény egyénisége, a megtörhetetlensége, az elszánt hivatásos makacssága. Világa legtöbbször keserű, véres-gennyes, vagy csak az érzéketlenig fásult – szuverén világ. Végletesen idegen tőlem – és rendkívül sokra becsülöm azt, aki megteremti, aki ezzel végigmegy az útján. Elszántan mondja a magáét, meg van győződve az igazáról, dolgozik – ez a legtöbb.” (Lengyel Péter a műhelyből csak három embert mutatott be.) Ez volt az indulás. A lap alján jegyzet: A szerző *A pulóver és más történetek* című készülő kötetéből, Cserépfalvi, 1993, Könyvhét. A novellák aztán más címen (*Szilvia szüzessége*) két évvel később, 1995-ben jelentek meg, a Keresztury Tibor és Kőrösi Zoltán szerkesztette JAK-füzetek sorozatban.

Viszonylag szorosan követtem tehát Hazai Attila pályájának indulását és további alakulását a '90-es években. A Magyar Napló-publikációkkal párhuzamosan érdekes, hogy a többnyire az írói műhely tagjaiból álló Törökfürdő folyóirat Hazai Attilától először csak 1997-ben közölt írást (a *Budapesti skizó* egy részletét). Adalékként hozzátesszem (elsősorban azoknak, akik a *Skizó* többi részével egyidősként mint előrehaladást üdvözlők): a betétnovellaként funkcionáló, regénynek indult, majd elakadt *Szekeres fejfájása* emlékeim szerint a műhely idején készült, Hazai nem tudta sem folytatni, sem befejezni, sem kidobni, érezte, hogy novelláskötetbe nem illik, annál nagyobb ívű, jelentősebb teret kívánó darab, mindenképp használni akarta, így került a *Skizóba*.

zéséhez, ezért írásommal pusztán olyan nézőpontokat igyekszem továbbgondolásra felkínálni, amelyek számomra támpontot jelentenek a Hazai-művek olvasásához.

Írásomban a novellákra koncentrálok. Ha végigtekintek a csonka életművön, *A pulóver* keltette, sokáig fodorzóddó irodalmi vitáig egy öntörvényű, tehetséges, fiatal szerzőt látok, akinek első könyve, a *Feri: Cukor Kékség* véleményem szerint üdítő blöff volt („Ez a könyv pusztán önkielégítés. Nincs köze sem a valósághoz, sem az élet nagy dolgaihoz”), a második, a *Szilvia szüzessége* (a továbbiakban SzSz) reményekre jogosító mű, majd a *Budapesti skizó* után, amit kiveszek most a sorból, a *Szex a nappaliban* (a továbbiakban SzN) határozott félrecsúszás. Az utána következő hosszú hallgatás és a befejezetlen regény szintén valaminek a megakadásáról beszél. Nem érthetem ezt másként, mint szellemi, technikai, de legfőként motivációs kifulladásaként, amely feltehetőleg nem véletlen ment végbe, és nem független a jelen vizsgálódás tanulságaitól sem.

Ha a Hazai Attila írásaival kapcsolatos első gondolataimat felidézem, elsőként két, ebben a kontextusban furcsán hangzó szó jut eszembe: *értelem és érzelem*. Szövegolvasási tapasztalataimat ezúttal e köré a két fogalom köré csoportosítom. Azon túl, hogy Hazai prózáját a legkevésbé sem kívánom Jane Austen regényével egy lapon említeni (bár termékeny vizsgálati szempont lehet az eredeti cím – *Sense and Sensibility* – által felkínált jelentések mentén beszélni róla), már hallom a prózáját elutasítók válaszát: na, ez a kettő az, ami Hazainál nincs. Mondják: fásult, a világban rendszert, értelmet nem látó, érzelmeket nem mutató figurák véghezvisznek értelmetlen tevékenységeket, folytatnak értelmetlen párbeszédeteket, majd ez az álló- vagy lassú mozgókép hirtelen és váratlanul átcsap valami teljesen értelmetlen, logikusan semmiből nem következő eseménybe. Az érzelemmentesen elbeszélt történeteknek (melyek valójában antitörténetek) nincs okuk, céljuk, rétegzettségük, a szereplők viselkedésében, noha felfedezhetünk emocionális jegyeket, cselekvéseik rugói nem értelem és érzelem, hanem vagy nincsenek, vagy ha vannak, akkor leginkább testi vagy fizikális szintre jutó pszichés kényszerek (belső feszültség, fojtogató indulatok). Ahogy Szabó Gábor elemzőn összefoglalja monográfiájában: „Hazai szövegeinek motorját (...) korántsem a jelentéskultúra (...) önreferenciája, vagyis az értelem és a tudat fűti, a művek szerveződésében, építkezésében, megmutatkozásában a karteziánus jelkultúra efféle racionalitás-fétise érezhetően érvényét veszti. Ezekkel szemben válik a szövegek kitüntetett mozgatójává a pusztán jelenlétében megmutató test, amely Hazai novelláiban nem értelem-, hanem térviszonyulásain keresztül kapcsolódik a világhoz”.²

Vagyis: a fenti, – a monográfia kivételével – nyilvánvalóan sommás, leegyszerűsítő értelmezések ellenében fontosnak tartom e két fogalom jelenlétének vagy épp hiányának (hiányban való jelenvalóságának), szervezőerejének, szerepének sokoldalú vizsgálatát Hazai novelláiban.

Értelem

A Hazai-elbeszélők rendre hangoztatják, hogy „Az élet teljesen értelmetlen” (*Stílus*, SzN, 105). Magyarázatot is kapunk: „Mégis miből fakad az élet értelmetlenségébe vetett hitem, mennyire biztató, érdekes, izgató ez a gondolat. Mitől van az, hogy ha rájövök: az élet értelmetlen

² Szabó Gábor: *Jelenlét nyomokban – Hazai Attila-olvasó*, Pesti Kalligram Kft., Budapest, 2017, részlet: Műút, 2015. október 16. (<http://www.muut.hu/?p=15343>)

(...) nos, akkor miért van az, hogy ezt úgy élem át, mintha tényleg fontos dologra lyukadtam volna ki?” Sőt, az eszmefuttatásba az olvasó is bevonódik: „Miért, szerintetek van lényeg?” (*A bivaly, a tigris és az oroszlán*, SzN 23). Ez a felfedezés, a lét értelmetlenségének beismerése Hazai számára inspiratív kiindulópontot (is) jelent: „Mit is mondhatnék még? Itt befejeztem. Vagy csak most kezdem el a szöveget, a szövegélést?” Az értelemnélküliség és az értelemkeresés hiábavalóságának belátása után az írás, az irodalom művelése Hazai elbeszélői számára nélkülözhetetlen szellemi és fizikális tevékenység. Vagyis mégis volna értelem, a látszólagos önellentmondás feloldása, hogy az irodalmi műben, a megalkotott életben az életről tett kijelentésnek mint nyelvi konstrukciónak és magának a létrehozásnak, a megalkotás folyamatának volna értelme.

A *Szex a nappaliban* kötet címeiben is tematizálja a gondolkodás műveleteit: *A logika felosztása, Gondolatok, Stílus, Az ötlet*. A kötet kedvelt hivatkozási pontjai a sztoikusok, előszere-ttel utal az ókori bölcselkedőkre (például „Egy ókori bölcselő szerint nagyon rossz ötlet volt az írást feltalálni. Megalázza a gondolkozást, visszafejleszti az emlékezőtehetséget, veszélyezteti az emberek tekintélyét” – SzN, 116). Ám ezek a hivatkozások szándékoltan komolyan vehetetlenek. Mint egy interjújában³ maga is elmondja, egykori barátnője filozófiát tanult, a Hazai ízek kétszemélyes zenekar dalszövegei így születtek Szent Ágoston időelméletéből, Hérakleitosz töredékeiből és David Hume gondolataiból. A szöveg inspirációs forrása feltehetően jórészt máskor sem csupán az olvasott szöveg, sokkal nagyobb arányban érkezik egy élethelyzetből, élményből, hallomásból.

Talán hasonló okok miatt van, hogy Hazai markánsan nem támaszkodik semelyik irodalmi hagyományra sem, pontosabban majd’ mindegyikből táplálkozik, és majd’ mindegyiket elveti. A szöveggel – a szövegalkotó technikákkal –, a szereplőkkel, elbeszélővel és az elbeszélésbe meghívott, szövegalkotásba bevonni kívánt olvasóval való játék, a hagyományosan értett történet megszüntetése, a posztmodern reflexiós technikák kifordítása és felüllicitálása arról árulkodik, hogy számba veszi saját előzményeit, de tudatosan nem kacsint azokra vissza. Interjúiban felelmeget pár író, akik hatással voltak rá. Ilyen James Joyce, Hemingway, Carver, Cheever, két utóbbit fordította is, és szokás Bret Easton Ellisszel rokonítani. Annyi bizonyos, hogy a magyar ellenében sokkal inkább angol és amerikai tradíciók jelenléte körvonalazódik írásaiban. Úgy érkezett tehát a magyar irodalmi színtérre, hogy a magyar irodalmi hagyományt (beleértve a kortársat is) megemésztette és kiköpte, avagy tudomást sem véve róla nagyvonalúan átugrotta. Lehet mondani, hogy tudatosan zárta el magát az előzményektől, mert szándéka volt megtalálni egyfajta nullpontot, amelyről a legelemibb szinten lehet újragondolni az irodalmi művet műfaji, nyelvi, alkotástechnikai, befogadás-lélektani és számos más szempontból is. Ehhez pedig arra volt szüksége, hogy kizárólag magából merítsen, a saját érzelmi, szellemi és fizikai lényét használja eszközként, és zsigerelje, fordítsa ki a mű kedvéért.

Az újragondolásban olyan meglepő, gyermekien elemi szintekre jut, mint például a mű (az írás) születéseményének vizsgálata. A *Zebrák és éttermek* című novellában írja: „Meg kellene talán nyílni, valamilyen irányban (...), elmondani azt, ami történt. (...) Mikor kezdődik

³ „Én mondjuk szeretek érthetően fogalmazni” (Szőnyei Tamás interjúja Hazai Attilával), Magyar Narancs, 1997/31.

(http://magyarnarancs.hu/belpol/en_mondjuk_szeretek_erthetoen_fogalmazni_hazai_attila_iro-63513)

el egy törés, egy szakadás, mikor alakul ki egy olyan pillanat, amikor hirtelen kifejező leszel, amikor megmutatod, hogy valóban mondott, tett valamit egy ember?” (SzN, 102). Az elmélkedés tárgya itt a pillanat, amikor a rögzítés túlmegy a pusztá dokumentáláson, és írás-mű/műalkotás születik, vagyis valójában – a műre vonatkoztatott – lét és nemlét kérdéseivel találkozunk.

A műbe, az alkotás/létrehozás folyamatába zárt értelmén és az értelem keresésén túl („csak mondjuk tényleg jó lenne, ha valami értelmes dolog, valami érdekes vagy rejtelmes ügy, feladat állna előttem” – SzN, 71–72) azonban mintha mégis találna valamit, ami értelemként kijelölhető. Ez a folyamatosan, visszatérő elemként megjelenő „minden tökre rendben lesz” mantrája. Annak feltételezése, hogy volna olyan állapot, amely helyreállítani képes a rendet: „Azt akarja, hogy minden álljon helyre, fogadják el őt olyannak, amilyen, hagyják, hadd bölcselkedjen, ő már megtette a magáét. Ezután is rendszeresen fog fürdeni, szeresse őt egyvalaki, és ő is legyen képes folyamatosan és nagy erővel szeretni. Lásza be a másik, hogy szükséges az együttlét. (...) Az életben tiszta érzésekre, átlátható, érthető dolgokra van rendkívül nagy szükség. Én úgy akarok élni, hogy mindent tudjak előre, hogy a legfontosabb dolgaimban ne érjen soha meglepetés” (SzN, 119). Ellenkező esetben a céltalanság és értelemhiány összeomláshoz és önmegsemmisítéshez vezet: „Akinék egyszer már kiirtották a családját – akármilyen régen történt –, könnyen felborulhat a bioritmusa. Sőt, szabálytalan időközönként komolyabb szorongásai is kialakulhatnak. Az ilyen embert nem könnyű meggyőzni arról, hogy a világ nem képmutató. Hogy a világ tulajdonképpen jó. Hogy létezik igazság, és az életnek lehet valamiféle értelme. Az ilyen embernek – és többé-kevésbé ilyen volt Nárcisz is – olykor kételyei merülnek fel önmagával, a vallással, a szabadsággal s a jogrenddel kapcsolatban.”⁴

Hazai világában az irodalmi mű feladata lenne a világból hiányzó értelem visszakeresése és újrakonstruálása. Ám nem elég, hogy az (el)beszélőszerepben megjelenő én a művön belül, abba bezárva kísérli meg újraalkotni ezt az értelmet a létrehozás gesztusában, Hazai a folyamatot és hatását művön túlra is kiterjesztené. Az ő ideálja szerint (amit feltételezhetően a kritikák ellenében ír): „...azon kulturális régiókban és kulturális rétegekben, ahol nincsenek kialakult interpretációs szabályok, illetve csak elvétve jelentkeznek a megértést irányító interpretációs és dramaturgiai sémák, ott többnyire a bevezetőben feszegetett klasszifikációs analízis nagy áttörést lehetővé tévő szabad pályája, vagyis egy önfejlesztő és egy befogadó-orientált, befogadó által irányítható folyamat indulhat el, mely a továbbiakban tetszőleges formában folytatható. A megértés tisztázatlansága tehát tágítható, megszakítható és elérhető keretek között zajlik, ráadásul hatékony módon tágítható” (SzN, 89).

Ennek fényében gondolom azt, hogy Hazai művei sokkal inkább lelnek otthonra egy avantgárd/neoavantgárd gesztus-, koncept- és akcióművészeti határterületen, mint pusztán az irodalom terepén. Érdemes Hazaival párhuzamosan újraolvasni például Hajas Tibor, Erdély Miklós néhány szövegét. Izgalmasnak tartanék egy ilyen szempontú vizsgálatot Hazai műveivel kapcsolatban. Elég csak Erdély tézisműveire gondolni, semmiről vallott nézeteire („Most aztán tényleg minden érzékletességet félretéve: minden semmik nem valaminek a hiányaként nincsenek, hanem mindentől függetlenül, nem negatívumként, hanem érintkezés nélkül, semmilyen lehetőséggel nem érintkező és véglegesen. Az egyetemes semmi örökre

⁴ Hazai Attila: *[Hogy mi az, hát csak kinéztem]*, Élet és Irodalom, 2001. szeptember 21. (<https://www.es.hu/old/0138/irodalom.htm>)

és véglegesen sérül bármitől, ami nem az”) vagy például arra a *Demokratikus festmény* című, 1984-es akcióra, amelyben a művészek, hogy ne legyen olyan éles a különbség előadók és közönség között, tüllel betakarják magukat, és minden további lépést megszavaztatnak a közönséggel.

Érzelem

Az érzelmek, főleg a műben megnyilvánuló érzelmek kérdése jóval bizonytalanabb, homályosabb terep, mint az értelemé, ugyanis egyrészt ehhez több tudományterület terminusaival felvértezten kellene a művekhez, irodalmi szövegekhez közelíteni, másrészt sehol nincs az megírva, hogy ne születhetne jelentős irodalmi mű a szereplők érzelmi életének, a személyiség emocionális struktúrájának (legalább viszonylagosan) differenciált ábrázolása nélkül.

Kezdetnek tegyük fel, hogy az olvasói tapasztalataink szerint érzelemmentesnek tűnő, sokszor kíméletlen, sőt kegyetlen elbeszélő bevallottan szeret egyenesen, érthetően fogalmazni. Ez a nyelv szintjén úgy valósul meg, hogy a szerző nem sokat szöszöl a mondattal, a szavakkal, nem öntetszeleg a nyelv szépségében, megkérdőjelezi a mondat tökéletességét mint felsőbb entitást, a nyelv számára eszköz, amivel közlünk valamit, noha – mint mondja – lehetnek „szép fodrai meg díszei”. A neutrális nyelv behatárolja az ábrázolt világ léptékeit, és bár élt, erőt és súlyt ad a szövegnek, megfosztja sokrétűségétől és bonyolultságától a szereplők személyiségét és gondolkodását. Az elbeszélő megfosztása az érzelmektől egy komplexebb redukciós eljárás része, létrehozhatja egy viszonylagosan távoli, megfelelő rálátást biztosító nézőpontot, amelyből a mesélő szemlélődhet, és objektív képet alkothat, ám Hazainál nem erről van szó. Hazai énelbeszél akkor is, amikor egyes szám harmadik személyben beszél. Egy szereplője van: önmaga. Elbeszélője mélyen benne van a novellák világában, részt vesz, beleszól, gondolkodik, helyzetjelentést ad aktuális fizikai állapotáról, fantáziáiról, zsigeri késztetéseiről, olykor valamiféle, többnyire nem a történet alakulásával kapcsolatos érzéseiről. Ezzel egyidejűleg képes szenvtelen, érintetlen maradni vagy annak látszani, mert nem szelektál a lejegyzésre ítélt vagy méltatott események között, megszünteti a fókusz, a tekintete pusztán vándorol, mint egy térfigyelő kamera, sehová nem szegeződik. Hazai novelláiban bármiről esik szó, az elbeszélő ugyanabban a tónusban mondja el, ugyanazzal a blendével veszi az egymással mellérendelt viszonyban álló történéseket – ekként a gyilkosság/öngyilkosság eseménye egy szintre kerül az ürítés eseményével. Temérdek idézetet lehetne hozni testi/zsigeri tapasztalatok megjelenítésére még, ezekben egyszerre látja magát kívülről, mint egy bogarat, és éli át az eseményeket – kommentár, értékelés, előjelek és valódi szenzualitás nélkül.

Hazai szereplői, ahogy egyik novellájában írja, „formátlan kedvűek”, „elhomályosult szándékúak” és „csüggedtek” (SzN, 67). Az érzelmeket indulatok, a kedély/kedv és a test tapasztalatai helyettesítik. Az érzések hiányából fakadó kínzó, feszítő idegességre legjobb példa *A pihenés* szereplőjének története: „Tudtam, hogy nem csak nem érzek a bőrömmel, elpárolgott a szaglásom és az ízlelő képességem, de hallani se hallok, ráadásul képtelen vagyok megszólalni. Érzéketlen süketnémaként zoknit húztam vérző lábamra, beléptem a fekete bőrcipőmbé. A kemény kéreg minden kaparás, reszelés nélkül engedte magába süllyedni a sarkam. Leültem az asztalomhoz, és kiborítottam a bögrét, amiben az aprópénzeket tartom. Tervet eszeltem ki. Lényege az volt, hogy lemegyek az utcára, és minél gyorsabban megveretem magam” (SzSz, 106).

Hazait olykor az alkotás létrehozásakor is indulat vezérli, a *Szex a nappaliban* darabjain gyakran tetten érhető a privát inspiráltság, mely irreleváns, irodalmon kívüli, sőt bántó nyomot hagy a novellákon. Bár egy nyilatkozatot nem kérhetünk számon a művön, Hazai radikalizmusának és motiváltságának megmutatásához hasznos idézni: „A pulóverrel tényleg volt egy olyan célom, hogy megbocsáthatatlan legyen, nem tudom megmagyarázni, miért. Van egy ilyen dolog velem, hogy az egész magyar kulturális életet, azokat, akik ezt az egészet képviselik, megátalkodott gazembereknek tartom, akiknek a hasát a saját puskám csővével kéne szétszaggatni. Nem tagadom, hogy ez a világgépemből fakadó indulat befolyásolt néhány novellám írásakor.”⁵

Hazainál tehát az egymásnak ellentmondó gondolatok és gondolatszilánkok csatája és a test működéséből következő biokémiai reakciók a novellák tárgyai. Kíméletlen öngyötres, de nem önelemzés, inkább viviszekció tanúi lehetünk, amely nem igényli a személyiség rétegzettségének, lelki struktúrájának, emocionális viszonylatainak ábrázolását. A távolságtartást – amely Hazai novelláinak erénye – egyfajta szakadás eredményezi. A gondolati és az indulati szint között-mellett ugyanis nincs más. Ebből származhat a hideg, sőt rideg, szenvtelen elbeszélés és az átmenet nélküli vadság, állatiasság, amit részben a „humánnumfogalom” átfrásának is nevezhetünk. Ebben a köztes térben, ezen az üres helyen hiányként tárulna fel az, ami véleményem szerint képes lett volna továbbblendíteni az önmagába zárult szövegvilágot.

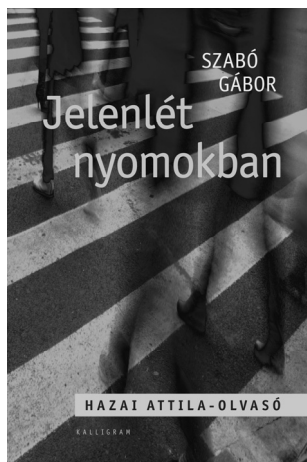
Egy napló részletével zárom, melyet Hazai 2004-ben a *Literának* írt: „Azt gondolom, hogy a boldogság tulajdonképpen egy szervünk, csak nehéz kimutatni, hogy mikor fejlődött ki, és pontosan hol helyezkedik el a testben. Olyannak képelem, mint a mandulámat vagy a vakbelenet. Ez is egy használaton kívül helyezhető szerv, ami ha nincsen, akkor is tovább élek, sőt, hiányának még az az előnye is megvan, hogy nem fog begyulladni. Ha nem gyullad be, akkor nem fogok túl magas hőfokon égni, nem lesznek erős érzelmeim, és így nem lesz melankolikus fázisom sem. A boldogtalan ember egyfajta nyugodt, kizökkenthetetlen, a sztoikusok szerint egészséges, kerek és üdvöztető közönnyel, illúziók nélkül szemlélheti a világot. Egy dologban azonban a boldog és boldogtalan, a minimalista és maximalista emberek is megegyezhetnek, amit egy régi magyar haiku ekképpen fejez ki: »Viszket a seggem megvakarom, mégpedig ott, ahol én akarom.« Csakhogy amíg a boldogtalan ember a viszketés okozta szenvedést éli át, addig a boldog ember értékelni tudja a megvakarás okozta örömeit is.”⁶

⁵ Magyar Narancs, ld. uo.

⁶ Hazai Attila: *...melyben előtanulmányokat végez egy lektori jelentéshez, s a boldogság szervét is vakargatja*, *Litera*, 2004. szeptember 2. (<http://www.litera.hu/netnaplo/melyben-elotanutmanyokat-vegez-egy-lektori-jelenteshez-s-a-boldogsag-szervet-is-vakargatja>)

Hazai a zebrán

SZABÓ GÁBOR ÉS SZILÁGYI ZSÓFIA KÖTETBEMUTATÓ
BESZÉLGETÉSE

Kalligram Kiadó
Budapest, 2017
137 oldal, 2500 Ft

”

– Szeretettel üdvözlök mindenkit, különösen a már reggel óta itt tartózkodó és szervezőként kicsit elgyötört Szabó Gábort, akit most a Hazai Attila-kismonográfiája kapcsán szeretnék kérdezni, ami Jelenlét nyomokban címmel jelent meg a Kalligram Kiadónál. Az első kérdésem ahhoz kapcsolódna, Gábor, hogy az egyik kulcsfogalmad a határtapasztalat volt. Miért, hogyan lett számodra ez a legfontosabb kategória Hazai kapcsán? Milyen módon lehet a határtapasztalat az egész életmű kulcsa?

– Mikor nagyon alaposan végigolvastam a Hazai-életművet, rögtön – illetve már olvasás közben – az jutott eszembe, hogy ez az egész szöveguniverzum tulajdonképpen annak a filozófiai kérdésnek a körüljárása, amit Camus az egyetlen filozófiai problémaként nevezett meg: hogy tudniillik az életet válasszuk-e, vagy pedig legyünk inkább öngyilkosok? Ha ez el van döntve – így Camus –, akkor onnantól kezdve minden egyszerűvé válik. Nagyon erősen gyökeret vert bennem a meggyőződés, hogy Hazai prózája ennek az alapvető egzisztenciálfilozófiai kérdésnek a *halálosan* komoly mérlegelése és esztétikai kiterjesztése. És ezért van az, hogy egész szövegvilága a létnek és a nemlétnek, az igennek és a nemnek a határán billeg. Mondanék is néhány példát erre, hogy ne a levegőben lógjon az állításom. Általánosságban Hazai szövegeiről nagyon nehéz eldönteni, hogy mikor didaktikusak és mikor ironikusak – nem nagyon vagy nehezen észrevehetően válik ez el egymástól. Mintha a két pólus fogalmilag érvénytelenné válna, már nem szemben állnak, hanem együttesen képeznének meg valami új, bizonytalan minőséget. De ugyanígy nagyon nehéz állást foglalni azzal kapcsolatban, hogy oké, itt van egy szöveg, ami mint alkotás látszólag működik, viszont ugyanakkor meg elképesztően statikus az egész: nem jut sehonnan sehova a történet, nem jutunk el az elejéről a végéhez, mivel egyikkel sem rendelkezik. Itt ismét két pólus mosódik egybe. Ugyancsak idekapcsolódik a Hazai-val kapcsolatos sztereotip kérdés, hogy művészetnek tekinthető-e egyáltalán, avagy pimasz dilettantizmusnak? Lehetne tovább sorolni az efféle ellentéteket, amelyek azonban Haza-

inál korántsem ellentétékként, hanem valami furcsa harmóniaként, pontosabban rejtelmes diszharmóniaként, billegésként, finom elmozdulásokként jelennek meg. Visszatérve tehát a Camus irányából indított gondolathoz: Hazai Attila írásainak szerintem a *valami* és a *semmi*, a létezés és a megszűnés közötti oszcilláció, bizonytalan, tétova lépegetés lenne a lényege. És ezért gondoltam, hogy tulajdonképpen a zebra mint átkelőhely az az alapmetafora, ami szövegeinek alapképlete, mestertrópusa, szimbolikus helyszíne lenne.

– *Ezért zebráztuk meg a könyvborítót.*

– Pontosan. A zebra egy olyan köztes tér, ami sem az egyik, sem a másik oldalhoz nem tartozik, de mégis kapcsolódik mind a két helyhez. Részesül mind a két part tulajdonságaiból, ám közben el is távolodik tőlük. Itt, a zebra köztességében próbál tehát otthonos módon megtelepedni ez a furcsa prózavilág. Ráadásul Hazai szövegeinek deviáns nyelvhasználata – ami a didaxisnak és az iróniának valami igen sajátos keveréke – szintén egyfajta határtapasztalatként jelenik meg, vagyis inkább közvetíti a határtapasztalatot. Erre is mondok pár példát. Csomó dolgot például elképesztően felülstilizál, nagyon banális eseményeket szinte Juhász Ferenc-ien kozmikus keretek közt jelenít meg. Mondjuk legtöbbször egyébként a rettenetes fájdalom az, amit a legintenzívebb módon tudott érzékeltetni a szövegeiben. Az egyik történetben például egy nemi herpesztől beálló kín válik olyan univerzális méretűvé, hogy az egész galaxis zokog tőle... Máskor viszont elvileg nagyon komoly dolgokat banalizál. Így például abban a szövegében, amikor a túrabuszból kiesik az énekesnő, és senki nem törődik vele, zavartalanul folytatódik tovább minden. De a banális felülstilizálásához és a tragédia banalizálásához hasonló nyelvi határtapasztalat bemérése az is, amikor a nyelvnek a képletes és a szó szerinti használatát egyszerre működteti. Erre is mondanék egy példát. A *Keserű szerelem* kapcsán, ha csak a novella címét olvassa el az ember, mindenki nyilván egy édesbús románcra számít, ahol a szereplők melodramatikus érzelmi viharokban fognak vergődni. Ám a sztori végén kiderül, tulajdonképpen arról van szó, hogy a lány által használt hüvelykúp miatt az orális szex után mindkettejüknek keserű lett a szája íze. Hazai nyelve tele van a figuratív és a literális jelentések efféle összemosásával, és a legtöbbször ez nagyon mulatságos nyelvi pillanatokkal eredményez. Azt gondolom, magukat az észlelési kategóriáinkat bomlasztja szét ez a fajta nyelvhasználat. Wittgenstein hátrahagyott töredékeiben van egy mondat, ami úgy hangzik, hogy a filozófia ott kezdődik, ahol a nyelv szabadságra megy. Hazai szabadságra küldte a nyelvet, és kíváncsian figyelte, hogyan viselkedik ezen a vakáción. Ez a határok kitapogatásán fáradózó nyelvi magatartás és poétikai struktúra érzésem szerint valamiféle terápiás jellegű nyelvkritikaként vagy gondolkodáskritikaként is értelmezhető.

– *Még annyiban maradnék a határoknál – és erre majd olyan hosszan vagy röviden válaszolsz, ahogy szeretnél –, hogy a könyv szerzőjeként is meg kellett húznod a határokat. El kellett döntened, mi az, ami szerinted ide tartozik vagy feladatodnak érzed, és mi az, ami nem. Az egyik, amit te nagyrészt kizártál, az az egész anekdotakör, amit nagyon nehéz leválasztani Hazairól. Te ezt az életrajzi figurát legfeljebb a filmek kapcsán emlegeted egy kicsit, de akkor is csak nagyon reflektáltan és áttételesen. Ezeket a határokat mennyire volt könnyű megvonnod? Mi alapján sikerült elhatárolnod a vizsgálatra érdemest a felejthetőtől? Könnyű volt eldöntened, mivel nem szeretnél foglalkozni Hazai kapcsán vagy a Hazai-életműből?*

– Valójában ízléspreferenciák döntöttek a szelekcióban, ami tulajdonképpen nem volt túlzottnak nehéz, mert hát – fogalmazunk finoman – az életmű meglehetősen egyenletlen és szerte-

ágazó. Tehát nem csak csúcsok vannak benne, akárhogy is nézem. Amikor például *A világ legjobb regényét* kizártam az elemzéseim köréből, akkor azt egyszerűen azért tettem, mert nagyon nem olyannak gondoltam a szöveget, mint amit a címe – még ha nyilván ironikusan is – beharangoz. És ugyanez a helyzet Hazai együtteseivel. Miközben azt a zenei szubkultúrát, ahonnan az eredeztethető, vagy ahova kapcsolódik, jól ismerem, és nagyon fontosnak tartom, a *Pepsi Érzés* és a *Hazai Ízek* zenei világa számomra rettenetesnek tűnik, és valahogy a dalszövegek sem működnek benne igazán szerintem.

– *A filmmel viszont szívesen foglalkoztál.*

– Igen. A filmeket tulajdonképpen a prózai szövegek derivátumaként próbáltam értelmezni. Miután nem vagyok filmtéoretikus, szakmai szinten nem értek a filmelemzéshez, ezért nem akartam belemenni olyan csapdába, hogy marhaságokat beszéljek a filmnyelvről mint olyanról. Az viszont persze érzékelhető volt a prózákból, hogy azért itt egy meglehetősen belterjes kör karakterei, viselkedésnormái, habitusa, világlátása jelenik meg. A próza kapcsán azonban, ahogy te is említetted az imént, valóban nem mentem bele ennek az anekdotakörnek a boncolgatásába, ugyanis szövegértelmezőként ez tökéletesen hidegen hagyott. Úgy véltem, a ki kicsoda – egyébként nem túl bonyolult – felfejtgetése semmit nem tett volna hozzá az engem érdeklő elméletibb jellegű poétikai problémák megválaszolásához. Ám ezek a figurák aztán egy zárt szubkultúra karaktereiként a maguk testi valójában is szépen feltűntek a filmekben, az egyik kritika, nagyon hatásos ötlettel, egy belbudapesti állatkert vagy rezervátum lakóiról beszél a *Rám csaj*.... szereplői kapcsán...

(Közbeszólás [Déri Miklós]): – *Turcsányi. Az egy nagyon jó kritika volt. Lehúzta, vagy hát nem értett sok dologgal egyet, de nagyon plasztikusan és szórakoztatóan...*

– Szóval számomra a filmek inkább a szövegek lenyomataiként, háttér-információként funkcionáltak. De ez az állatkert-metaphora izgalmas átjárást hozott létre a próza meg a filmek között. Nagyon sok Hazai-írásban fordul elő az állatvilág legkülönbözőbb tagjainak szerepeltetése, ami az én olvasatomban egy tudatosan dezantropomorfizáló emberkép felmutatásaként jelentkezett. Hazai szereplői az Európa Kiadó által megénekelte „már nem ember, még nem állat”-létnek valamiféle lenyomatai. Hirtelen két példa jut az eszembe. A filmben – a *Rám csaj*...-ban – van egy olyan jelenet, amikor a főszereplő hosszan nézi az akváriumban úszkáló halakat. Vagy gőtéket? Hát ez az akváriumlét. Mintha tükörbe nézett volna. Ebben a bezárt lebegésben. Elzárt-ságban, de mégis hermetikusan védett létben. Egy ehhez hasonló metafora jelenik meg a *Budapesti skizóban* is, amikor Feri órákon keresztül a TV monoszkópján úszkáló halakat bámulja.

– *A könyv alcímében is ott van az olvasó, és te végig megőrzöd az olvasói mivoltodat a könyvben. Nyilván neked is megvan az olvasói történeted: emlékszel-e, milyen volt Hazaival az első találkozásod? Mi volt az, ami téged megfogott ebben az életműben?*

– *A pulóver* című novella. Azt hiszem, ez volt az első, amit olvastam tőle, és, mi tagadás, sokkolóan hatott rám. Akkoriban vendégoktató voltam a Károlin, gyorsan tartottam is egy szemináriumot a szövegről, és látva a hallgatók szemében a döbbséget, megérezttem, hogy ez a szöveg nagyon megmozgat másokat is. Volt a '90-es években egy rádióműsor, amelyben híres írók a kedvenc novellájukat mutatták be. Az egyik vendég Kertész Imre volt, aki – tényleg, szinte hihetetlen – *A pulóver*-ről beszélt.

– *Az egész könyvben érzékelhető, hogy sikerült elkerülnöd azt a gyakori monográfusi hozzáállást, hogy az ember túlzottan megszereti munka közben a saját tárgyát, és egy idő után nem lát rá ar-*

ra, hogy ott azért vannak akár bírálható pontok is. A kritikust hogyan őrizted meg magadban? Gyakori tapasztalat, hogy ha egy életművet túl sokáig olvasol, egyre többet látsz bele, így egy idő után már a „kritikusi én” el tud sorvadni. Te viszont nem emeled őt túl nagyra – itt picit már a Hazai-kontextus felé mozdulunk el, hogy kikhez, illetve milyen művekhez képest olvasunk Hazait.

– Tényleg érzékelem az életmű egyenetlenségeit, elég sok önismétlő, viszonylag gyenge szöveg, ujjgyakorlat van a novellák közt is. Másrészről viszont én pont ellenkezőleg vagyok: minél többet foglalkozom valamely szövegemnek a tárgyával, annál jobban megutálom. Vagy inkább magamat, amiért annyi sületlenséget hordok róla össze.

– *Akkor itt pont egy megfelelő arányt találtál. Időben hagytad abba.*

– Igen, ez kellett, ez az időpillanat. Hogy itt kell abbahagyni. Különbösen rossz vége lesz.

– *Maradjunk a „mihez képest” kérdésénél, a kontextusnál. Sajnos, csak nyomokban tudtam a mai napon jelen lenni, de nyilván különféle kontextusok is előkerültek, meg Hazai egyedisége is. Azt fontos-e hangsúlyoznunk, szerinted, hogy ő mennyire egyedi, vagy inkább meg kell próbálnunk, mondjuk, az akkori próza felől olvasni, vagy tágabb kontextusban, akár az amerikai minimalizmus felől.*

– Olyan, hogy egyediség, a maga vegytiszta formájában szerintem nincsen, mert semmi nem vákuumban születik meg, hanem mindenféle összefüggések kötik az önmagán kívüli dolgokhoz, még akkor is, hogyha ezeket el akarja utasítani. Mert akkor az elutasítás gesztusa és mikéntje kapcsolja a többiekhez. Hazai szerintem ezt pontosan tudta, és nagyon szellemesen el is játszik ezzel, leglátványosabban a *Feri: Cukor Kétség*-ben. Itt ugyanis szépen végigbarangolja azokat az irodalmi mezőket, amelyek valamilyen módon fontosak a számára, ám úgy, hogy közben kifordítja, szétparodizálja, kizsigereli őket. Megmutatja, hogy pontosan ismeri pl. a nevelődési regény műfaját, tisztában van a tudatregény jellemzőivel, Kafkával, Hajnóczyval, Freuddal és így tovább... Ezek az irányzatok és szerzők viszont egy elidegenítő, ironikusan hárító poétikai mechanizmuson keresztül kerülnek bele a szövegbe, amely úgy próbál leszámolni eme hatásokkal, és, túllépve rajtuk, „egyedivé” válni, hogy szépen kiheréli őket egy parodisztikus katalógusban. Miközben persze – és ez a kisregény egyik duplacsavarja a sok közül – a szöveg látványosan beismeri, hogy nem tud kilépni abból a mezőből, amelynek maga is része. Talán válaszoltam ezzel az egyediségre vonatkozó kérdésedre.

– *Igen, válaszoltál.*

– Ide kapcsolódik még, amit Németh Gábor írt az egyik tanulmányában, hogy Hazainak nem volt helye a magyar prózában, hanem ő csinált magának helyet. Ám ehhez a helycsináláshoz azért rendesen furkálódnia kellett az irodalmi közegben. Úgy értem: poétikai szempontból.

– *Részben a helycsináláshoz, részben a te feladatodhoz kapcsolódóan is felmerül a Hazai-recepció kérdése, mivel nem csak te voltál és a Hazai-szövegek, nyilván. Már rögtön a Bevezetőben mondd, milyen parázs indulatokat váltott ki egykor ez az életmű, és most mintha valami csönd lenne körülötte. Magával a recepcióval, Hazai fogadtatásával neked milyen viszonyod alakult ki? Most módszeresen is meg kellett nézned, hogyan látod a parázs indulatok elhamvadását.*

– A recepció kapcsán mondjuk az eredendő lustaságomnak nagy szerencséje volt, ugyanis viszonylag csekély számú recepcióval kellett számolni. Ráadásul ezek egy része inkább publicisztikai jellegű volt. Mindenesetre lelkiismeretesen végigolvastam mindent.

– Tehát az indulatokat inkább ezekben a publicisztikai jellegű írásokban láttad? Vagy magukban a kritikákban is?

– Főleg a publicisztikai jellegű kommentárokból. A pulóver kapcsán különösen fölserkentek ezek az indulatok, hisz valóban, milyen dolog már arról írni tárgyyszerű tudósítást, hogy valaki meghág egy disznót!? Nehogy ez legyen már az irodalom. Ám paradox módon ezen a nyomvonalon mégis el lehetett indulni, mégpedig azt a kérdést feltéve magamnak, hogy ezek a felháborodott publicisztikák vajon feltétlenül jól olvassák-e Hazait akkor, amikor mindenfajta realista referenciához próbálják kötni a szövegeit. Jelesül épp *A pulóvert*, amelyben az ideges kritikusoknak valamiért nem tűnt fel, hogy az aktus egyik pillanatában a segítőkész disznó, úgymond, finoman megemeli a csípejét, például. Aztán pedig mély, bársonyos hangon felsóhajt. Hát ezek után a markerek után realista szövegként olvasni *A pulóvert*, szerintem, nehéz. Úgy tudtam, a sertéseknek nincs igazán csípejük, meg ez a karádys hanghordozás sem nagyon jellemző rájuk.

– Már többfelől előkerült a szubkultúrába zárttság. És ehhez kapcsolódva az a kérdés, hogy az életmű mennyire őrzi meg a későbbi nemzedékek, tehát a szubkultúrát nem ismerők, a generáción kívüliek számára az érdekességét. Adatok a konferencia kapcsán Bencsik Orsival egy interjút a literának, ott emlegetted a tanári tapasztalatodat is. Azt mondd ott, hogy egyes hallgatókat ma is nagyon megfog Hazai, kicsit hasonló ez ahhoz, amit Németh Gábor mondott a saját színművészeti hallgatóiról, csak itt a szövegekkel történik meg, ami ott a filmmel. Részben ennek a konferenciának az ötlete is innen jött, ebből a határozott és mai érdeklődésből. Mennyire érzed az órákon, amikor Hazai-szöveget olvastok, hogy ki lehet szabadítani a generációba és szubkultúrába zártságából?

– Hazairól közismert, hogy biográfiai szempontból alapvetően egy szubkultúrához kapcsolható szerző, ám szövegeinek ezt a fajta szubkulturális bezártágát nem érzem, illetve értelmezési szempontból nem tartom meghatározónak. Szerepel persze a szövegeiben számos olyan kód, referencia, ami a korszak underground helyszíneire, intézményeire, együttesekre, figurákra utal. De amikor például olyanokat olvasunk, hogy „ülünk a Holdban”, „elmegyünk a Zöldség-Gyümölcsbe”, vagy a „Süss fel nap! előtt sétálunk” stb., akkor a szövegekörnyezetből mindenki számára világos, hogy ezek nyilván kocsmák, szórakozóhelyek, ilyeneket azonban a mai fiatal olvasók is alighanem jól ismernek. Ez nem okozhat értelmezési deficitet. Ahogyan azoknak a '90-es években működő, ám azóta megszűnt folyóiratoknak a nem ismerete sem, amelyekre gyakran utal: Sárkányfű, Új Hölgyfutár... Ezekről is elég annyit tudni, hogy irodalmi lapok voltak, a fiatal értelmiség egy része ide írt és kész. És csökkenti-e a szövegek hatáspotenciálját, ha valaki nem azonosítja be az egyes szereplőkben mondjuk Ujj Zsuzsit vagy Déri Miklóst? Ha nem veszi észre, hogy Feri a *Cukor Kétségben* egy Nick Cave-számot hallgat betépve? Balzac életműve rendszeresen tele van szórva a korabeli szub- és mainstream kultúrára, politikai és társasági eseményekre vonatkozó allúziókkal, vajon mennyit ismer fel ezekből a mai olvasó? Csökkenti-e az *Érzelmek iskolája* zsenialitását, ha nem tudjuk, kiről mintázta Flaubert például Rosanettet? A teremben most itt ülő jeles szerzők egyikének bizonyos írása it megértetni a mostani egyetemistákkal – ha már az oktatási tapasztalatokra kérdeztél rá – sokkal problémásabb ebből a szubkulturális szempontból, mint Hazai írásait. Amikor ez a jeles illető azt írja például, hogy Bárdos Deák Ágit szájba köpik egy Hobo-koncerten, akkor ott el kellene kezdeni magyarázni, hogy ki is ez a Bárdos Deák, miért érdekes, hogy szájba köpik, és hogy épp egy Hobo-koncerten... Jó-e ez neki, vagy épp ellenkezőleg? Aztán megjelenik

Grandpierre Attila, Kozma és a többiek, mindenféle szellemesen szcenírozott szituációkban, amelyeknek a megértéséhez szerintem szintén nem elegendő a filológiai ismeretek átadása, hanem valami érzéki-érzelmi tudásra lenne hozzá szükség. Csaknem reménytelen. Hazai prózavilága ilyesfajta akadályokat nem gördít az értelmező elé.

– És akkor más típusú akadályokat látsz?

– Más típusú megértési akadályokat nagyon is. Épp abból fakadóan, amit az elején próbáltam elmondani arról a határ-szituációban, „zebra-létben” történő imbolygásról, ami elhárítja magától az egyértelműsíthető, ideológiavezérelt értelemadást. A Hazai-próza egyik nagyszerű poétikai trükkjének köszönhetően ugyanis, amint megpróbálsz kisajátítani, rögzíteni, megfogalmazni a szöveg értelmét, definitív állításokat tenni mondanivalója kapcsán, belekerülsz abba a szövegbe, amelyet épp elemzel, és jó esetben fel is ismered magad valamelyik idióta karakterben. A szövegek bármely lehetséges eseményszálának intellektuális megragadási kísérlete épp arra döbrent rá, hogy csak azon szereplői szólamok egyikét mondd újra, amelyet egyébként borotvaéles kritikáddal tennél nevetségessé. A Hazai-szövegek világában, mint egy átlátszó üvegfal mögött, minden jól láthatónak és egyszerűnek tűnik, ám ez a bizonyos üvegfal egyszersmind le is pattintja magáról a normatív értelmezési kísérleteket. És ez az a pont – a radikális értelemhiány, illetve a történetek ehhez fűződő ismeretelméleti viszonyulásának felismerése –, ami e prózapoétika vizsgálatának kezdetét jelentheti.

– Azt mondtad, hogy most már ne legyünk nagyon hosszúak, úgyhogy egy zárókérdést kapsz. Téged ismerve biztos vagyok benne, hogy a megjelenés óta nem a könyvedet olvasgatod 0–24 órában. Ennek ellenére van-e olyasmí, amiről azt gondold, hogy tovább lehetne írni, ki lehetne egészíteni? Szerinted értelmezői szempontból mi tenne jót ennek az életműnek? Ha, mondjuk, nem rád gondolunk ennek a továbbbírónak a szerepében, mert az eredendő lustaságot se felejtjük soha – de mi lenne, ha másoknak kellene feladatot osztanod Hazai kapcsán? Hogyan lehetne még ezt az életművet dinamizálni? Ez a nap is ezt célozza, ezt a dinamizálást.

– Magamnak most ellentmondva, érdekesnek találnék egy olyan kötetet, ami kifejezetten a korszak szubkulturális viszonyaiba olvasná vissza Hazai szövegvilágát. Beazonosítaná és adatolná a szereplőket, rajtuk keresztül az akkoriban kurrens művészeti projekteket, a fiatal művésztértelmiség platformjait, kocsmáutvonalait, droghasználati szokásait, zenei és filmes kötődéseit, kulturális kapcsolódásait. Egyfajta kulturológiai, mikrotörténeti tabló, mentalitás-történeti analízis lehetne, izgalmas bédekker egy fontos szubkultúra mindennapjairól. Előbbi metaforánknál maradvá, valamiféle „állatkerti útmutató”. Megírhatná pl. György Péter, aki amúgy is feltűnik a *Budapesti skizo* egyik vicces jelenetében, szóval érintett. És a másik, amit te is említettél: még sok ilyen Hazai-nap kéne.

– Nagyon szépen köszönöm a beszélgetést.

– Én is.

– A könyvet még lehet kapni, tehát mindenkinek ajánlom, hogy olvassa el a Jelenlét nyomokban című kötetet.

A beszélgetést lejegyezte, a szöveget gondozta: SZMESKÓ GÁBOR

Túlélők és kukorica-dalok

A 2017-ES HAZAI ATTILA-DÍJ KITÜNTETETTJÉVEL, TÓTH KINGA KÖLTŐVEL
BENCsik ORSOLYA BESZÉLGET

– Szeretettel köszöntök mindenkit! Lehet, hogy a beszélgetés folyamán kicsit el fogunk térni a tanácskozás általános menetétől és tárgyától, Hazaitól, de azért, hogy csatlakozzunk a korábbiakhoz, rögtön azzal kezdenék, hogy Tóth Kinga 2017-ben Hazai Attila-díjat kapott, és ezért is, többek között, ül itt közöttünk. 2016-ban Bartók Imre kapta meg ugyanezt a díjat. A díj odaítéléséről szóló hivatalos szabályzatból nem fogok felolvasni, de röviden arról van szó, hogy olyan fiatal szerző kapja meg minden évben ezt a díjat, aki kísérletező, vagy valamilyen szempontból újítást hoz a kortárs magyar irodalomba. Nagyon szép laudációt írt Bartók Imre Tóth Kingáról, melyből szintén nem fogok most részleteket fölolvasni, de annyit azért szeretnék belőle szabadon felidézni, kiemelni, hogy nyilvánvalóan egy ilyen díjnál nem az a fontos, hogy Hazai-stílusban írjon vagy Hazai-hangon szóljon a szerző. Tóth Kinga sem Hazai módjára ír, Hazai Attilát követve alkot. Ugyanakkor számára is fontos, hogy módszeresen létrehoz egy nagyon radikális, nagyon saját nyelvet, aminek nincsen tradíciója, illetve elmondható róla, hogy a hagyomány ajánlataival szembeegy.

Az első kérdés ezzel kapcsolatos lesz. Azt hozzá kell tenni, hogy annyiban csatlakozol Hazai Attila művészetéhez, hogy te is bizonyos értelemben intermediális művésznek vagy mondható. Hogyan alakult ki, hogy összművészeti projektben gondolkodsz, mint Hazai, és egyáltalán, te mennyire tudod ehhez a művészethez csatlolni a magad munkásságát?

– Hát először is szeretettel köszöntök mindenkit, meg hát akkor itt is – mivel sokan vannak jelen a kuratóriumból – elmondanám, hogy nagyon szépen köszönöm, hogy tavaly én kaphattam meg ezt a díjat. Hogy hogyan alakult? Én mindig ezt csináltam, és eleinte ez volt a baj. Tehát olyan 19-20 éves koromban próbálkoztam először magazinokba küldözgetni az anyagaimat, és már akkor is voltak illusztrációim meg grafikus megoldások is, és egy helyen sem fogadták el eleinte együtt a kettőt. Hanem azt a tanácsot kaptam, hogy jó lenne inkább csak a szövegekre vagy inkább csak a grafikus megoldásokra koncentrálni. Én meg nem tudtam olyat csinálni. Megpróbáltam, tényleg próbáltam, de igazából annyira nem is akartam, ez is igaz...

– Szeretnék itt vezekelni, mert amikor a Symposion szerkesztője voltam, akkor nekünk is küldtél a műveidből, illusztrációt és szöveget együtt. Akkor azért nem közöltük őket, mert a Sympo mindig tematikus számban gondolkodott, és abba nem fért bele, hogy te már eleve vizuálisan interpretáld a magad szövegét.

– Én ezt teljesen megértem, és nem is tartom hibának. Viszont én meg nem tudom, hogy hogyan tud(na) máshogy működni az én nyelvem. A későbbiekben voltak olyan publikációk, ahol sikerült az írásokat a vizuális megoldásokkal együtt elfogadtatni, de igyekeztem, hogy ezek a lábak – mert hogy én ezt egy testnek, egy organizmusnak látom, amióta csak elkezdtem ezzel foglalkozni, aminek van hangja, van grafikus kontúrja, és van egy szövegi megoldása, és mellé jön az, amit az én testemen keresztül vagy a testemmel még hozzá tudok tenni mondjuk egy performance-ban – tehát hogy ezek a lábak külön-külön is megállják a helyüket,

hogy mindenhol tudjak támadni. Szerintem itt találkozunk Hazai Attilával egyébként. De én úgy érzem igazinak vagy egységesnek, hogyha ezek együtt tudnak megszólalni.

– Ehhez kapcsolódóan jegyezném meg, hogy magyar nyelven három könyved jelent meg eddig: a Zsúr volt az első, utána az All machine és a Holdvilágképűek 2017-ben. Ez utóbbira meg is kaptad a Hazai-díjat, illetve a Margó-díjnak egy különdíját, mely Budapest város díja. Tehát ezek sikeres könyvek voltak, emellett azonban németül, angolul is jelentek meg könyveid, amiket ráadásul te magad fordítasz. Külön érdekes kérdés vagy probléma, hogy a nyelvek közöttiségben hogyan tudsz egyáltalán működni, hogy tulajdonképpen folyamatos változásokban, elmozdulásokban léteznek ezek a szövegek. Egyrészt három nyelven keresztül valósulnak meg műveid különböző formációkban, másrészt ehhez járul még a vizuális megfogalmazás és a performance, illetve a hangköltészet. A műnek ezek a kiterjesztései – gondolok itt a hangköltészeti projektjeidre – mindig megismételhetetlenek. Mit tudsz azzal kezdeni, amikor fizikai testként, könyvként is megjelennek ezek a művek, mennyire érzed azt, hogy az organizmus, amiről az előbb beszéltünk, sérül vagy lecsupaszodik bizonyos értelemben, hiszen akkor tényleg csak a szövegeket olvassuk, és a képeidet látjuk hozzá. Nem gondoltál arra, hogy például még mellé egy CD-t is ki lehetne adni?

– Dehogynem. Igazából ki lettek adva a CD-k, csak nem itthon.

– Meg nem ehhez a könyvhöz.

– A legújabb kötet hanganyagát egy kis kiadó adta ki Augsburgban. Az All machine-nek ugyanez a kis kiadó adta ki a hanganyagát, a Zsúr hangzó változatát pedig egy francia, szintén kis kiadó jelentette meg. Az szuper lenne, ha egyszer majd egyben az egész meg tudna valósulni. Egyelőre ezek a megoldások voltak, és én ezeknek is nagyon örültem. Nagyon örömteli, hogy egyáltalán vállalták kiadók a publikálást, és hogy elég jó fogadtatása volt a kiadványoknak. Online is elérhetők voltak, és ott például, azt hiszem, a Zsúr volt a legsikeresebb, valami tizenhatezer letöltéssel, aminek nagyon örültem, mert ilyen rétegzenevel kapcsolatban ez egy nagyon nagy eredmény. Én itt, a Zsúr esetében magyar nyelven mondom szövegeket, alatta pedig folyik egy nagyon durva zaj. Mindez, ahogyan említettem, elég jó befogadói számokat hozott ennek dacára vagy pont ezért, nem tudom.

– Ehhez kapcsolódóan két dolgot szeretnék mondani. Nagyon fontos a te művészetekben az erős avantgárd érintettség, illetve hogy abból a hagyományból indulsz ki. Bár az All machine esetében adekvát, hogy rögtön a futurizmust hozzuk például, de én azon gondolkodtam – s ebben nyilván szerepet játszik, hogy én vajdasági vagyok, és alapvetően a vajdasági irodalmon szocializálódtam –, hogy nekem veled kapcsolatban Ladik Katalin jut elsőként az eszembe, éppen a performance, illetve a hangköltészet miatt is. de míg Ladik Katalinnál a rítusok meg a mítoszok azok, amik a performance-nak, a hangköltészetének, illetve verseinek az alapját képezik, nálad ez inkább a gépiség, az instrumentális, a technikai közeg. A Holdvilágképűekben ez aztán teljesen más irányokba mutat, miközben a mondókáknál a rítus vagy a ráolvasásszerű zene megint csak csatlakozhat Ladik kezdeményezéseéhez. Te mit gondolsz erről, mennyire figyelted, mennyire építettél vagy mennyire találtál párhuzamokat más hangköltőkkel, miközben ezekkel foglalkozol? Mindez azért is érdekes esetedben, mert nagyon sokat mozogsz nemzetközi platformon is, és ennek kapcsán Ladik Kata is arról szokott beszélni, hogy sokkal befogadóbb a hangköltészeti megnyilvánulásokkal kapcsolatban. Mert azért nemcsak arról van szó, hogy a verseidet mondod, hanem különböző sikolyokat, nyögéseket, tehát olyan nyelven túli hangokat

használsz, amelyek mindenki számára értelmezhetőbbek. Ebben a szférában a nyelvi átjárhatóság kérdésével, gondolom, nem foglalkoznak túlságosan.

– Nagyon szépen köszönöm, nagyon megtisztelő számomra, ha bármennyire hasonlíthatok Ladik Katalinhoz. Volt szerencsém Budapesten látni mostani performance-ait, hát elképesztő, tényleg csak szuperlatívuszokban lehet róla beszélni. És rajta kívül is vannak még, hölgyek is, férfiak is. Például a hangköltészettel foglalkozó és a tudományos életben is jelenlévő Tomomi Adachi, aki egy mindent magára szerelő és őrült hangokat kiadó japán ember. A másik egy olyan holland tudós, Jaap Blonk, aki programozóból vált hangköltővé, és kimondottan az arc és a száj mozgásaival, tehát nyaktól felfelé lévő izmait használva hoz létre művészeti élményt. És van még egy cseh költő, aki számomra igen fontos alak. Ő Peter Vasa, aki bevezette a fizikai költészet fogalmát, és az érdekli, hogy hogyan lehet a hangköltészetet még fizikai mozgásokkal is tágtítani. Rendkívüli performance-okat lehet látni, nagyon híres a londoni European Camerade program. Ebben én is részt vehettem már. Ezt is egy nagyon izgalmas performer, Steve J. Fowler rendezi, és idén például nagyon örültem, mert rajtam kívül még egy magyar, Fenyvesi Orsi is részt fog venni az áprilisi eseményen. Én ott, ahol a klasszikus költészeti előadáson át a performatívig mindent lehet hallani, ahol medvejelmezben is történnek dolgok, és van, aki színházi produkciót ad elő, van aki harsh noise-t mutat be, inkább a hangköltészeti vonalat viszem, ahogyan tavaly is, mikor egy angol harsh noiserrel léptem fel. Ott tényleg minden szegmenst lehet látni. A másik nagyon jó dolog, hogy 5 perced van, és onnantól le kell menned a színpadról, vagy levisznek. Szerintem izgalmas, hogy ebben az időkeretben egy dolgot vagy mondanivalót hogyan tudsz legjobban átadni.

– *Igazából arra gondoltam, hogy a Holdvilágképekről, a legújabb kötetről beszéljünk. De azért hogyha erről a hangköltészeti projektről is szót ejtünk, hozzátenném azt, hogy az All Machine-nak egy nagyon fontos, visszatérő motívuma a test és a belőle készülő hangszer. Fantasztikus a kötet koncepciójában, ahogyan egy sajátos világot teremt, a létezés mechanizmusát mutatja meg az állatoktól az emberi létezés jelenségéig. És persze mindvégig ott vannak a gépek is, és az, ahogyan mindezek a formációk egymással összhangra lépnek, s ettől az egész úgy szólal meg, mint egy orgona, tehát tulajdonképpen ilyen többszólamú sípként szól a végén az egész szöveg. Tényleg egy ilyen zenei gépezetet hozol létre a nyelven, illetve a világnak a belakásán, föltárulásán keresztül.*

Elmondod azt, hogy mindegyik könyved külön projektként kezeled, én mégis ún. mezei olvasóként tudtam különböző összefüggéseket találni például abban, ahogyan a betegséghez gépként, implantátumként, protézisként közelítesz, vagy ahogy eljutsz a popkulturális utalásokig. Miközben identitásmodelleket építesz fel például az X-menre való utaláson vagy a cirkuszi kígyóember, kígyónő alakjain keresztül, Frida Kahlo művészeti projektumának vagy életvitelének megidézésével, tehát ahogy identitásmodelleket keresel, és ezek mellett pedig a nyelven keresztül próbálsz megfogni a betegség módosulásait vagy a betegállapot különféle végmódjait. Szeretném ezzel kapcsolatban megkérdezni, hogy amikor ezzel a témával foglalkoztál – bár tudjuk azt, hogy az autoimmun betegségekkel való tapasztalataid miatt van személyes érintettséged is, amiről nem fontos beszélni, csak hogyha gondolod – hatással volt-e rád az az erős hagyomány, mely a betegségről való beszéd (és olyan jelentős művek, mint Karinthy Frigyes Utazás a koponyám körül című regénye vagy legújabban Esterházy Péter elvonás- és halálprózává íródó Hasnyálmirigynaplója) révén jelen van a magyar irodalomban? Miközben te a saját élményed radikálisan más betegség-nyelven próbálsz szubverzíven megfogalmazni, főleg egy nyelvet

próbálsz létrehozni, egy olyan nyelvet, ami ugyanúgy működik, mint a betegség: idegen, hatalmi mechanizmusokkal jelentkezik, és az identitást válságokba helyezi. Na, akkor egy kicsit erről beszélhetnél.

– De ezt olyan jól elmondta. A megfigyeléseim legtöbb része onnan származik, amit mondtál, tehát ott volt a legtöbb felmérésem. Valahogy úgy tudnám ezt összefoglalni, ahogyan a szuperjó francia rajzfilmsorozatban, az *Egyszer volt, hol nem volt az életben* történik. Na, én azt próbáltam elképzelni, hogyha én benyelnék egy ilyen kis úrhajót, amiben ott voltak Peti és talán Kati, meg a szakállas bácsi, aki mindent elmagyarázott, meg az összes vörösvérsejt, hogy akkor, ha őket leküldöm (zenében meg is csináltam ugyanezt, amikor lenyeltem szenzorokat), mit fognak ott találni, mivel találkoznak, azok a dolgok ott hogyan viselkednek, és milyen funkcióval bírnak. Itt jöttek be a gépek, de nem csak azok a gépek, amivel az emberi test kívülről találkozik, bár ez is nagyon érdekes egyébként. Éppen a héten volt egy beszélgetésem egy dramaturggal a könyv kapcsán, és kénytelenek voltunk megállapítani, hogy ebben a könyvben van egy nagyon erős szexuális szál, amit én nem is szándékoztam, de tényleg ott van. Egy olyan intim kapcsolat van kívülről is a gép és az ember között, ami talán két ember között meg sem valósulhat ennyire belterjesen (bensőségesen?) – nem tudom jobban mondani –, tehát hogy akár a lenyeléssel, akár a különböző tükrözésekkel, akár az implantátumokkal, szerváthelyezésekkel, például pont a *Robotzsaruban*. És ez érdekelt, hogy van-e valóban ilyen, hogy élő és élettelen. Mert hogy én ezt a mai napig nem tudom elkülöníteni jól, mert mostanában talán nem is lehet, mióta a mesterséges intelligencia túlnő rajtunk, élőbbé válik, és jobban funkcionál nálunk, és már szeszélyeskedik is, mint ahogyan egy tanulmányban olvastam, mely egy olyan programról szólt, amit próbálnak leállítani, mert önálló akciókra képes. Igen, a nyelvénél pedig azt próbáltam megmutatni, hogy ez az állapot, amit amúgy nem gondolok betegségnek, hanem inkább egy más állapotnak, egy különböző állapotnak, hogyan beszél. A könyv inkább a változás vagy a mutálódás felé futna, arra, hogy a gépekkel való külső-belső, bármilyen találkozásunkon keresztül merrefelé mutálódunk. Ez valójában a túlélő könyve, a mutánsok könyve, annak a szektának a könyve, akik a jövőt fogják igazából benépesíteni vagy megalkotni, gépi segítséggel, tehát ez az ő történetük. Személyes kapcsolatom is van, valóban, rengeteget dolgoztam korábban a Ritka és Veleszületett Betegek Szövetségével vagy az Immunhiányosok Szövetségével is. Ők is arról beszélnek, hogy ez egy ember utáni, ember melletti párhuzamos mutálódó létforma, aminek kell egy nyelv, és meg kell szerkeszteni a nyelvét, mert ez a létforma párhuzamosan együtt mozog a „normális”, a gép nélküli embereknek a létformájával, együtt kell élniük, együtt szocializálódnak, interakciókba kell lépniük tehát egymással. Na de ha nekik olyan tapasztalásaik vannak, amit az a nyelv, amivel normális állapotban vagy a hétköznapiakban dolgozunk, nem tud megragadni, hogyan lehet ezt a két szegmenst minél kevésbé elkülöníteni egymástól, és a közöttük lévő kommunikációt megteremteni valahogy?

– Visszatérnék még arra, amit az előbb mondtál, hogy ez mennyire erős erotikával átitatott könyv. Nemcsak a test, a gép és az ember közötti egymásra gerjedés (a gerjedés jó szó, mert minden kötetedben önmagára gerjed vagy tovább gerjeszti magát a nyelv, a szöveg és a versek) erotikájáról van szó, hanem más értelemben, a különböző identitásváltások eseteiről. Többször elhangzik például a betegség, illetve annak a leírásai kapcsán, hogy a lírai én nem felnőtt identitással rendelkezik, hanem gyermekivel, babatápszereken, babagyógyszereken él stb. Vagy van egy durva jelenet, amikor a nőt bántani akarják, és elhangzik az a mondat, hogy „beteg vagyok,

nem tudok szopni”. Szerintem nagyon sokat játszik a szöveg avval, hogy ebben az egészben hol van a nőiség, hol van a női szexualitás helye.

Amikor azokat az általad emlegetett jövőképes embereket tekintjük, akik így megváltoznak, olyan fontos identitásmodelleket sorolhatunk, mint például az X-ment, vagy a Robotzsarut, aki/ami véleményem szerint a szövegnek vagy a teljes kötetednek kicsinyített tükréként is értelmezhető. Itt, gondolom, megemlíthető, hogy az előző, All machine című kötethez képest most sokkal több popkulturális utalást használsz, sokkal inkább egy általános popkult műveltség köréből vagy ismertebb kategóriák közül választod a modelljeidet, a példákat.

– Igen. Ennél a beszélőnél, illetve ennél a beszélőnél sem voltam egyébként jó fej, merthogy próbáltam a korát is meg a nemét is eltüntetni, mivel ő maga már egy mutáns lény, s így bármikor képes a jelent megkreálni. A felidézett jelenetben a kora változó, a neme is változó, de igen, azért én is azt mondom, hogy valószínű, hogy női beszélőt hallunk.

– Mindez talán azzal is összefügg, hogy, amint a kötetben elhangzik, a betegségben mindig most van. Te pedig ezt a jelenvalóságot jeleníted, bővíted ki avval, amikor arról beszélsz, hogy „mindegyik jelenetben fekszem”, ez nem film, hiszen a jelenidejűség állítása mellett mintha a fikciót is leigázná a lírai én. Ehhez kapcsolódik az is, hogy a jelenetek jelenvalóságában, az örökkévalóságában, időtlenségében, most létében összezsúszik, jól csúszik össze a testnek, a gépnek, illetve a nemtelenségnek a tapasztalata.

– Igen, meg talán az a másik világ is, ahova egyébként ez a mutáns létforma-csoport marhára szeretne csatlakozni. Tehát itt jön azért be a humánus ügy, hogy nem szabad eltagadni ezt sem, hogy itt van egy szándék a csatlakozásra meg egy szándék a dominancia kapcsán a visszadominálásra. Azért vannak kevésbé szimpatikus tulajdonságai is ennek a csoportnak a beolvadás mellett, mert megfigyelhetők bizonyos bosszúálló vagy trauma-túlélő stratégiaiak is. Volt, ami tervezett volt részemről, és aztán, hogy most többször is vissza kellett olvasni a könyvet, rádöbbsentem, hogy mennyire látszódnak dolgok, amiket én nem feltétlenül gondoltam.

– Az előbb beszéltél arról, hogy fölvetted a kapcsolatot különböző, az immunbetegségekkel, -beteggekkel foglalkozó intézményekkel, s talán emiatt sem tudjuk ezt a könyvet úgy olvasni, hogy ne érzékeljünk társadalmi szerepvállalást. Mennyire tartod fontosnak, hogy ilyen kérdésekben megnyilatkozzál, mennyire gondold azt, hogy a műved eljut a közönségéhez, hogy hasznos, vagy hogy tényleg sikerül közelebb hozni a betegség tapasztalatát olyanokhoz, akiknek fogalmuk nincsen arról, hogy mi történhet egy ilyen emberben.

– Nagyon fontos számomra mindez. Hát képzeljük csak el azt, hogy a tízmillió magyarból 600.000 embert érintenek ritka és veszélyes immunjellegű betegségek. Ez majdnem 10%-a a lakosságunknak. Ezek az emberek rejtőzködő életmódot folytatnak, legtöbbször próbálnak beilleszkedni hétköznapi munkahelyzetekbe, nem kapnak nyolcórás munkát, mert előbb-utóbb kiderül, hogy a szervezetük nem bírja, nagyon sokszor nem kapnak társadalombiztosítási támogatást, mivel a legtöbbjüknek a kórképét fel sem tudják állítani, hiszen a ritka betegségek között van több száz fajta. Bizonyos eredményeket lehet ugyan látni, ebből következtetni lehet, de amíg nincsen meghatározott orvosi kórkép, addig semmiféle TB-támogatásra nem jogosultak. Magyarán most mondjam úgy, hogy azoknak a domináns társadalmi szabályoknak kell egy teljesen más jelenben vagy mostban élve megfelelniük, amikre alkotuknál fogva nem képesek, és nem is kellene, hogy képesek legyenek. Sok más ügy is van

nyilván, de nekem ez az ügy a szívügyem, ez az, amiről úgy érzem, minél több fórumon nekem kell beszélni. Fontosnak tartom azért is megszólalni, mert a külföldi kutatásokra sincsen elég forrás, nemhogy a magyar kutatásokra, márpedig ezen nagyon gyorsan múlnak életek. Ha nem kapja meg a megfelelő gamma-globulin injekciót, akinek egyáltalán járnak ilyen injekciók, akkor egy darab injekció eldöntheti az életét. Erről nem olyan nagyon hallani, mert a rejtőzködő életmód miatt ezek az emberek nehezen bújnak elő, ezek a szervezetek nehezen tudják magukat képviselni, úgyhogy én ezt baromi fontosnak tartom. De például a Zsúrnál a gyerekjogok miatt álltam ki, annak a könyvnek nagyon egyértelműen a gyermekvédelem volt a fő témája. Az *All Machine* szociális koncepcióval rendelkezik, pl. a zajzenészek sorsával kapcsolatban: őket sem szabad elfelejteni, ők is kevesen vannak, és külön nyelvük van, őmelléjük is oda kell tehát állni egy kötetben. Ez nagyon erősen benne van a könyvekben, és szerintem a következő könyvnél is ezt fogom csinálni. Jó, most ezt egy kicsit „el-morbid-vicceltem”, de hátha ez így jó Hazai Attilához is, akiről azt hallottam, hogy ilyen erőteljes humorérzéke volt. Lehet, hogy a következő kötetben a kukoricafosztókhoz fogok szólni, hogy legyenek újra főnök, vagy nem tudom.

– Ehhez kapcsolódva, kérlek, mesélj a nagymúltú (korábban például Nemes Nagy Ágnes, Gergely Ágnes, Spiró György által is elnyert) iowai nemzetközi íróprogram magyarországi résztvevőjeként nyert tapasztalataidról. Valahol olvastam ezzel kapcsolatban egy beszámolódat, melyben arról beszéltél, hogy kimentél Amerikába, és hatalmas nagy kukoricaföldek és a traktor fogadtak. Tudom, hogy vidéki származású vagy, és hogy neked ez nem volt újdonság, mégis ettől kezdve írod ún. kukorica-dalaidat, ugye?

– Igen. Hát ez nagyon vicces volt. Én egy háromszáz fős faluból jövök, ahol aratunk, meg mit tudom én, fattyazunk, meg ilyenek, és akkor elmegy az ember Amerikába, hogy na, most jönnek a felhőkarcolók és...

– Azért volt ilyen élményed?

– Volt, volt, mert New Yorkba is vittek minket, mint egy karavánt. Voltunk Chicagóban, meg voltunk Pittsburghben, Seattle-ben, Washingtonban, úgyhogy nem panaszkodom semmit. Az első élmény mégis az, hogy leszáll a repülő, és végeláthatatlan kukoricamezők tárulnak elé. És azt mondtam, hogy ne...! Utána az első héten volt traktoros kirándulás, ami arról szólt, hogy felültettek minket, az írókat a traktorra, és ott kellett fotózkodni. Aztán voltunk szénás szekéren is fotózkodni, szép ruhában kellett pózolni, ezek voltak a nyilvános programok. Hát jó, igen, ez sokkoló volt. Viszont ez beindította a fejemet, és elkezdtem azon gondolkodni, hogy na jó, évek óta mindent csinálok, csak hogy ne kelljen itthon lenni, viszont folyamatosan találkozom az otthonnal, és akkor hogyan vagyok nemcsak idegenben, hanem otthon is elidegenedett, még azokkal a motívumokkal is, amik egyébként pont az otthonosságot kellene, hogy hozzák. Erről kezdtem el ezeket a kukorica-dalokat írni. Nem tudom, hogy ez lesz-e a könyvnek a címe, de most már elég jól haladok, és egyébként elmondhatom, hogy jönnek be a rítusok, a kis regék, az ismétlések, úgyhogy sokat gondoltam Ladik Katalinra.

– Ha már nemzetközi kapcsolatokról, nemzetközi rálátásról, a sok utazásról beszélünk, megkérdezem, hogy hogyan ítéled meg a kortárs magyar irodalom külföldi fogadtatását? Hazai Attila, például, mennyire lenne menő, mennyire lenne progresszív, ha olvasnák, ha tudnák olvasni külföldön?

– Mostanában éppen erről a témáról írt a *Magyar Narancsban* – igen kedvezőtlen képet festve – Krusovszky Dénes, és erre nekem muszáj volt egy kicsit odaszólnom neki, hogy „Dénes, tuti?” Én ugyanis pont azt látom, hogy nagyon szeretik a magyar irodalmat külföldön. Németországban még mindig igen jó helyen állunk. El szeretném mondani, hogy március 10-én például Berlinben a Volksbühnén telt házzal lesz annak a Kalász Orsolyának irodalmi estje, aki lefordította József Attila válogatott műveit egy német költő segítségével. Most, úgy tűnik, egy József Attila-kultusz épül tehát, hiszen kritikák jelennek róla. Borbély Szilárd kötetéről is jönnek a kritikák. Az első ember, akivel Iowában találkoztam, azzal fogadott, hogy tudok-e Borbély Sziládról, mert most olvassák, angolul, franciául is. Én tehát jobbnak látom a helyzetet, mint Dénes. Ott a Solitude Akadémia ösztöndíja, melyről biztosan hallottak már. Ennek keretein belül szintén kiadják, nívós, díjazott fordításokban, magyar szerzők könyveit németül.

– *Szabó Magda fordítója részesült legutóbb elismerésben.*

– Igen, igen. Szerintem nagyon jól állunk külföldön, és nagyon nyitottak a magyar költészetre is. Pláne nagyon jó helyzetben vannak az olyan alkotók, akik összművészeti tevékenységgel foglalkoznak. Ismétlem, azt látom, hogy pozitív és jó dolgok történnek velünk kapcsolatban.

– *Ez olyan biztató mondat, hogy kinevezhetjük végszónak. Köszönöm a beszélgetést!*

A beszélgetést lejegyezte: MACHAN ESZTER

Re: kerekasztal. A Hazai-ügy

EGY 1998-BAN ABBAHAGYOTT BESZÉLGETÉS FOLYTATÁSA

Szilasi László: – Jó estét kívánunk mindenkinek! Annyiban biztosan különbözik ez az este a húsz évvel ezelőttről, hogy Kálmán C. György nem ér rá, ezért én fogom helyettesíteni. Szépen fölkészültem, és jól összefirkáltam a húsz évvel ezelőtti beszélgetésünket, mely beszélgetés szerintem teljesen sikertelen volt. Ezt azért mondom, mert egyfelől nem sikerült megértenünk azt a működést, amiről elsősorban Németh Gábor mondta azt, hogy nagyon fontos ebben az akkor még alakuló életműben, másfelől pedig felmerült, hogy lehet, hogy az egész ügyet az okozza, hogy különböző generációk olvassák Hazai Attila szövegeit. Hátha most kicsit előbbre jutunk. Ha visszagondolok arra, hogy mi történt a rendszerváltás után az irodalomban, akkor azt látom, hogy akkoriban volt egy jó tíz év, amikor nem volt műfaj, hanem mindenki azt írt, amit akart. Szerintem ez nagyon jót tett az irodalomnak. Az én generációm számára akkoriban a kánon középpontjában Garaczi életműve állt. És nekem van egy olyan érzésem, hogy – most a saját hozzászólásomra hivatkozok, a további kérdéseim, ígérem, rövidebbek lesznek – *A pulóver* című elbeszélés változtatott ezen. Ők [Hazai Attilák] akkor Lengyel Péterhez jártak íróiskolába, ott született ez a szöveg, ami aztán megjelent a *Magyar Napló*-ban, ahol Németh Gábor volt a prózaszerkesztő. Akkor először lehetett találkozni az én emlékeim szerint olyan szöveggel, ami újra elbeszélés volt. Volt neki műfaja. Aztán mi volt benne? Mindnyájan tudjuk, mi volt benne. Megbasszák a disznót. Úgyhogy azt hiszem, ezt kérdezném: *A pulóver*, a műfaj problémája és az első évtized. Nem foglak benneteket név szerint megszólítani, de szeretném, ha roppant lelkesek lennétek!

Németh Gábor: – Talán a *Ferit* [*Feri: Cukor Kétség*] olvastam először, váratlanul ért, egyáltalán nem tudtam a szerzőjéről semmit. Friss volt nekem, nagyon megütött. Aztán jött az összes probléma. Az első mondat tele volt szóismétléssel, mintha fogalmazási problémái lennének, de én legalábbis jól szórakoztam olvasás közben. És aztán jött *A pulóver*. Ez a novella egymagában képviselte mindazt, ami a korábbi írásaiban is érdekes volt, de itt nagyon kiélezve jelentek meg ezek a jellemzők. Nem is tett neki túl jót, hogy ebből ilyen emblematis darab lett. Nyilván természetszerű, hogy így alakult, de egy csomó sokkal jobb novellája volt. Nem mintha ez rossz volna, de nyilvánvalóan provokatív jellege volt a legerősebb. A várva várt visszatérést a hagyományos novellához kontrázta a nem éppen szokványos téma: ez egy nagyon érdekes ambivalencia volt akkor.

Szilasi László: – Azt szeretném még megkérdezni tőled, Gábor, hogy volt akkor? Megfogta, bevitte hozzátok? Hogy került oda a prózaszöveg?

Németh Gábor: – Volt egy jelíges Örkény-pályázat a *Magyar Napló*-ban. Nem tudta az ember, hogy mit olvas, és miután nagyon sok novella érkezett, ezért nem olvashattuk el mindannyian az összes szöveget. Talán négyszáz szöveg volt, mindenki hazavitt egy paklit, és bízott a másik minőségérzekében, hogy igazán értékes szövegek nem fognak kiesni. Hozzám került az a pakli, amiben *A pulóver* volt. Nagyon határozottan azt éreztem, hogy ez egy olyan helyzet, mint amikor Marcel Duchamp beadta zsűriztetni a vécésészét. Az anekdota szerint azt gon-

dolták, hogy az pusztán egy vécécsésze, amit egy munkás ottfelejtett, tehát neki dolgoznia kellett azon, hogy *ready made*-ként, műtárgyként legyen fölfogva. Az volt az érzésem, hogy ez is egy ilyen kétesélyes pillanat, rám nagyon hatott a szöveg, nyilván nem függetlenül attól, ami addig történt, mondjuk a nyolcvanas évek eleje óta a magyar irodalomban. Egy olyanfajta esztétikai normatíva és értékstruktúra határozta meg a kánont, amivel ez a szöveg minden pontján szemben állt, de mégsem tudtam magam kivonni a hatása alól. Nagyon érdekesnek és radikálisnak tűnt. A szerkesztőségi reakciók kicsiben előrevetítették a recepcióban érzékelhető sokszólamúságot, szélsőséges véleményeket. Ott ugyanúgy megjelentek azok a viszsztatérő elemként regisztrálható élmények, hogy ez talán nem is irodalom, talán ez egy dilettáns szöveg, hogy ez radikális és zseniális és vicces stb. Úgy érzékeltük, hogy *A pulóver* című szöveg bizonyos értelemben nemzetközi kontextusban mozog, mert van egyfajta „brutális” művészet, amihez köthető. A *Magyar Napló*ban volt egy brutál-szám, amiben többek között ez a szöveg is megjelent. Később azt érzékelttem, hogy Hazai ennek egyáltalán nem örült, illetve nyomasztotta vagy rosszkedvűvé tette, hogy ilyen kontextusba került ez a szöveg, hogy elsősorban provokációként olvassák, és nem szöveggént.

Margócsy István: – Nagyon nehéz helyzetben érzem magamat egy Hazai-konferencián megszólalandó, mert a húsz évvel ezelőtti beszélgetésben is lavinaerős fenntartásaimat hangoztattam Hazai Attila világával szemben. Megjegyzem, nem gondolom azt, hogy nemzedéki feszültség lett volna Hazai körül. Vagy egy évvel ezelőtt a *Hévíz* című folyóirat fölhívást tett egy körkérdésben, hogy ki mit szól Hazai Attilához ma. Én ezt elhárítottam, minthogy véleményem nem változott, nem akarnám lehivatkozni. Ámde történt, hogy akkoriban megjelent egy fiatal kritikusnak egy nagyon radikális véleménye, aki Hazai kapcsán elmondta, hogy a rendszerváltás egész irodalma kudarcnak tekinthető, és rossz úton halad. Ezen fölhúztam magamat, és mégis megírtam Cserna-Szabónak, hogy hozzászólnék. És valóban, egy érdes féloldalt vagy egy oldalt írtam Hazai Attiláról, amit egy idő után túl érdesnek találtam. Lelkiismeret-furdalásom támadt, mivel Attila mégiscsak meghalt, s életében nem is voltunk rosszban – miért kellene hát újra bántanom? –, ezért hát elolvastam az újabban megjelent kötetét, és a lelkiismeret-furdalásom elillant, mert a hátrahagyott novelláinak gyűjteménye megerősítette az én olvasatomat. Nem találtam benne semmi érdekeset esztétikailag, nemhogy fölkavarót, hanem egy kicsit is izgatót sem, ami a húsz évvel ezelőtti véleményem revíziójára késztetett volna. Hazai Attila újragondolását és újraértékelését természetesen nem kifogásolom, és semmi problémát nem érzek abban, ha valaki tőlem eltérően nagyobbra értékeli, de nem érzem és nem látom azt, hogy Hazai tevékenysége termékenyítően hatott volna az azóta eltelt néhány év irodalmi mozgására vagy gesztusrendszerére. Ezért érzem tulajdonképpen zavarban magamat, hogy miért kell nekem egy általam nem kifogásolt, nagy rendezvényen erőteljes különvéleménnyel jelen lennem.

Angyalosi Gergely: – Azt mondja a Laci [Szilasi László], de én nem értek vele egyet, hogy a húsz évvel ezelőtti teljesen fölösleges és sikertelen vita volt. Egyrészt azért nem értek ezzel egyet, mert kiderültek a nézetkülönbségek. Ez egy nagyon fontos fejleménye egy vitának, ennél többet nem is nagyon lehet elvárni. Az, hogy meggyőzzük egymást, teljesen abszurd elvárás lenne. Másrészt hasonlóképpen vagyok, mint Margócsy Pista, alapvetően nekem sem változott a véleményem az elmúlt húsz évben, annak ellenére, hogy az elmúlt napokban megpróbáltam újraolvasni Hazai szövegeit, és elolvastam Szabó Gábor kitűnő könyvét. Ami a

nemzedéki különbségeket illeti, annyiban volt ennek szerepe, függetlenül a vitában szereplők életkorától, hogy ki milyen generációs platformra helyezkedett. Persze, az olvasó ember mindent meg tud érteni, tőle nagyon távol eső dolgokat is, az irodalom egyébként erre jó. Volt erről szó ma délután is, hogy nem kell a mai fiataloknak tudni, hogy a *Gyuri találata* című Hazai-novellában, amikor a főhős végigmegy a Jászai Mari tértől a Szent István körútig, milyen boltok, üzletek voltak. Emlékszem, minden pont ott volt, van, ami még most is megvan, na és. Ebben vitatkoznék Szabó Gábor könyvével, ez kicsit egyszerűbb, mint Robbe-Grilletnek az új regényben alkalmazott módszere, ennél most nem akarok erősebb kifejezést alkalmazni. Tehát a generációs olvasatkülönbségnek annyiban volt jelentősége, amennyiben ezeknek a szövegeknek a befogadását befolyásolta. Máshogy fogadta be az, aki azt gondolta, hogy ez másfajta világérzékelés, és ezzel a megközelítéssel átsorolta például a Péterek nemzedékét egy másik kategóriába. Kezdett kiérződni valami ellentét, hogy van itt valaki, aki Esterházyéknál radikálisabb, forradalmibb dolgot csinál. Szakít bizonyos hagyományokkal, amivel mások nem mertek szakítani. Nekem az jutott eszembe a Hazai-prózáról: amikor kis-kamasz koromban a Gellért fürdőbe jártunk, és a félméteres vízben próbáltunk teljes erőből úszni, de úgy, hogy ne haladjunk előre egy centit sem. Így működnek a Hazai-szövegek is. Ez az ember egyrészt nyelviileg akar felépíteni egy rendet – ez nagyon sokszor előjön –, de egy olyan rendet, amely azonnal fölszámolja önmagát, amint létrejön. Ebben az önmegsemmisítő ambícióban van olyan réteg, amit én igenis tudok értékelni, meg hát sok minden egyebet is. Laci két dolgot említett, egyrészt ezt a generációs históriát, másrészt, amit Gábor mondott, de ezt nem artikuláltad, hogy mi is volt az pontosan, amit mi nem értettünk meg.

Szilasi László: – Most fogom artikulálni. Az volt az állítás, hogy két dolgot semmisít meg Hazai életműve. Az egyik a mondatmetafizika, a másik a humánus. És szerintem ezt nem bontottuk ki akkor sem, holott a megfogalmazás világos volt. Az előbb viszont, Gábor, azt mondtad, hogy *A pulóver* nemcsak ezt a kettőt bontotta le, hanem mindent. Másképpen érted ma már ezt a szöveget? Akkor ezt a kettőt húztad alá. Megváltozott az értelmezésed?

Németh Gábor: – Most azt mondtam volna, hogy mindent lebontott? Mondtam ilyet? Ezt a két állítást viszont fenntartanám. Azt gondolom, ebben radikális volt a szöveg. Az akkori vita vége fele még valami szóba került, amiről egyáltalán nem beszéltünk, hogy nem ott van-e a nézetkülönbség egyik forrása, hogy mennyiben konstruált az elbeszélő én. Arról van-e szó, hogy valaki egyszerűen az összes nyelvi kompetenciáját összeszedve, magát elbeszélő én-ként performálva beszél, vagy van egy konstruált elbeszélői tudat, akinek nagyrészt a hibái is konstruáltak, és akkor ez nyilván egy kicsit más helyzetbe hozza esztétikailag ennek a szövegnek a megítélését. Erről nem beszélgettünk, mert valahol a vége felé mondtam. Most, hogy elkezdtem újraolvasni, engem az érdekelt, mi történik húsz év alatt az ember viszonyával egy szöveghez. Valahogy azt éreztem – és ezt most nem provokatívnak vagy ironikusnak, hanem leírónak szánom –, hogy István véleménye nem fog megváltozni. Tudtam, hogy nagyon becsületes lesz, végig fogja olvasni, és hogy ő bele fog állni a régi konfrontációba – nagyjából az történt, amire számítottam. Nagyon tisztелеm ezért. Azt is gondoltam, hogy Gergő megengedőbb lesz, nagyjából ezzel az attitűddel, pedig nem vagyok jövőbe látó. Ami most feltűnt, az az, hogy mintha annak a tudatos megjelenítése zajlana, hogy széthullott mindaz, amit mi nagyjából egyetemes magaskultúrának gondoltunk. Attila érzékelésében mindez már teljesen világosan szubkultúrákra hullott, ezek a szubkultúrák váltak különálló univerzumokká.

Mintha a szövegvilág egésze azt állítaná, hogy ennyi van, ez van, mi leírható, és kiiratkoztunk mindabból, ami ezen kívül van. Az van, amit a személyes élet hitelesít, és az van, amit ebből vissza tudunk tükrözni egyéni módon. Minden egyéb érzékelhető kívül áll ezen a világon. Ez most nagyon radikálisnak tűnik. Akkor ezt nem láttam ennyire. Azt gondoltam, belterjes, kit érdekel, mindenkit felismerek, teljesen rendben van. De most már látom, hogy ez az állítás ennél szomorúbb, tragikusabb: ehhez férek hozzá, erről beszélek. A másik, ami nagyon érdekes a számomra, az a humorának a megítélése. Miközben számomra folyamatos élvezetet okoz a szöveg, akceptálom, hogy vannak emberek, akikkel sehogyan sem tudnám érzékeltetni, hogy mi ebben a vicces, mert dögunalmat éreznek, mikor végigolvassák. És ugye nincsen elkeserítőbb, mint amikor valaki elkezd magyarázni a viccet. De emiatt, mert számomra folytonos élvezetet nyújt a szöveg, van egy terapikus jellege. Az egész szövegvilág, tényleg, sajnos akörül a kérdés körül forog, amit Szabó Gábor feltett, és amivel nagyon nehéz szembenézni, hogy valóban az az egyetlen kérdés, hogy felkössük magunkat vagy ne, és hogy melyik válaszból mi következik. Ha ez mégiscsak egy olyan szövegvilágot hoz létre, amit a nevetés miatt jó érzéssel, terapikusan feloldva olvasunk, akkor ott valami érték születik. Most ez volt a két plusz tapasztalatom a korábbiakhoz képest.

Szilasi László: – Még azt szeretném megkérdezni: mi a helyzet a mondatmetafizikával?

Németh Gábor: – Van a magyar irodalomnak egy olyan igazodási pontja, amit egyszerűen szólva Nyugatnak vagy nyugatos hagyománynak lehet nevezni, azonban ez a fajta gondolkodás folyamatosan újratermeli az avantgárd, a neoavantgárd, a transzavantgárd, jelenleg éppen mondjuk az itt ülő Tóth Kinga denúciálását, mert nem tekinti hagyományának, bolondságnak tartja, valami tébollyal határos, deviáns viselkedés szövegszerű megnyilvánulásnak. Tanulmányozható pedig a Derék Pál által összeállított szöveggyűjtemény vagy mondjuk a *Jelenlét* megfelelő antológiája, ami a magyar neoavantgárd szövegeit gyűjtötte össze. Beszélhetnénk még hosszan a nyolcvanas évek underground zenekarainak szövegeiről is. Tehát van egy hatalmas korpusz, ami diszkreditálva van, szemben mondjuk a német kultúra gyakorlatával, ami lazán klassziczizálta a maga avantgárdját, neoavantgárdját. Van egy hatalmas szöveg-tömb, ami nem tekinthető a magyar percepcióban hagyománynak. Hosszan lehetne arról beszélni, hogy miféle szövegeket lehetne idehozni, amelyek érdekessé tennék a diskurzust. Nem akarom lócsiszárként rátok beszélni a Hazai-életművet, de mindenképpen van egy ilyen jellegű intertextusa is.

Farkas Zsolt: – Óvakodnék az általánosításoktól. Szerintem nagyon egyenetlen az életmű. A *Cukor Kétség* határeset. Felvillantja mindazt, ami miatt Hazai különleges, érdekes, jó tud lenni, de megtalálhatók benne a különbségek, furcsaságok, esetlegességek is. A *Szilvia szüzsésége* a hagyományos olvasásmódok felől is kitűnő könyv, erős novellákkal, szövegekkel. Előfordulhat, hogy vannak benne gyengék is, de összességében ez a legsikeresebb könyve. Ha történik valami a Hazai-kanonizációval, egészen biztos, hogy ez lesz a legnagyobb közös osztó. És aztán a *Szex a nappaliban*: sok a gyenge darab, de azért abban is vannak érdekesekek. A *Budapesti skizo* szintén határeset, ott látható már némi kétségbeesett küzdelem a kiégettséggel, de elszántan dolgozik is. Nincs benne egy regényre való, bedolgozza hát egy régi kis-regényét (*Szekeres fejfájása*). Érzek egy Csáth Géza-effektust nála. Csáthot most abból a szempontból említve, hogy van egy tehetséges ember, aki négy év alatt írja meg az életművet, közben szalad bele a semmibe, nem tud lejönni az anyagról, és teljesen alkotásképtelenné vá-

lik. Kicsiben ez játszódik le Attilával is. Csáth nagyon durva történet, Attilánál ez kevésbé drámaian történt, de nagyjából ugyanez az eset, azt hiszem. Hajnóczy Pétert is emlegethetnénk, de ő irodalmilag nagyszerűen dolgozta fel ezt a küzdelmet.

Angyalosi Gergely: – Én nem igazán tudom, mit jelent ez a mondatmetafizika. Ha azt jelenti, hogy egy tudatosan megdolgozott írói szöveget akar kialakítani a szerző, akkor ez megvan Hazai Attilánál. Gyakran érzem az erőfeszítést, a tudatosságot. Gábor monográfiájában olvastam azt, hogy végigpróbálja az összes kínáló írói nyelvet, majd egyik sem kell neki, de – van egy ilyen félmondata Gábornak, ami nagyon figyelemre méltó – negatív kirajzolódik egy kíváncsi nyelvnek az árnyéka, vágyképe. Mi ez, ha nem metafizika? A humánus megszüntetése is kérdéses. Azt hiszem, érteni véltem, amit Nagy Gabi próbált artikulálni az indulatkitörés és érzelm kérdésében. Fogalmilag azonban nagyon nehéz definiálni, hogy mi a különbség a kettő között. A nyelv nem alkalmas igazán arra, hogy ezt a finom különbséget belássuk, de valamit lehet sejtetni. Az antihumánus arra vonatkozhat, hogy indulatok vannak, érzelmek igazán nincsenek, de ez attól függ, honnan nézzük, hogyan definiáljuk. Ugyanakkor azt is értem, amit mások mondtak, hogy iszonyatos érzelmesség van az írások háttérében. Egy rendkívül ellentmondásos személyiség, egy ellentmondásos nyelvi és írói világ, amiben sok minden együtt van jelen, hol jól, hol számomra nem követhető módon.

Margócsy István: – A mondatmetafizikához mondanék én is valamit. Értem én, Gábor, amit mondasz, és elvileg egyet is értek vele. Réz Pálnak volt az a jelszava, hogy az az író, akinek jó mondatai vannak. Ő valóban a nagyon ornamentálisan megcsinált, grammatikálisan korrekt, retorikailag kifinomult mondatokat tekintette az irodalom alapjának. Kétségtelen, hogy ő nem csekély hatással volt. Ezzel a szemlélettel én radikálisan nem értek egyet, miközben tudom, hogy az irodalom mondatokból áll. Ha valaki nem olyan mondatokat ír, amelyek Réz Pálnak tetszenének, azt én megértem mint írói alapállást. De ettől még nem biztos, hogy az irodalmi műve jó lesz. Ez, amit mondtál, egy nagyon szép, irányzatos, ideologikus megközelítése Hazai irányának, hogy azért írt úgy, hogy ne amúgy írjon, ami bizonyos konvenciót alkotó csoportok számára kedvesnek tűnnék föl. Ez rendben van. De hát ezt is rengetegen csinálták. Nekem Hazai Attila párjaként tűnik fel kortársa, Ficsku Pál. *A videodisznók történetei* számomra teljesen ugyanazt a – ha tetszik – irányzatot képviselték, mint amit Hazai. Én abban is észleltem a szembenállás irányát, amit Hazaiban is, csak annál többet nem éreztem, vagy nem tudtam kiolvasni belőle.

Németh Gábor: – Annyit pontosítanék, hogy nem azt mondtam, hogy ez volt a szándéka, vagy hogy valamilyen irányzat így írható le, aminek ő aktora lett volna, hanem azt mondtam, hogy azért verte ki a biztosítékot bizonyos embereknél, mert a kanonizált, magas színvonalú magyar prózához képest ezt a két normát megsértették a szövegei. Ez volt a feltételezésem. Nem azt mondtam, hogy ő ezt akarta, hanem azt, hogy úgy érzékeltem akkor, hogy ez a két dolog talán magyarázza azt a fajta ellenállást vagy elutasítást, ami tapasztalható volt. Persze azt én sem állítom, hogy ez az életmű homogén lenne bármilyen szempontból, vagy hogy egyetlen hófödte fennsíkként lehetne rá tekinteni. Inkább a dolognak a karakteréről próbáltam valamit mondani. Egyenetlen, hát ki nem egyenetlen, de ezzel meg azt sem akarnám elmosni, ha valakinek kifejezetten rossz véleménye van egy csomó Hazai-műről. Nekem ezzel nincsen vitám.

Farkas Zsolt: – Visszatérek erre a két központi kategóriára. A „mondatmetafizika” szót többször leírtam a kilencvenes években, amikor nagy divat volt a szépírók körében értekezéseket és himnuszokat írni a mondatról mint olyanról, és kritikus voltam velük („szakmázás”, fájsmekkerkedés, kevésbé burkolt öndicséret); Hazainál ilyesmi biztosan nincs. Az is nagyon érdekes, amit Gábor mondott, hogy tudatos-e, hogy megképez egy jól kigondolt elbeszélőt, illetve hogy mennyire teszi bele magát ezekbe. Ő a fikciós írók közé tartozik: amihez hozzányúl, abban általában van egy vagy több olyan fikciós, nemegyszer fantasztikus elem, ami megborítja az egész, egyébként nemegyszer hiperrealisztikus helyzetet, történetet. Ez nem jellemző a magyar írókra, akik meglepően nagy arányban és masszívan önletrajziak. Sok érdekesség van Hazainál, a jó darabjaival bárkinek érdemes ismerkedni. És valóban mindenképpen a humanizmus a központi probléma, az van élére állítva a művek legtöbbszörében. Ahogy a *Cukor Kétség* kezdődik, az már élesen tematizálja az érzékenység-érzékletlenség, empátia, kiüresedés később is fontos problémáját. Ez a fő kérdése a *Szilvia szüzessége* című novellájának, és a kötet számos darabjának. Ilyen szempontból mindenképp egy, a korban is központi problémát érint: dehumanizáltság, elidegenedés, miért nem tudunk hozzáférni a másikhoz, önmagunkhoz, legelemibb vágyainkhoz stb. Tegnap megnéztem újra a *Rám csaj* [*Rám csaj még nem volt ilyen hatással*], ez is fura ebből a szempontból: egy idillt akar bemutatni, de nem sikerül. Van ez a rétege, hogy mi milyen jól élünk a haverokkal, bulizgatunk, de egyáltalán nincs bulihangulat, sórt, depresszív az egész. Ez biztos tudatosan történt. Rádadásul a legtöbb szereplő deklamálósan beszél, mint amikor az általános iskolás felolvas egy szöveget. Attila volt a legdurvább, mint a nem túl jól olvasó iskolás, mintha egy tudatos V-effekt lenne. Valószínűleg azért futott sokkal jobban angol felirattal, mert ez nem zavarta az angol nézőket. Ez kapcsolódott ahhoz, hogy mindenki nagyon civil, és bábfiguraszerű volt, és mind ez fura konfliktusban állt azzal, hogy ők állandóan buliznak. Még az jutott eszembe, hogy ott voltam anno a bemutatón, és nagyon sokat nevettek rajta a nézők, de lényegében a belterjeken. Ez a kulcsregény-típusú olvasat teljesen lenyomta a filmet, de ezt biztos jól csinálta.

Angyalosi Gergely: – A humanizmusról állandóan szó van, miről szól *A maximalista*, ha nem a humánról, aki valamit maximálisan jól akar csinálni, aztán a végén felrobbantja a házat? A befejezés kívül kerül az egészen, paródiába fordítja, amivel kicsit lerontja, még azzal együtt is, hogy *A maximalista* egy jól sikerült novella. És még egy csomó helyen szó van a humánról, negatívba fordítva vagy önkínzó elvárásként. Nem értem, hogy hol rombolná le ezt a Hazai-próza. A normál, átlagos és langyos kispolgári humánumeszményt persze nem veszi figyelembe, de az irodalmi aktushoz tapadó humánumeszményt egyáltalán nem rombolja.

Szilasi László: – A Bêlga együttes szövegvilága szerintem jót tett Hazai olvasásának, mert ott sem tudod, hogy valamit ironikusan mond-e vagy komolyan. Ez nekem érdekes volt. Egy dolgot akarok még érinteni, ha maradhatunk még egy kicsit. A húsz évvel ezelőtti beszélgetésen Margócsy István mondott nagyon érdekes dolgokat. Három darabot húzogattam alá vastagon. „A mondatmetafizika megvonását pedig nem minimalizálással, hanem abszolút mechanikus ismétléssel óhajtja elérni.” „Minimalizált, kopár prózát tervezett, de metaforikus ékeket hajít bele.” „Amit pedig dicsérni lehet, hogy a brutális témák közönyös előadásával bizonyos erőt sejtet.” Ezek szerintem nagyon érdekesek az avantgárd szempontjából, mert nekem azt tanították régen, hogy az a redukció által áll elő. S ez esetleg zavarba ejtett minket, hogy nem

ezen a módon támadja meg a túlgazdagítottat, hanem az ismétléssel. Gondolsz-e erről valami újat ezekhez a fontos mondatokhoz képest?

Margócsy István: – Én nem gondolok semmi újat ezen pompás gondolatokon túl. Itt érdekes lenne persze belehelyezni ezt az egész mondatmetafizika kérdést abba a nagy vitába, ami a nyolcvanas évek közepétől kezdve dúlt: szövegirodalom vagy történetelbeszélő irodalom. Ez a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulóján rettenetesen túlfeszített teória Hazai és az azóta bekövetkezett irodalmi mozgások révén valahogy teljesen archaikussá kopott vissza. Például, Laci, a te kibontakozó regényírásod egyértelműen azt mutatja, hogy a szövegirodalomtól, annak szélsőséges felfogásától erőteljesen távolodsz, legutóbbi nyilatkozatodban már a realizmus kategóriája is felütötte a fejét. Esterházy az egyes mondatoknak a csiszoltságában látta az irodalomnak az értékét, az irodalomról szóló reflexiói is ilyenek voltak. Mondatok vannak, miközben a történetelbeszélés állandóan ott kísértett, éppen, amit itt mondtatok Hazairól. Ez borzasztó érdekes dolog, hogy a mondatmetafizika lerombolása együtt jár nála a történet valamilyen visszahelyezésével és állandó kalanddá formálásával. Csak a kalandnak nem a kardozós-baszós változatát játssza el, hanem a mindennapi életnek a kalandtörténeteit. De mégis csak: narrációban, történetelbeszélésben mondja. Ez egy érdekes feszültséget ad, erre gondoltam, amikor azt mondom, bizonyos erőt sejtet.

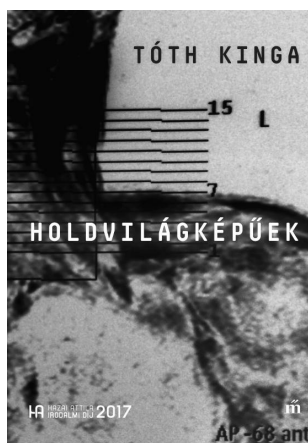
Németh Gábor: – Igen, a mondatmetafizikán valóban azt értettem, hogy létezett egy meglehetősen sok ember számára érvényes esztétikai elgondolás, amely az irodalom centrumába a jó mondatot helyezte. Nagyjából azon mérte meg az író. Ez nem független Ottliktól, Esterházytól vagy éppen Nádasztól. Amikor azt mondom, hogy ez a szövegvilág ellép ettől, azaz nem azt akarom állítani, hogy nem törődött a mondattal, hanem azt, hogy nem ez volt a centrumában. Vagy hogy bizonyos értelemben időnként provokatívan akár rombolta is a mondatot. De miközben látszólag a történetet visszahelyezi a jogaiba, parodizálja és ironizálja a történet elbeszélésének klasszikus formáit. Ezt csak azért mondom, mert megkülönböztetném attól a fajta történetrenezánsztól, ami utána jött, ami ilyen értelemben konzervatív fordulatnak nevezhető, mert nem parodizálja, hanem újrakonstruálja a nagyelbeszéléseket. De ez már egy másik történet.

A beszélgetést lejegyezte, a szöveget gondozta: SZÁNTAI MÁRK

GOROVE ESZTER

Állapotváltozások

TÓTH KINGA: HOLDVILÁGKÉPŰEK

Magvető Kiadó
Budapest, 2017
128 oldal, 2499 Ft

”

„Csak ritkán csúsznak ki a dolgok a kezünkől, megtanulunk ellenőrizni és felmérni. Figyelni a gyógyszerekre, vannak papírok, ha elhisszük őket, betegek vagyunk, ha fáradtak vagyunk és nincs kedvünk dolgozni, betegek vagyunk, ha haragszunk, betegek vagyunk” – áll a *Most* című szövegben, Tóth Kinga új kötetében. Ám a *Holdvilágképűek* éppen a betegség önműködését, uralhatatlanságát állítja eléünk, ahogy a fűlszöveg írja, a betegségről mint funkcióról kapunk leírásokat. A szerzőt ismételten a mechanikus működések, a betölthető és be nem töltött funkciók érdeklik, miközben rámutat, hogy a test organizmusként saját alkotóelemeire, alkatrészeire van utalva.

A Tóth Kinga által kisprózaaként aposztrofált darabok az én-elbeszélők ellenére is távolságot tartanak, a saját test anynyiban idegenként tűnik fel, hogy a személyes történetek vagy a beteg testhez való érzelmi viszony nagyrészt háttérben marad, annak ellenére, hogy a betegségek körülményei és velejárói pontos leírásokban rögzíthetők. Nem a betegség elviselhetetlensége, kifutása vagy szenvedéstörténetek válnak láthatóvá – a szövegek traumaelméleti megközelíthetőségét maga a szerző utasította el a könyvbemutatón –, hanem mindennapi cselekvések, a test elváltozásai, a megváltozott állapothoz való igazodás és igazítás, az a folyamat, ahogyan a betegség újraszabályozza a test lehetőségét és működésmódjait. Ennek eredményeképpen számos szövegben egyedül a betegség válik láthatóvá, úgy fest, hogy a test csupán hordozó, amelynek a betegség képes kitörölni az arcát. Jól példázza ezt a *Kényszerek* (49) című szöveg, ahol szinte kizárólag a kényszercselekvések leírásával találkozunk, az tény, hogy az elbeszélő gyerek, még éppen csak kiderül, de se a kényszeresség kialakulásának okairól, se a megszólaló hangról nem tudunk meg többet, mint hogy észleli, hogy a külvilág azt üzeni, valami nincs rendben vele. Itt egészen látványos, hogy a betegség cselekszik, és a test valóban gépiesen követi a kényszer utasításait, míg más esetekben, ahol a betegség tes-

ti jelekkel azonosítható, a másik ember tekintetéből is visszanéz: „Vagy nem is engem néz, hanem a betegséget. Látja más is, átlátszik rajtam” (*Zacskó*, 43). Az előbbieknél még tovább tágitva a betegség határvonalait, egészen radikálisan az én helyettesíthetőségére mutat rá a *Végére* (68), ahol a betegséggel való azonosulás teljes mértékben megtörténik: „Beteg vagyok. A betegség én vagyok. A betegség írja ezt.”

A gépek és gépszerű működésmód tehát a *Holdvilágképűk*ben is rendre előkerül, ami nem meglepő a szerző munkásságát figyelembe véve. Kiemelkedő példája ennek a *Robotzsarú*: „[...] az ember és a gép összefonódik. Az emberek hangszerekké alakulnak, orgona lesz belőlük. Az emberi testekbe alkatrészeket, fémeket kapcsolnak, hogy szebben szóljon, úgy fog emlékezni.” Az az elképzelés, hogy a test tagjai fém alkatrészekkel könnyedén helyettesíthetők – sőt, mintha pozitív minőségi változás is beállna az idézett rész alapján – azt vonja magával, hogy a testrészekre is alkatrészekként, kicserélhető elemeként gondoljunk. Ez a problematika máshol is visszatér a kötetben (*Ladies' room*, 51), ahol a csont és a szervek szembeállítása történik meg, azzal szembesít az elbeszélő, hogy a váz alkatrészei sokkal egyszerűbben cserélhetőek. Egy elkopott porc helyébe könnyebben állítható protézis – sőt jobb is, nem kopik –, a gép és az emberi test találkozása és átjárhatósága ezen a téren majdhogynem mindennapi tapasztalat. Ezzel szemben a szervek pótolhatósága körülményes, a fém itt felmondja a szolgálatot, reményt egyedül az adhat, hogy talán a jövőben a 3D nyomtatók segítségével lehet számítani.

A kötetben azonban nem csak a gépek és a test mechanikus működésmódjai és behelyettesíthetőségeik jelennek meg. Az *Appendix*ben Tóth Kinga leletek, röntgenképek, rajzok, növényi és emberi sejtek egymásra montírozását közli, valamint tudvalevő, hogy a szövegek közti néhol igen stilizált, máshol világosan szerveket is ábrázoló illusztrációkat a növények világa is megihlette. Tóth a könyvbemutatón is rámutatott, hogy izgalmasnak vélte annak megmutatását, hogy a növényyszelvények kísértetiesen képesek hasonlítani például az emberi agyra. A növények, emberi testrészek, szervek egymásra montírozása folyamán a szimbióták és az élősködő növények működésmódjait is felidézi a kötet. Noha egy-egy szöveghelyen elképzelhető a szimbiózis a betegség és a test között, azonban a többségében inkább gazdasteketeket látunk, akik inkább olyan helyekként értelmezhetőek, amelyeket a betegség tölt fel tartalommal, ahol a betegség hozza meg az új játékszabályokat.

Azt, hogy mennyire eltér a kötet betegségfogalma az általánosságban használt fogalomtól, olyan szövegek mutatják meg, mint az *X-men*, ahol mutánsok és a betegségre mint mutációra való rámutatás a szuperképességek felidézésével jár együtt. Betegnek lenni, a betegséggel élni tehát nem feltétlenül veszteség, sőt, akár olyan képességekkel való kiegészülést is jelenthet, amely bizonyos szempontokból a test új kihasználási módjait is felajánlja. Ezzel a felfogásmóddal leginkább a *Kígyónő*ben találkozhatunk, az előadóművész hajlékonysága a csontok hiányából fakad: „A kígyónőnek nincsen csontja. [...] Fején tartja a fenekét, mikor átbújik, a magas sarkúval választékot tűr a parókájába, és kockát csinál magából.” E megváltozott funkciók előtérbe állítása és a testnek a betegséghez mint létformához való alkalmazkodása hozza magával azt is, hogy Tóth szövegeiben nem igazán találkozunk a halállal vagy annak fenyegetésével. Még a félelem is viszonylag kevésszer kerül elő a kötetben, és akkor is inkább érintőlegesen, mint a *Reflektor*ban (15). A műtét előtti elalvás pillanataiban még látja a beteg a műszereket, és hallja, hogy amit csinálni fognak, az „veszélyes” lesz, de az elbeszélő e szö-

veghelyen is csak annyit állapít meg, hogy ez „már nem vicces [...] ezt a részt már törölhetik, ez nem kell.”

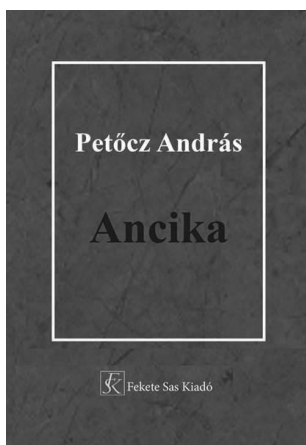
A kispróza-jelleg azonban számomra kérdőjeles marad. Tóth szövegei rendkívül elliptikusak, ugyanakkor nagyon aprólékos és részletező eljárások uralják a poétikát, de soha nem a történetmondásra irányul a részletezés. Az elbeszélők arcának megvonása, valamint a leíró jellegű és mégis nagyon kihagyásos szövegszerkesztés gyakran erősen lírai megszólalásmódot eredményez. A *Holdvilágképek*ben nem a betegek és történeteik, hanem a betegségek létmódjai jutnak fő szerephez. Tünetleírásokkal, állapotváltozásokkal, a betegség által formált új testhez való alkalmazkodás beható és pontos ábrázolásaival találkozunk egy olyan szövegvilágban, amely egészen új perspektívából igyekszik a betegség és a test viszonyát bemutatni.

BAKONYI ISTVÁN

És újra próza

PETŐCZ ANDRÁS: ANCIKA

Fekete Sas Kiadó
Budapest, 2018
174 oldal, 2300 Ft

Először akkor hallottam erről a kisregényről, amikor 2018 februárjában Székesfehérváron, a Vörösmarty Társaság termében, a magyar próza hetében Petőcz András részleteket olvasott fel készülő művéből. Akkor első hallásra megcsodálhattuk a gördülékeny elbeszélő hangot, a számos szellemességgel és humorral átítatott kispróza erényeit. Persze mindehhez járult az író kiváló előadó képessége is.

Aztán ennek az esztendőnek első felében meg is jelent az *Ancika* c. kisregény, kiegészülve három, ugyancsak „családinak” mondható elbeszéléssel. A „családi” természetesen nem szó szerint értendő, hiszen maga a szerző jelzi, hogy a címben szereplő asszony „kitalált anya”. Persze az olvasó azt is sejti, hogy mint általában, itt sem hiányoznak bizonyos önleletrajzi elemek, ám mindezt hiba lenne túlzottan hangsúlyozni. Legfőképpen tehát a megalkotott MŰ a fontos. Az *Ancika* egyébként nem előzmények nélküli: ugyanis 2006-ban már megjelent *A születésnap* c. regénye pedig egy képzeltebeli apáról szól, s ha úgy tetszik, akár ikerműveknek is fölfoghatók eme kötetek. A korábbi mű mintegy három évtizedet ölel fel, s az újabb is – az emlékezés eszközeivel – végigmegy az egész életen. Közös vonás, hogy a mesélő gyermek a maga különös szemléletével mesél, itt is, ott is. Az *Ancika* esetében például az anya halálakor már hetvenesztendő „fiú” mesél, a maga gyermekien naiv módján. Különösen fontos, hogy a kisregény ideje 2019 (!), és ez meg különös játékot sejtet: Petőcz András éppen akkor lesz annyi idős, mint művének hőse, Tóni a történet idején.

Az *Ancika* kétségtelenül kötődik a magyar történelem és társadalom utóbbi évtizedeihez, mindenekelőtt a Kádárkorszakhoz is. Olyannyira, hogy Szénási Zsófia az íróval készített interjúnak egészen egyszerűen ezt a címet adta: *Anyakönyv a kádári diktatúráról* (Könyvhét, 2018. V. 8.). A cím persze kissé félrevezető, hiszen a valóban meglevő konkrétumok mellett a kisregény látóhatára ennél szélesebb. Ráadásul a második világháború előtti viszonyokat is érinti a

történet, arról nem is szólva, hogy a mű tényleges ideje pedig már a jövőt idézi. Azzal persze egyetérthetünk, hogy a Kádár-korszak a legmeghatározóbb a képzeletbeli anya életében, annak az időnek egyszerre vesztese is, nyertese is ő.

Petőcz András kiváló érzékkel mutatja meg hősén keresztül ezeket a társadalmi-szociológiai jellemzőket. Mögötte ott van életművének a teljességre törekvése, a különböző műnemek és műfajok területén mutatott otthonos mozgása, de akár tanári és tudományos tevékenysége is. Rendkívüli ez a horizont, rendkívüli az eddigi életmű teljesítménye.

S az sem felejtendő, hogy világlátása egyre elmélyültebb, mint ahogy erre utal a biblikus mottó is, és ehhez hasonlóan a már tárgyalt újabb verseskötetek szellemisége. (Ott is kedvenc „szokása” a szent könyvből vett idézetek rögzítése.) Persze az *Ancika* elsősorban nem erről szól, de vázlatosan érinthetjük mindezt ezzel a művel kapcsolatban is. A versekben nyilvánvalóan erősebben mutatkozik meg az istenkeresés sok mozzanata. Más szempontból azonban itt meg fölfigyelhetünk a líraiság bizonyos jeleire, például Tóni monológ-sorozatának áradására, a repetitív jelleg jelenlétére, belső világának föltárására. Az író szinte belebújik főhősének bőrébe és gondolkodásmódjába. Teszi mindezt gyakran a legnemesebb humor eszközeivel, és az sem vitás, hogy igencsak nagy életismerettel és „emberismerettel” a birtokában.

Azért is érdekes mindez, mert egyértelmű, hogy egy, igazából még nem felnőtt fiú (hetvenéves korában!) emlékezik vissza az egész történetben. Az első pillanatok egyike: „SZÓVAL, AZÉRT AZ GYÖNYÖRŰ, ahogy ott állnak az emberek a sír körül, és mindenközből az anyámra, az Ancikára gondolnak, az Ancikára, meg arra, hogy végül is itt hagyott minket az Ancika, pedig azt hittük, de tényleg, hogy ő aztán örökké élni fog...” Van ebben valami naiv szépség, és mindez az élő nyelv, a társalgási stílus elemeivel kerül elénk. Az elnevezés is itt jelenik meg először, aztán még rengeteg alkalommal. Ez a sokszoros ismétlődés különös bájt ad a szövegnek, egyben azt is biztosítja, hogy az olvasó figyelme sosem lankad el, miközben jókat derül, vagy éppen mélyen elgondolkozik. (Az elnevezés egyébként az ugyancsak különös sorsú lánytestvértől, Irmától származik. Az ő története is fontos, bár elsősorban Tóni szövegei alapján értjük meg a mű lényegét.)

Nem vitás az sem, hogy az anyára emlékező irodalomban is sajátos helyet foglal el Petőcz András kisregénye. Ebben a tárgyban igen széles a választék, akár az anyasírató művekre gondolunk, akár a kedves lény egyéniségét, életét fölmutató akár epikus, akár lírai alkotásokra. Az ilyesfajta, az ember gyarlóságát is magába foglaló, ugyanakkor a szeretetet sem nélkülöző, rendkívül összetett írások meglehetősen ritkák. Ezt az összetettséget egyébként igencsak pontosan tükrözi a következő részlet: „...Uramisten, mondom magamban, nem lesz erőm szépen beszélni az Ancikáról, mert eszembe jutottak az ő sajátos és furcsa dolgai, és mégis beszélnem kell róla, mert különben nem marad meg semmi belőle, és belőlünk sem, nem marad meg semmi, és jönnek a mások, az idegenek, akik elfoglalják a helyünket itt, a világban, mi pedig névtelenek maradunk, ezt pedig nem engedhetem meg magunknak, hogy névtelenek maradjunk, mert az Ancika, az anyám olyan valaki volt, aki minden volt, csak névtelen nem, mert ismerte őt mindenki, és a neve mindenki számára ismerősen csengett szerte a faluban...”

Nem véletlenül került ez a szövegrész a könyv hátlapjára, tehát igencsak kiemelt helyre. Így, kiragadván a szövegekörnyezetből többletjelentése is jobban látszik, pl. a Petőcz András életművében gyakori „idegenek”-motívummal, ami persze az Ancika esetében nem oly fontos. Jellemzi itt is, másutt is a hosszú körmondatok ömlése, s akár a szabadvers jelen-

léte. Másfelől az ilyesfajta mondatszerkezetek a gyerekek lendületes meséjét is ideidézik. S a feladat sem mellékes: megörökíteni valakit, megmentvén a feledéstől, az örökre eltűnéstől. Nagyon emberi vágy ez, és az *Ancikával* erre is figyelmeztet az író.

Egy gyermeklelkű ember beszél igen megrázóan. Van a mesében egyfajta hullámmászás, sok visszatérő elemmel, ismétléssel, és mindezek mind teljesebbé teszik a szerkezetet. Lépésről lépésre bontakozik ki előttünk a portré, ami kettős: az anyáé és a fiáé. (A korábban elhunyt apának kisebb tér jut, és Irma alakjának kidolgozottsága is hiányosabb.) S közben az író és a hőse is kutatja az élet, a létezés értelmét. Azt is, hogy mit hagy itt az ember a halála után. Hogy miképpen maradhat meg szeretteinek emlékében. Érinti az anyagi és a szellemi lét összetettségét is. S ahogy sorra bukkannak föl az emlékképek a múltból, egyre teljesebb lesz az anyakép. Megjelenik a tisztaságvágy is. Igaz, a „tisztaságszag” képében, amit annyira szeretett gyermekkorában. Ezzel szemben arról is részletesen mesél Tóni, hogy anyja nem szeretett mosogatni. Ilyen és ehhez hasonló dolgai a hétköznapi élet momentumairól szólnak, s mintegy mozaikszerűen bővül az összkép.

Ezek a pillanatok igen gyakran mulatságosak, az emberi gyarlóságokat állítja pellengérre a mű szerzője. Az egyik legátütőbb jelenet Irma hajdani klarinéttanárához, illetve egy vele kapcsolatos vendégséghez köthető. A nem mindig gondos anya nem figyelt arra, hogy kukacok kerültek a búzacsírába, ennek következtében a grízgombócba is, ami igencsak botrányt eredményezett a vendégség vége felé... Az elbeszélés módja itt különösképpen alkalmas a groteszk életpillanat fölmutatására. Petőcz szinte „lubickol” a történetben, és bizony próbára teszi az olvasó rekeszizmait is... Itt is megfigyelhetjük a mese egyik sajátosságát: írónk gyakran elkalandozik, aztán visszatér a fő vonalhoz, és alaposan előkészíti a végkifejletet. Fordulatokban, felidézett emlékképekben, képzettársításokban gazdagon. Az is feltűnő, hogy bizonyos alapinformációkat, például a szereplők nevét késleltetve közli. Azt, hogy a főhőst Tóninak hívják, vagy hogy egyáltalán mi a családnévük, csak később tudjuk meg. Mindeközben nagy élvezettel kalandozunk a különféle epizódok világában. Petőcz teremtménye képelete, alkotói fantáziája igencsak meghatározza a befogadói élményt.

Oldalakon át értekezik sokféle élménnyel kapcsolatban. Ízig-vérig modern próza ez, kétségtelenül rokonságot mutat az ún. posztmodernnel. Ugyanakkor a sztori nem veszíti el érvényét, s az *idősíkváltások* is indokoltak. Az pedig szintén a modernizmus vagy éppen az avantgárd jellemzői közé tartozik, hogy a szerző él ezzel a lehetőséggel, és itt megemlíthetjük a *belső monológ* kiemelt szerepét is. Mindkét mozzanat jellemző az *Ancika* regénytechnikájára. A modernnek nevezett stílusesszéközök pedig beépülnek a hagyományos elbeszélés rendszerébe is, és így jön létre egy rendkívül komplex írói világ.

Mint minden epikus alkotásban, itt sem mellékes a viszonyok rajza, ezúttal a családon belüli kapcsolatokban kimerítve. Tulajdonképpen három alak játszik ebből a szempontból szerepet: maga a címszereplő, Irma és Tóni. A régebben elhunyt apának jóval kisebb tér jut. Tóninak eléggé különös a nővérehez fűződő viszonya, semmiképpen sem nevezhető ideális testvérkapcsolatnak. Az elbeszélő szerint anyjuknak a lány volt inkább a kedvence, benne látta fantáziát, el is képzelte, hogy nagy karriert fog befutni. Ez azonban nem következett be, Ancika sikereit a gyermekek meg sem tudták közelíteni. Egy jellegzetes részlet: „...Mindenestre tény, hogy az anyám, az Ancika, erősen kivételezett mindig az Irmával, a nővéremmel, meg mindig nagyon szépnek és okosnak látta őt, holott én meg egyáltalán nem láttam a nővéremet sem szépnek, sem okosnak, sőt, meglehetősen butának gondoltam mindig is az Irmát,

vagy legalábbis nagyon tehetségtelennek, gyengének, és főleg bénának, aki soha sem tudja, hogy mit akar, és nem is viszi semmire az életben...” Az egész kötetre jellemző szövegrészlet ez, olyan hangvételben, amely egyszerre tartja ébren az olvasói figyelmet, s ugyanakkor a legfontosabb jellemzője a mondandónak. És jelzi a két testvér közötti viszony minőségét is. Egyébiránt itt, az 56. oldalon találkozunk először a család nevével, itt tudjuk meg, hogy ők a Zieglerék... Szellemes játékban valóban nincs hiány Petőcz Andrásnál!

Éppen ezekben a részletekben bontakozik ki előttünk a létezett szocializmus világa, például az ún. „szocialista összeköttetések” felmutatásában. Ez játszik szerepet abban, ahogy Irma útját próbálják egyengetni, tegyük hozzá, hogy csak részszikerekkel! (Egyetemi felvétel, ráadásaként a korabeli Szovjetunióban, bár ez utóbbi vendéglét csak néhány hónapig tartott...) Ancika egyébkén valóban meghozott minden áldozatot a rendszerért, és itt az író kiélheti ironikus hajlamait is. Igaz, hogy naiv főhőse szűrőjén keresztül... Ezáltal lesz egyre összetettebb a kép, s valóban sikerül bemutatni ama világ jellegzetességeit. A hatvanas évek jól ismert világa ugyanakkor nem kerül új megvilágításba, tehát ezt a jellegzetességet hiba lenne túlértékelnünk. És ha már emlegettük a különböző játékokat, akkor azt is tegyük hozzá, hogy a 2029-es évszám is ez idő tájt kerül előtérbe. Esetleg a kívülállás jeleként? Abban az értelemben feltétlenül, ahogy az epikában szokásos, eltérően a líra műfajaitól. Az viszont éppen a huszadik századi megújító törekvések része, hogy gyakran leomlanak a műnemi-műfaji határok, és például az epikai műfajokban is találkozunk líraisággal.

Visszatérve még a korszak politikai tartalmainak érintésére: olvashatunk a hírhedt „kékcédulás” választásról, meg arról, hogy ezzel győztek a kommunisták. „...Azt mesélte az anyám, az Ancika, hogy ő is leszavazott vagy húsz helyen, és mindenütt a kommunista párt jelöltjeire. Pedig nem is volt párttag...” Vagy: „...Aztán még azt is mondta az Ancika, hogy *be-táncoltuk magunkat a történelembe, Tónikám, úgy ám, édes fiam...*” Vannak itt szatirikus elemek, egy olyan korszakról, amelyről ma már, közel hét évtizeddel később, aligha lehet másképpen írni. Szó esik a szovjet csapatokról, a „munkás elvtársakról”, egyéb akkori jelenségekről. Egy igazi „gyöngyszem” mindennek igazolására: „...És amikor jött egy olyan elvtárs, akit úgy hívtak, hogy Marosán elvtárs, aki átállt a szocdemektől, önként, és a két párt, a kommunista és a szocdem párt egyesítése mellett volt, akkor, amikor jött, és ezt az anyám, az Ancika, sose felejtí el, szóval, amikor jött a Marosán elvtárs, körbetáncolták az autóját az anyámék, és szépek voltak, ahogy körbetáncolták, sok-sok szép tizenhét éves lány meg fiú, és a Marosán elvtárs örült, és ők is örültek...” Ezek voltak a szép idők, legalábbis Tóni szerint. Tartalmilag persze nem sok az újdonság ebben, írtak és filmeztek róla mások is, de Petőcz a maga egyéni hangján kétségtelenül újabb irodalmi adalékokkal szolgál.

És lépésről lépésre tárja föl az anya sorsának alakulását, a felvidéki származástól a halálig. Így többek között érintőlegesen itt van a Trianon utáni kisebbségi magyar sors néhány pillanata, aztán a baloldali válás folyamata. Egyértelmű, hogy Petőcz jól ismeri a legfontosabb történelmi és társadalmi folyamatokat, és ezeket az ismereteket jól építi be műve világába. Egy furcsa összetettséget is érint: Ancika büszke volt „kutyabőrös” származására, és ennek utána lépett erőteljesen balra... Egyben azt is láthatjuk ebből, hogy hibát jelent az előítéletes gondolkodás, a sémák komolyan vétele sok esetben.

S ha szellemi rokonokat idézünk, akik írónkhoz hasonlíthatók, akkor ebben a tekintetben akár Proust is visszamehetünk. És ha az irodalomtörténet szerint a nagy francia íróra olyan elődök hatottak, mint Stendhal, Flaubert vagy Dosztojevszkij, akkor nem nehéz észreven-

nünk, hogy Proust hatása is rendkívüli a huszadik századi és az azt követő irodalomra. Természetesen legfőképpen *Az eltűnt idő nyomában* c., korszakalkotó regényére gondolunk. Ott egy sütemény íze indítja el az emlékezés folyamatát, és azóta számosan hivatkoztak erre az összefüggésre. Tegyük hozzá azt is, hogy Petőcz András közismerten otthonosan mozog a francia kultúrában és irodalomban, s ha nem is közvetlen a Proust-hatás, azért ennek ellenkezőjét sem állíthatjuk biztosan. Tény, hogy az *Ancika* világában a temetés indítja el az emlékezést. (Regénytrilógiájának első kötetében, az *Idegenekben* szintén egy temetői jelenet a nyitókép.)

Tóni mondja: „...Összeviszsa jönnek elő az emlékek, nem is tudom, mi az, ami előhívja őket...” S az emlékek igencsak szerteágazóak. Összefűzi őket az elbeszélő modora, nyelvezete, naivitása. Közben számos mulatságos epizódnak jut tér. Ide sorolhatjuk többek között Ancika autóvezetői tehetségtelenségének pillanatait, azt, hogy nem tud rendesen balra fordulni az autóval. Ilyen helyeken Petőcz humora igencsak felejthetetlen percekhez vezet az olvasónak. Mindeközben kirajzolódik a sajátos anya-gyermek viszony. A múlt emlékei közül a negatívak vannak többségben, ám a mélyben tulajdonképpen a szeretet jegyei is meghúzódnak. Bár – és ez is része az egésznek – olvasunk a „szerelő anyukáról is... De olvashatunk ilyet is: „...meglehetősen jól elvontunk, nem volt semmi baj, de nekem hiányzott az anyám, mert szerettem, hogy mesélt nekem esténként, hogy megkérdezte, mi volt a suliban, hogy olyan szép volt, mert tényleg szép volt, és hogy *anya* volt, mert mégiscsak ő volt az anyám...” Ez szép valóság, bár nem túlzottan gyakori a szöveg egészét tekintve. Felfedezhetjük a megbánás és a bűntudat mozzanatát is Tóni részéről, főleg akkor, amikor sok mindennel szembesül a temetés idején.

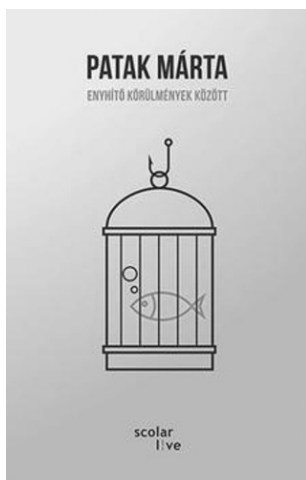
Az anya halála tehát mindenképpen nagy fordulatot jelent Irma és Tóni életében. Az esetek többségében az ember ekkor válik igazán felnőtté, önállóvá. A humor és a gyermeki naivitás bemutatása mellett ezt a problémakört is érinti regényében írónk. Ám a két testvér helyzete kissé abszurd. Legfőképpen azért, mert a korábbi évtizedekben nem volt szükségük önállósításra, és most, az árvaság idején igencsak tanácstalanokká váltak. A „semmi és senkik” vagyunk-féle felismerés hetvenéves korban vagy fölötté tragikusnak is mondható. A „magamat siratom” állapota is, bár valljuk meg, ez az állapot igen sok emberre jellemző abban a pillanatban, amelyben elveszít egy számára fontos embert. Irma és Tóni számára mindezek a tények a végleges bekerítettséget is jelenthetik.

A kisregény utolsó sorai ezt sejtetik: „...Egyedül vagyunk, tudom jól. És ezen nem változtat már senki és semmi. Még a Jóisten sem.” Így ér véget ez a sokszínű, sokféle fordulattal gazdagított kisregény. Olyan epikus alkotás, melyben tulajdonképpen végigkövethetünk egy teljes életet, a halálesettel kezdődő emlékezés segítségével. Valóban az eltűnt idő nyomában, és jövőkép nélkül. Petőcz Andrásnak sikerült elénk tárni egy olyan emberi sorsot, amely nagyon komoly elmélyülésre készíteti a befogadó olvasót.

KOMÁROMI DÓRA

Nincsenek enyhítő körülmények

PATAK MÁRTA: ENYHÍTŐ KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT

Scolar Kiadó
Budapest, 2017
254 oldal, 2990 Ft

”

Minden ember egy kalitkába zárt hal: nem a megfelelő térben, nem a megfelelő időben létezik, mégis lubickol saját világának ketrecében. Akár ezt is sugallhatja Patak Márta 2017-es novelláskötetének borítója. Az *Enyhítő körülmények között* című kötet a Scolar Kiadó egy új sorozatában, a ScolarLive-ban jelent meg, mely sorozatnak két célja is van: az első az, hogy a pályakezdő alkotók teret kapjanak, a másik pedig azon „már bizonyított” szerzők új kötetének kiadása, akik eddig a megérdemelnél valami miatt kevesebb figyelemben részesültek. Patak Márta a második kategóriába esik, hiszen neve sokak számára ismerős lehet sokrétű műfordítói és könyvkiadói tevékenysége miatt.

Az *Enyhítő körülmények között* nem egy könnyed, légies, boldog világot tár az olvasók szeme elé. Nem próbálja meg leplezni világunk sötétebb, árnyabb oldalát, hanem igyekszik részletekbe menően belemászni és szemléltetni azt. Azonban a kötetben érződik, hogy Patak Márta szerelmes a szereplőibe, és szeretné, ha az olvasói is azok lennének. Empátiával, megértéssel kezeli a létrehozott alakokat, és legtöbb novellájában megpróbálja felmenteni őket a tetteik súlya alól. Egyik interjújában Jézus Ferrero szavait idézte, aki azt mondta, meg kell bocsájtani a szereplőknek, ami, bár az íróknak kétségtelenül sikerül, az olvasóknak lehetséges, hogy nem minden esetben fog sikerülni. Felmerül továbbá, hogy az empatikus gondolkodás ezen formája mennyire terheli le az egyes szövegeket, hiszen bár a kötet novelláinak többsége nyitott szerkezetű, az olvasóra bízva az ítélethozatalt, igyekszik a felmentés felé terelni, ez azonban pár ponton túlzottan megterheli az egyébként erős, olykor mellbevágó történetet.

„Enyhítő körülménynek elsőként tekintünk azt a tényre, hogy embernek születünk” – olvasható a kötet fülszövegében is. Azonban olykor ez már nem elég érv, és feloldozást az olvasó mégsem adhat. Bár a cselekedet (gyilkosság, megcsa-

lás, érzelemmentesség, elhidegülés) mögöttes okai feltáru-
nak, kikövetkeztethetők, olykor
nem tudunk egyszerre megbirkózni a novellák alatt ránk nehezedő történet súlyával.

A bűn és bűnhődés az egyik központi kérdés. A Gyilkosság a gesztenyefa alatt című mű-
ben például a novella utolsó mondataiban megy végbe a gyilkosság, a feloldozás elmarad,
csak közvetett formában jelenik meg, a vég sokkhatásként éri az olvasót: „Október közepe
volt, meglehetősen hűvös, ő mégis kint aludt a padon. Az idegen nem akart őtöle semmit. Fia-
tal férfi volt, csak ki akarta próbálni, milyen érzés, amikor valaki pusztá kézzel megfojt egy
öregasszonyt a gesztenyefa alatt.”

A novellák egyszerű emberek életét dolgozzák fel, olyanokét, akik valamilyen oknál fogva
egy olyan szituációban találják magukat, melyre nem voltak felkészülve. *A test mindent tud*
című kötetével szemben az *Enyhítő körülmények között*ben kevés funkciója van a történe-
lemnek és a helyszíneknek, csak néhány esetben, például a Két dezertőr című szövegben, mely-
ben ismételten megidéződik Újvidék. A külső tér mellékes szálként, inkább csak jelzés, han-
gulatteremtés szintjén van jelen, a figyelem a szereplők belső világára koncentrálódik. A trau-
ma a magánvilágokban tárul fel, felváltva életszagú, szinte lehetetlen és groteszk formában.
Az egyik legmeggrázóbb novella A kuvaszlány halála világunk egy sötétebb szegletét mutatja
meg, egy olyat, ahol egy állattól kapjuk meg azt, ami egy embertől lenne elvárható.

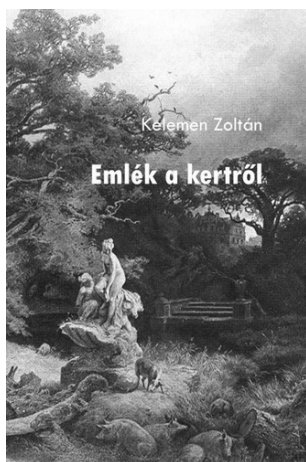
Az emlékezés a novellák egyik legfontosabb mozzanata, a múlt eseményeinek részletes
felidézése, mely komplex részletessége miatt olykor már nem is emlékként hat. Ez a részle-
tekbe menő leírás nem csak az emlékezés momentumánál van jelen. Patak Márta a pillanatot
próbálja megragadni, mintha csak egy kimerevített élő képet tárna a szemünk elé: „Nem kel-
lene már elaludnod!, gondolta a férfi a kislányra pillantva, most csak erre az egyre, a nagyob-
bikra, mert az imént még átfogta pillantásával mind a kettőt, egyik szeme egyiken, másik a
másikon pihent szinte, egyszerre fényképezte őket a tekintetével, mintha ezt a pillanatot sze-
retné elraktározni magában, amint ülnek itt némán a vonatúléseken vele szemben, piros sza-
laggal a hajukban, mind a ketten az új ruhájukban, amit le se vetettek szinte, amióta megvette
nekik.” A pillanatnyiség megragadása és az emlékezés kéz a kézben járnak/küzdenek a mű
másik központi kérdésével az elmúlással, a betegséggel, a halállal. Az éppen elmúló szere-
lemmel is foglalkozik, melynek minden pillanatát igyekszik minél pontosabban, apróléko-
sabban leírni, hogy az olvasók teljesen el tudjanak merülni az író világnézetében.

Lehetséges, hogy a világunk valóban ilyen megrázó, sötét és folyamatosan ismétlődő pil-
lanatokból áll, Patak Márta pedig csak rávilágít erre a legnagyobb empátiával karöltve. Az
pedig, hogy az olvasó meddig bírja ezt, csak rajta áll.

PIKÓ ANDRÁS

Háztáji vizsgálódások a kertben

KELEMEN ZOLTÁN: EMLÉK A KERTRŐL

SZEK-JGYF Kiadó
Szeged, 2017
366 oldal

Kelemen Zoltán 2017-es kötetében a kilencvenes évek közepétől napjainkig készült írások olvashatók a tanulmány és az esszé műfajaiban: nincs monografikus igény, fő- vagy alcím-ben meghatározott koncepció, a sokirányú szemléletmódot pedig már fülszövegében vállalja a kötet. Az egy-egy kortárs komolyzenei alkotóról írott esszé által keretezett tanulmány-gyűjteményt két, tágnak mondható tematikus meghatározás tagolja: elsőként *Ellentmondásra ébredés* címmel a *Világirodalom és határvidékei*, majd *Nehéz élet az ének* címmel a *Kortárs és klasszikus magyar irodalom* témaköreiben végzi vizsgálódásait a szerző.

Hangsúlyosabb témák persze kitűnnek. A világirodalmi részben három tanulmány is foglalkozik James Joyce életének és művének (osztrák-)magyar vonatkozásaival, a magyar irodalom kapcsán pedig szintén három tanulmányt kapnak a Kelemen által korábban külön kötetben vizsgált kódlovagok – elsősorban Krúdy, valamint egy esetben egy Krúdy-regényen keresztül Cholnoky László alakja. Két-két szöveg foglalkozik Márai Sándorral és Határ Győzővel, de terjedelmes bemutatást nyer Bari Károly költői életműve is. Ennyiben nem okoz meglepetést a kötet: az életműből eddig kitűnő fő érdeklődési irányok itt is jelen vannak. Ugyanakkor szó sincs ismétlésről, a korábbi nagy ívű kutatások hordalékszövegeinek ömlesztéséről: minden, az életműben már érintett témához releváns adalékul, saját jogukon is helytállva járulnak az itt közölt tanulmányok. Jó példa erre a Krúdy I. világháborúhoz való viszonyát tárgyaló szöveg: *A 42-ös mozsarak* című, a szélesebb körű ismertséget el nem ért regényt vezérfonálként használva tárja fel az író műveiben tükröződő viszonyát korának meghatározó kataklizmájához, mely a konszenzusos liberális-pacifista álláspontnál jóval árnyaltabb, változókönyebb és – mint azt a szerző okfejtése végén elismeri – bizonyossággal meg nem határozható. Eredményes a *Zöld Ász*

”

szoros olvasása is: az írótlárs Cholnokv László felsejlő alakjának körvonalazásán túl Kelemen az égi és földi szerelem kettőssége felől vizsgálja a főhős Galgóczi lélekrajzát többek között Xenophón, Platón, Marsilio Ficino és Milan Kundera bevonásával. Ehhez hasonló karakterelemzést kap Márai Sándor *Vendégjáték Bolzanóban*-jának Casanova-alakja is, azonban itt a műnemek és a közöttük való átjárhatóság felé fut ki az elemzés. Valóban: nem az a legfőbb kérdés, hogy Casanova drámai hős vagy regényes jellem, hanem hogy mit tesz valójában Márai, amikor a kettő sajátos szintézisét állítja regénye középpontjába. Rövid tanulmányokban foglalkozik a szerző a halállal, mint a lélek átváltozásával Arany János balladáiban, valamint Hajnóczy Péter *Jelentések a sülyesztőből* című posztumusz kötetével. Ez utóbbinál szerencsés talákozást rögzít a szerkesztési elvek és a művek nyughatatlanul önkritikus, önvizsgáló természeté között – így kapja a kötet a tanulmány címében is foglalt *kritizáló kiadás* címkét.

A világirodalmat és határvidékeit pásztázva szoros vizsgálatnak és kritikának veti alá a szerző Ray Kurzweil *A szingularitás küszöbén* című könyvét. Amellett, hogy az információtechnológiai szempontok mellett az elméleti matematika terminológiáját is biztos kézzel vonja be (elismerve és megköszönve a vonatkozó területeken működő kollégái segítségét), a humán tudományok információs korban betöltött értékének felmérésekor is pártatlanul, világosan indokolva, hazabeszélés és a kérdésben megszokott nihilista pátoasz nélkül foglal állást. A vizsgált témák sokszínűsége tekintetében, noha világos koncepció, ív híján (megjegyzendő: ilyesmi ígélet szintjén sem bukkan fel) az esetlegesség benyomását keltheti az összeállítás, de kitűnik, hogy Kelemen csak önnön belső intuícója vezette a témaválasztáskor. A mégoly illékony és definiálhatatlan populáris irodalom kategóriájába tartozó művek elemzése egyaránt elkerüli a rajongást, tudálékos leereszkedést és a kultikus szerzők „végre méltó helyre emelés”-ének komor messianizmusát: Howard Philips Lovecraft novellájának rövid tárgyalására és Philip K. Dick világképének teológiai szempontú vizsgálatára is ugyanaz a következetesség és kitapintható őszinte érdeklődés jellemző, ami a kötet minden egyes szövegére. Northrop Frye Bibliával foglalkozó, magyarul *Kettős tükör* és *Az Ige hatalma* címmel megjelent műveinek – elsősorban az utóbbinak – tárgyalását a Biblia posztmodern szövegelméletekkel való párhuzamai felismerésének jelentőségére futtatja ki, miközben némi kritikát is megfogalmaz többek között a Frye által átvett heideggeri latin–görög terminológia pontatlanságai vagy az egyértelműként kezelt Krisztus–Oidipusz-párhuzam kapcsán.

Érdekes, hogy az elemzések egyes momentumait is ugyanez a kritika illetheti: helyenként valóban széles az ecsetkezelés. A legtöbbször éppen a fentihez hasonló párhuzamok regisztrálása kapcsán – például a Tolkien-legendárium istenségeinek és az indoeurópai, valamint zsidó-keresztény mitológia alakjainak megfeleltetésében az olyan sarkos kijelentések, mint „Yavanna egyértelműen kthonikus istennő, Déméter megfelelője Tolkiennél” (86) noha helytállóak, kifejtetlenségük miatt mégis kilógnak a szövegből. Ugyanez mondható el a fentebb már említett Casanova-alak Szindbáddal és Odüsszeusszal való kvázi-azonosításáról (290), a kommunista és keresztény eszkatológia parallelizmusainak bő egy oldalon való eszmetörténeti összegzéséről (193), de a Joyce magyar vonatkozásainak szentelt tanulmányokban is elkelne valamivel több reflexió a hatástörténeti fejtegetések örök feltételes módjára. Az eszszéisztikus hangnem előtörései emelik ugyan az olvasmányosságot (ld. például a humor váratlan-jótevény kivillanásait: „[Gandalf alakját] jellemrajza, melyet minden bizonynyal a kalandosság követelménye formált, bennfentes portáshoz vagy maximalista tornatanárhoz is hasonlóvá teszi.” (96)), de néhol a precizitás rovására mennek. Ez vezet el ahhoz a különös

idegen testhez – vagy magzatburokhoz –, amit a kötet elején és végén szereplő egy-egy, Michael Nyman és Philip Glass zenéjének szentelt esszé képez – egyikük a kötet címadója is. Ezek hangvétele ugyanis olyan szélsőséges mértékben üt el a köztük elterülő szövegegyüttestől, hogy óhatatlanul is felvetődik a kérdés: miért nem egy esetleges későbbi, külön esszé-kötetben kaptak helyet? Ehhez hasonló kötetek nem egyben végigolvasásra készülnek, de a nyitány és zárlat illetően megoldása legalábbis visszatetszést kelt.

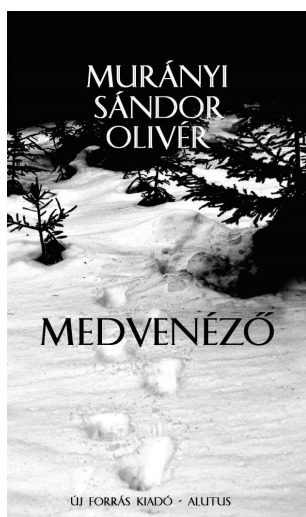
Itt azonban a hibák véget érnek. Kelemen könyvének fő erényei az olvasmányosság mellett a számos valóban megtalált releváns eredmény és a társtudományok bevonásának mindvégig pontos és következetes mivolta. Sokirányú, de nem széttartó gyűjtemény, mely az eddigi életműhöz hiánypótló jellege mellett is fontos adalékként járul.

KELEMEN ZOLTÁN

„A találkozás elkerülhetetlen”

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR: MEDVENÉZŐ
TÖRTÉNETEK MEDVÉKRŐL, HALAKRŐL,
NŐKRŐL ÉS FÉRFIAKRŐL

Új Forrás Kiadó – Alutus
Csíkszereda, 2017
154 oldal, 2990 Ft

Irodalmi alkotást olvasva nemcsak a közvetlenül mondat-, illetve szövegszintű jelentés lehet fontos. A mű értelmezéséhez az is hozzájárul, ami hiányzik belőle, amit az elbeszélő elhallgat, de ugyanígy fontossá válhatnak olyan szavak vagy néha egész mondatok, melyek újra és újra felmerülnek az olvasás során. Murányi Sándor Olivér legújabb prózakötetét olvasva viszonylag könnyen megtalálható ez a szó és a köré szerveződő mondatok is. A „találkozás” az a szó, mely a legtöbbször fordul elő a kötetben, s amelynek ezúttal szöveg-szervező ereje van. Ez a találkozás többnyire nem ember és ember között történik, túlnyomórészt ember és állat, még pontosabban: ember és medve között. S mivel ez a találkozás legtöbbször sorsszerű, ezért választottam Orbán János Dénes 1996-ban az Erdélyi Híradónál megjelent második verseskötetének címét recenzióm címéül.

A kötet novellákat tartalmaz, melyek három ciklusba csoportosulnak, szigorúan szerkesztve, minden csoport utolsó előtti novellája a cikluscím adó. Az első, *Exodus* című csoportban találhatóak Murányi legsajátabb és talán legegységesebb, legjobban sikerült munkái, melyek ember és természet találkozását a szerző medvék életét egyszerre megfigyelő és rögzítő szenvedélyén keresztül ábrázolják, köztük is az utolsó, a *Vízrajz* szinte már esszé, miniatűr remekmű. A *Penitencia* című csoport a felelősség, a helytállás és a felvállalt sors történeteit gyűjti csokorba, míg az utolsó, a *Láthatatlan létrán* élet és halál kérdéseit boncolná, helyette azonban jó részt elegyes munkákat szemlélhet az olvasó. Az első rövid szöveg A *vörös zacskó* bravúros, meglepetésekkel teli értelmezési lehetőséget ad. Felütése egy városlakó magánbeszédét adja, aki nem a természet része vagy annak barátja (bár-

mennyire is szeretné ezt elhiteni olvasójával), csupán az jelent számára feladatot, kihívást, hogy le tudja-e fényképezni az etetőre gyűlő nagyvadat. Éppen ez a nevetséges és önző igyekezet tanítja meg az elbeszélés végére az élet, az emberen kívüli természet tisztületére. Ha nem történné meg a nevetséges baleset, mely kihívássá érlelődik a novellában, az elbeszélő soha nem menne át azon a jellemfejlődésen, mely egyébként igen ritka korunkban. A mű elején még így gondolkodik az elbeszélő: „Már tudom: saját félelmemre megy ki a játék. Ha nem sikerül legyőznöm, elbukok magam előtt.” Valójában nem becsületbeli ügyről van szó eredetileg, pusztán médiaretorikáról, melyet a klasszikus értelemben vett hübrisz vezérel. A turista félelme munkál ezekben a sorokban: mi lesz, ha nem tudja lefényképezni a *Mona Lisát*, vagy a Niagara-vízesést? Az elbeszélés végére kiderül: az elkerülhetetlen találkozás fontosabb, mint annak mediális dokumentálása. Az elbeszélő kiállja a próbát, de nem készít fotót, habár olyan közelről láthatja a medvét, amennyire csak lehetséges. Győztesként kerül ki az önmagával vívott küzdelemből. Persze mindebből az is következhethet, hogy a végső, tökéletes találkozást már nem írhatja meg senki, hiszen az vagy a medve általi halál, vagy a medvévé lét (ami nagyjából ugyanaz az emberiség hátramaradó része számára) lenne. Ugyanakkor felmerül az olvasóban a kérdés: a számtalan medvelesről szóló történet nem értelmezhető-e úgy, hogy a medve lesi az embert? Ebben az értelemben olvasható a *Lassítva* bevezetése. Később pedig azt tudatosítja az elbeszélő az olvasóban, hogy van még olyan hely a Földön, de az Európai Unió területén is, ahol nem érvényesek a nyugati emberiség mindent felülíró biztonsági intézkedései, s az emberi élet pontosan annyit ér, mint száz vagy háromszáz évvel ezelőtt az erdőben. Ez a gondolatmenet a 21. század embere számára csak egyféleképpen értelmezhető: „Tudtam, hogy nem élsz normálisan, most azonban ki kell mondanom: közveszélyes őrrült vagy!” A találkozás a *Medvés Jakab* történetében extrém méreteket ölt: egy anyakomplexussal küzdő magányos férfi várja az anyamedvével való találkozástól az önnön gyökereire való találás élményét, miközben egy kiégett nagyvárosi író pótcselekvésként kíséri erdei útjain, hogy a medvéken keresztül közelebb kerüljön az őstermészethez, valójában, hogy visszataláljon elvesztettnek hitt gyökeréhez. Amit olvasunk, az az ő amatőr naplója. Olyan kifejezések – kiszólások igazolják ezt a megállapítást, mint például a „Majd elfeledtem.” Másrészt viszont a novellák elbeszélője sokértelmű párhuzamot von a nagyvárosi természet (plázák világa) és az őserdő között. „Nincs igaza Rousseau-nak.” – írja, és valóban nincs igaza: Diderot-nak lett igaza, aki az ember maga által teremtett, másodlagos környezetét, a társadalmat, s ennek talán legfőbb kifejeződését, a várost is természetként értelmezte. Ez a természet is igen erőteljesen jelen van a művekben, egy helyütt például az erdei találkozások Facebook-dokumentációja említetik. Ebbe a másodlagos környezetbe szalad be a nagyvad a *Vine ursul!* (Jön a medve!) című novellában, mikor az ember a strandolók képében elfoglalja annak természetes életterét. Érdeemes elgondolkodni azon, hogy a novella címe valójában ellenkezőleg értelmezhető: jön az ember. Nemcsak azért, mert a szórakozni vágyó tömeg meghódítja az erdei tó környékét, de legfőképpen annak az elbeszélőnek a képében, aki mániákusan magával hordozott fényképezőgépével üldözőbe veszi a menekülő állatot, hogy képen örökítse meg. Az elbeszélés csattanószerű lezárásában valóban a medve jelenik meg, ám ezúttal már nem a bocs, hanem a kifejlett állat, hogy elzavarja a nyaralókat, vagy lelkiismeret-furdalást keltsen az elbeszélőben, mert magára hagyta barátnőjét. Később a Rousseau társadalomfilozófiai elképzeléseihez – is – köthető józan ész fontos szerepet kap a *Páter Turbó és a méhek* című novellában, melyből az idős szerzetes utolsó idejét bemutatva kiderül, hogy nem a diktatúra

a legrosszabb, hanem ha a józan észre hivatkozva egy idős embert végül élete minden értelmétől megfosztanak, főképp a szolgálattól, mely számára talán a legfontosabb volt.

A kötet címadó novellájában a medvék (mackók) lelki társként, sőt lelki segítőként (pap, pszichológus, orvos) értelmezhetőek a magyar irodalomban a leginkább talán Márai Sándortól ismerős „kaland” fogalmának bőséges és alapos kifejtésén keresztül. Az értelmesen, értékesen megélt élet, a hétköznapi helytállás szinonimája lesz a kaland. A *Menekülés* című novella megsalt férje is Márai *Kaland* című művére hivatkozik: kaland és kötelesség szoros kapcsolatról beszélve. Az erdő a medvenéző számára hasonlóan végtelen léttapasztalat lesz, mint Mircea Eliade beavatásokról szóló műveiben. „Az erdő visszarángat az örök jelenbe, amelyben maga is él” – írja Murányi. A természeti népek körében az erdő a fiatalok beavatásának szent helyszíne (Mircea Eliade: *Misztikus születések. Tanulmány néhány beavatástípusról*). Az erdő a megszentelt, illetve már eleve szent hely, ahol a beavatás legtöbbször úgy zajlik, hogy a jelölt találkozik valakivel vagy valamivel, ami vagy aki végül újjászületett személyiségének része lesz, azonossá válik vele, ahogy az *Exodus* elbeszélője vallja: „a találkozások maradnak meg egyedül. Az vagyok, amivel találkozom.” A beavató jellegű találkozásoknak ugyanakkor szinte mindig velejárójuk a rituális halál, a jelöltnek meg kell halnia előző énjéként, hogy valóban újjászülethesse a beavatás során. Az erdei beavatási rítusok nemritkán valóban közvetlen életveszélyt jelentettek, sőt néha halálos kimenetelűek voltak, mint ahogy a halál – mely ezúttal a végső találkozásként értelmeződik – mindvégig ott van lehetőségként minden egyes medvéstörténet mögött.

A *Penitencia* ciklus tréfás beköszöntője a szerző leghűségesebb társáról szól, az irodalmi nevű és az irodalomba éppen bekutyagoló weimari vizsláról, akinek kapcsán Goethe műveit is megemlíti, a szerzőtársaknak is küld egy fricskát. Ebből a riportnak induló kutyatörténetből is szépirodalom lesz. A találkozások végtelen sora folytatódik, ezúttal hatalmas dunai harcsa lesz az elbeszélő küzdőtársa, ellenfele és tanítómestere egyszerre. A harcsa is megkapja a szinte állandó jelzőt: „nagyvad”, valamint megtudhatja az olvasó, hogy az elbeszélő „életem hala”-ként tekint rá, amelyet nem szalaszthat el, ha már oly sok mindent feladott az életben, ezt nem fogja. A szerző a magyar irodalomban Fekete Istvántól és Kittenberger Kálmántól, legfőképpen mégis talán Széchenyi Zsigmondtól ismert, meghonosított vadász-, halász- és kutyatörténeteket folytatja, de úgy, hogy a hagyomány kliséi mögött a már az előző regényéből (Murányi Sándor Olivér: *Zordok, a székely szamuráj*) megszokott módon állandóan ott van az irodalom, a szövegközpontú világ. Ebből a szempontból Ernest Hemingway írásművészete juthat az olvasó eszébe, ahogy később a *Birok* kapcsán Jorge Luis Borges hatása.

Tökéletesen illeszkedik a *Penitenciák* sorába a kötet talán legkülönösebb, legellentmondásosabb novellája, mely már címével is provokál: *Pér ugrik rohanó patakban*. A magyar irodalmat ismerő olvasó nem gondolhat másra, mint hogy a szerző Szilágyi István *Kő hull apadó kútba* regénye címével játszik. Sem tematikájában, sem műfajilag nem hasonlítható azonban össze a kortárs magyar irodalom egyik meghatározó regénye a pár oldalas elbeszéléssel, mely alapvetően egy őrülről szól, amellet, hogy olyan filmalkotásokat is megidézz, mint Robert Redford 1992-es *Folyó szeli ketté* című műve. Ez az ártalmatlannak tűnő őrült sem része a természetnek, ahogy Murányi egyik szereplője sem, de védelmébe menekül a társadalom elől, és sajátos módon ritualizálja át profán hobbiját, a műlegyes horgászatot. Csakhogy a befogadó számára nem lesz kellőképpen indokolt, hogy miképp lesz rítussá a horgászat, és ez hogyan kapcsolódik össze a horgász által hátrahagyott társadalomban maradt életének sze-

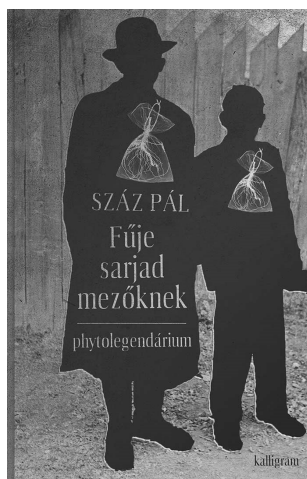
replőivel. Ráadásul annak ellenére, hogy a novella elején kritikus véleményt formál meg Redford filmjéről, történetének vége szinte szó szerint idézi a *Folyó szeli ketté* zárójelenetét, valamint annak elmélkedő-visszatekintő részét. A lelki fejlődés szintjén valószínűleg megrekedt horgász története azonban éppen így lesz a szöveg mélystruktúrájában szomorú vere-ség, egy olyan élet kudarca, melyet minden egészséges lelkű ember tisztán lát. Maga az érintett azonban éppen úgy képtelen megpillantani az erdei patak partján, ahogy Narkisszosz (aki szintén a vadont részeltette előnyben az emberi kapcsolatokkal szemben) nem látta több ezer évvel ezelőtt egy másik erdei patak partján, hogy a kedves arc, melyre szerelemmel néz, valójában a sajátja. Teljesen más végletet képvisel a kötet egyetlen történelmi novellája, a *Pisztrángrebbenés*, mely Fráter György sorsát, mint egyetlen penitenciát súríti az utolsó éjszaka gondolatilag és emlékekkel terhelt, sötét tónusú, mesteri hangvételű, egyetlen ívként megrajzolt villanásába. Ezúttal arról tanúskodik a szerző, milyen magabiztosan kezeli anyanyelvét, és mennyire vált mesterévé az elmúlt években a szerkesztésnek és a formának. Az ebben az értelemben vett művésznak ars poeticája a *Bikaviadal*, melynek elbeszélése a szerencsétlen fogyatékos horgász történetének nagyképű stílusával ellentétben olyan alázattal fogalmazódik, amely kizárólag az alaposan megérlelt ars poeticák sajátja. Míg az előző örült-ről mindenki tudta, hogy az, csak az olvasó számára összegződött a végén a tanulság, addig a *Bikaviadal* ifjú harangozója a szent együgyűek közül való, akiket – tévesen – mindenki örült-nek tart. Tragikus sorsa a művészi, esztétikai szép törékenységére világít rá, melyet az otromba erő elpusztíthat, a lelkész búcsúztatója azonban halálában igazságot szolgáltat neki és a művészetnek: „Szeretett harangozónk mellett a próféták, a tanárok és az írók is bolondok. Láthatjátok: velük nem sűrűbben vagyunk, hanem többen...”

A *Zordok, a székelly számuráj* regényvilágához hasonlóan ebben a kötetben is megjelenik az irodalom mint folyamatos visszavonódásban lévő, mint olyasmi, ami önnön folyamatos kétségbe vonódása által jelenhet csak meg az új évezredben. A *Láthatatlan létrán Antikvárium* című novellájában egy prostituáltra várakozó palimadár zavarában betér egy antikváriumba, s ott a könyvek gerincéről sorolja a szerzők nevét és a művek címét magában. S mikor a történet lezárultakor végképp hoppon marad, egy kéregető koldus gúnyos megszólalása leplezi le önmaga előtt is természetét: Szindbád ő, az új évezred Szindbádja, aki immár nem a Krúdy-művek gordonkaszavú szívtiprója, hanem egy szerencsétlen alak, akit a nők csak arra használnak, hogy becsaphassák. Hasonlóan suta és kiszolgáltatott emberekről szól a *Menekülés?*, mely női elbeszélőjének nyelve figyelemre méltó stílusbravúr. A szerző a kisember sorsát egy nyelvileg is sután megnyilvánuló narrátoron keresztül mutatja be. Fogalmazása néhol szabálytalan, nyelvileg problematikus, amatőr próbálkozás arra, hogy elmondja az egyetlen történetet, amelyet mindenki el tud beszélni: a saját életét. Így a novella nyelvhasználatára jellemzően: vaddisznópörköltet sütnék főzés helyett, s nem ülhet szemben az elbeszélő beszédpartnerével a nagy beszélgetés jelenetében, mert egy utcai padon ülnek egymás mellett. A kisemberek teljesen érdektelen története megint csak a mélyebb szövegszerkezetben tárja fel a kisszerű életek elkeserítő voltát, hiszen mindez annyira esetleges, hogy még csak tragikus sem lehet.

Murányi Sándor Olivér regénye után öt évvel novelláskötettel jelentkezett, mely talán nem nevezhető teljes mértékben egységes arculatúnak, de a benne szereplő elbeszélések arra engednek következtetni, hogy a szerző stílusa még kiérleltebb lett, és egyre inkább a szöveg mélyvilágára, többféleképpen értelmezhetőségére összpontosít.

BÜKY LÁSZLÓ

Száz Pál: Fűje sarjad mezőknek – Phytolegendárium

Kalligram Kiadó,
Pozsony, 2017
344 oldal, 3500 Ft

A kötet címe azonnal töprengést kelt: nyilvánvalón archaikus vagy más szemszögből nézve népnyelvi a főcím szerkezete, az alcím pedig tudományos szövegek szóhasználatára hajaz a görög *phyton* 'növény' és a latin *legendarium* alapján. Az első lapokon azután nőhet a meglepetés, hiszen (mondhatni) tartalomjegyzék következik ekképpen: „Füvekfák rengye”. Aki pedig megszámolja a phytonokat, csaknem félszázat talál az akáctól a „zsályo”-ig. S ha nem az utolsón, a *zsályo* szóalakján, de már az *angélikafű* szón is láthat szokatlanságot a kétpon-
tos *ē* betűre figyelve. S ha az olvasó eljut az első fejezetig (Karácsony), olvashatja „A sēnkifőggye – phytoenigma” bevezető címet, majd ezt, „[a] sēnkifőggyin nyőnek a legjobb füvek.” Az olvasó keresheti a rejtélyt (az enigmát), minthogy a „sēnkifőggyin” burján nő, gyomok bokrosodnak. Csavargók, betyárok, „a haramiják, a huligányok” húzódnak ide ősidőktől, ide jött „Szentantal”, „Szentijjés”, „Szenmózés”, ide verte ki „Atyámteremtőm Ádámévát”. „A sēnkifőggyin tenyísznak a rút bűnők. De ahun a baj, ott a orvosság! Ahun a bűn, ott a megváltás. Ezér osztán a sēnkifőggyin a burjánbo talánnyi a legjobb füveket, fákat. Bennük van a lélek ereje” (15).

Ezzel az indítással tartalmilag és nyelvileg is el van igazítva az olvasó. A lélek erejének mibenléte az a rejtély, amelyet a könyv keres és olvasójával kerestet a világban, amely senkié és mindenkié, és változik az időben, de a múlt nyomai megmaradnak. Ezek a nyomok az évgyűrűk, amint az „Évgyűrűk – phytoikon” szemlélteti is. „[O]lyan a évgyűrű, mind a vízgyűrű, ha követ vecc a tóba és hullámokat vet. Ezt a hullámot a esztendő veti, ahogy a idő a magot neveli” (15). Ezután „phytoanekdota” következik, amelyben a „Sztalineltárs születésnapjára” berúgó őrség jóvoltából megszökik „Öregapád”, amint az elbeszélő elmondja (Fagyöngy, 16). A köznap-
pi értelembbe vett anekdota a fagyöngyből készített ragacs köré épül, az orosz télben megfagyott orrú katonatárs, „Szö-

kösféri” szaglószerve ettől gyógyul meg, amire hazaérnek. Mindez mutatja Száz Pál könyvének fölépítési rendszerét. Phytoenigma, phytoikon és phytoanekdota – e hármas sorozat ismétlődik, a fő szerkezeti egységek – amint az említett Karácsonnyal elkezdődtek – a népi valóság jeles napjainak (ünnepe)rendjével folytatódnak (átvéve az írásmódot) Vízkérészt, Gyertyaszentölő, Gyümölcsőjtő, Húsvét és így tovább Mindészentéig. A szövegmű cantus firmusát a növényvilág adja: A fák, A virágok, A füvek, A gyökerek – ezek alá sorolódik a hármas sorozatok halmaza. A zenei párhuzamnál maradvá: a cantus fractus előadásmód annak a már említett bő félszáz növénynek (egyikének-másikának többszöri) megjelenésével valósul meg. A hangnemet az „Öregapád monta”, az „Öregapád Öregapja monta”, az „Öreganyád mondta” vagy egyszerűen a „Monta” idézőmondatok adják meg, ugyanis a mű szövege többnyire egy, közelebbről be nem mutatott személy elmondásaiból építkezik. Ő(k) nyelvjárásban beszélő ember(ek), aki(k) nyilvánvalón az öregapa leszármazottjához szól(nak). „Köszönet gyümölcse azoknak, akik történetetik émesézték” – olvasható a főszöveg végén (335) mintegy kolofonként megnevezve a beszélőket, akik egyébként 1931 és 1942 között születtek. Az évszámok és a könyvben említett valós és költött helynevek (például *Galánta*, *Marad*), továbbá a nyelvjárás, a föl-föltűnő szlovák nyelv, illetőleg az események egy része a Mátyusföld magyarjaira vall. Ez a terület a dunántúli nyelvjáróterület északi része (volt). Népnyelvének fő tulajdonságait még 1890-ben írta össze Zolnai Gyula a *Magyar Nyelvőrben* (Mátyusföld nyelvjárása), sajnos a *Magyar dialektológia* egyetemi tankönyve szót sem ejt e területről, nyelvjárásának bemutatásáról eltekint (2001: 264). A *köszönet gyümölcse* kapcsán megjegyzendő, hogy a mű nyelvezete gördülékeny élőbeszéd, amely gyakran hasonlathalmazokkal, eredeti metaforákkal teli.

E nyelvezet tulajdonságai közül a hangtani vonások, amint már szó volt róla, jelölve is vannak, továbbá olvashatók tájszavak is. A kiejtés szerinti írásmód a szoros értelemben vett nyelvészeti lejegyzésnek ugyan nem felel meg, erre nincs is szükség. A hajdan Kodály Zoltán által szorgalmazott *ë* és a más *e*-változatok következtetések, néhány helyen található csupán elírás (például *Lënineltárs* ~ *Lenineltárs*: 163, 194 ~ 201; *Sztalineltárs* ~ *Sztálineltárs*: 268 ~ 110); a *Sztalin* ~ *Sztálin* különbség egyébként a hazai rendszerváltozás idején politikai jelentőségű volt, l. Büky László: Kis magyar sztalinológia, avagy mire jó a helyesírás. *Magyar Nyelvőr* CXXII [1998.], 124–126. Az írásmód efféle, mondhatni, technikai zavarai hasonlóak, mint az 1937-ben Bartók Béla, Kodály, Lajtha László közreműködésével készített Pátria magyar népzenei hanglemeztár recsegései-ropogásai közben némelykor nehezen hallható népdalok. A könyvhöz mellékelte CD hanghordozón Culka Ottó színművész előadásában e vonatkozásban zajmentes szövegminták vannak. Érdemes megjegyezni még, hogy az úgynevezett zárt *ë* hangot Szente Imre is jelöli Kalevala-fordításának magyarországi kiadásában (Szombathely, 2001) bizonyonnyal a néprajzi hitelesség érzékeltetését alátámasztandó.

A szövegekben viszonylag kevés a nyelvjárási szó (*csóvány* 'csalán', *egács* 'akác', *csángó* 'csavargó ember', *bëngézni* 'böngészni', *nyëhëra* 'nyavalya'), ezek is többnyire ún. alaki tájszavak. Érdemes a figyelemre, miként alakítja a nyelvjárás az újdonságokkal gyarapodó nyelvet: *jéerdé* 'közös; téesz', *ëuró*, *dzsakucci*, *klönyozás*, *markëtyingóni*, *migráncsvirág*, *nonolulu* 'Honolulu', *strëssz*, *szihohiëniija*; hasonlóképp a cigány, a szlovák, az orosz, a latin, a zsidó vagy más szavak, kifejezések (*Jób tvoju maty; in no mi në pát risz; lëf bët gi mel da lët; szchopën, tavës tu szan, Devla phenel*). A névanyag is a nyelvjáráshoz és a népszemlélethez alakult, és nemcsak a politikus személyiségek, hanem a már fentebb említett bibliai és más nevek

(Szemmózés-től Pilátuseltárs-on át Márcsco-ig, Petőfisándor-ig), továbbá a helynevek is (Londom, Pozsom, Pencilvánija). A könyv mindenkor beszélője bizonyos népi stíluseleganciával beszél, ebbe tartozik, hogy a vulgárisnak vagy durva minősítésűnek tartható elem alig-alig akad, vagy ha mégis, illeszkedik a kifejezendő dolog ábrázolási helyzetéhez, hasonlóképp, mint a falusi muzsikások széthangzó játéka Mozart művében (Ein musikalischer Spass, K. 522): [a mennykő] *odabaszott a határ közepibe*, 193; *az apastalok be voltak szarva* (A szédő meséje, 244); *segberúgták a katonák* [Krisztusurunkat], uo.; [Kájin] *jól segberúgta* (kérésztfa meséje, 258); *A poklok picásájábo!* (A galócagomba meséje, 324).

A lélek ereje és az egészség kapcsolatát a népi gyógyászat a természetismeret révén kísérli rendben tartani, ebben a gyógynövények felhasználása élen jár. Száz Pál mesélő egybefogják a testet-lelket: „Hit nélkü nincs gyógyulás. Monta öreganyád. Mer hijábo van benne a lélek ereje a füvekbe, ha a lélek nem fogaggya be. Keressetek és talátok, kopogtassatok, ki nyitnak nékték. Monta Krisztusurunk. Nagy kégyelēm a gyógyulás, és nagy gyógyulás a kégyelēm. Monta Öregapád. De hit nélkü nincs kégyelēm. Krisztusurunk is gyógyította a betegkēt, mer azoknak hit vót a szívükbe. Így osztán meghallották a evangéljomot. Akinek füle van, halja meg!” (A lélek ereje, 223). A füvek és fák felhasználása a *nyéhérák*-ból (nyavalyák-ból) való kiláboláshoz sokszor adja a kötet témaalapját. Ez a Biblia vélt vagy valós történeteire épül, például: Éva megöregedvén megbánta minden bűnét, és lebukott a vízbe, de a Szentlélek galamb képében a fejére szállt a kegyelem jeleként. „Amikor kimēnt Évanyátok a vízbű, a vízcsēppek, amik lecsēpēgtek rúla, azokbű pocikfark nyōt. [...] Ádámtyátok a ágyat nyomta, má beleszakatt a munkábo. Évanyátok csinát a lábáro dunsztkötist a levelibű. Másnap láb-ro át, mēnt aratnyi” (A szakadás. Pocikfark, 221). Érzékelhető, hogy a népképzelet nem szakad el a napi munkától, „Kajin vót az eső favágó”, aki nélkülözött fát vágni, osz viletlenű a Ábēl taláto ē. Ebből a bűnből sarjadt ki a birtoklás, a háborúk, a hatalmaskodás, a királyokat és az eltársakat nem érdekli a nép: „Oszt húzogatták a határokat, énfődem, énfődem” (Kajin mēg Ábēl, 262–264). – „A kígyófü igen jó a sebēkre. Mindēnfēle sebre, horzsolásro, marásro, daganatra, húzódásro, de még a szív szákájáro is.” A szeplőtelen Márcsca pusztította el a kígyót, annak a fejéből való mag sarjadt fűvé, „vitte Öreganyád minden szűlűshē”, tudniillik, hogy „keze alatt vagy ezēr gyerek is szűletēt”, s úgy csusszantak ki a gyermekek, „min Márjo csusszant a málhás számárko hátárú” (228).

Az idézett részekből kitűnik, hogy a (gyógy)növényi ornamentika mögött a bibliai történekek példatára van, amely mögött pedig a könyvben szereplő mátyusföldi falusi nép világlátásából rajzolódik ki kép. Pontosabban: pannó, amelyen az alapképek a világháborúk és következtükben a magyar, a cseh, az orosz hatalom, az államforma-változások (köztársaság, kommunista rendszer). A mindehhez tartozó következményrészek azután sorra megtalálhatók: fogság, lágerélet, betegség, kitelepítés, nyilasok, zsidó- és kuláküldözés, padlássöprés, a közös gazdálkodásba hajszolás ötéves tervvel, holott „[d]rágább a flet bármēllik rencērnē” (36). Ezt tudva a nép látja, minden rendszerben vannak fölötte olyanok, mint Gotvaldelftárs (75), Hortielftárs (124), Rákosielftárs (200) és a korábban említettekén kívül más eltársak, akik számára a paradicsomban elsőként termő fa gyümölcse sem érték: „A birsalmafa gyümölcse olyan, mint a flet. Kemíny és keserű” (A birsalmafa neve, 63). A biblikus párhuzam azután magyarázatot ad: „Salamonkirály vót a legjobb király, a legbőlcsebb. Nem vót az eltárs, de a níp baráttyo vót igazán” (A kámosgyükér meséje, 263). Az „eltárs” – úgy lehet – az ’úr’ jelentésben valamely, a nép szempontjából nem kívánatos hatalom birtokosa. Ironikus a

Szemmarksz (137), a *Szememicsuriny* (87), akit a „növények pápája”-ként kellett a parasztnak tisztelnie, holott az öregapák öregapai óta tudták, miként kell a növényekkel bánni. Ez igazolják a Fák munkái című egységek visszatérései: A meccs (45), A telepített (52), A ójtás (62), A íkojtás (82), A Szememicsurin (87), A szémzís (255). S amint másutt is sokszor, a növénnel való bánás ezekben is az emberélet példázata: „Mért amit isten egybekötött, embér szít nem válóssa, ettest, egy lélek, egy élet, egy halálom” (A íkojtás). És sorjáznak a hasonló alapigazságok a phytolegendák történeteiben, amelyek nem vonhatók kétségbe, hiszen „Öregapád” vagy „Öregapád Öregapja monta”: „A birsalma a magány fája. [...] Ilyen egyedű van a embér a lítettbe e teremtett világbo” (Talállós mese. A birsalmafa neve, 63). – „Amikor az embér ríszög, elalszik benne a lélek” (A szőlő meséje, 86) – „[...] úgy kő íny, hogy ha meghalunk, allégyen életünk legboldogabb napja” (Talállós mese. A nap, amikor meghásh, 93) – „A bűnökű ered a test nyavalyája, a kégyelémű a egésség, a test üdvössége” – „[...] minné többet könnyezik a szőlő, minné jobban megmeccik, anná idessebb lőssz a gyümölcs” (A bűnök meséje. A bűnöt: a szőlő könnyei, 70) – „[...] lőttek mīrges növények, úgy vannak még mámo is a füvek rengyibe, mind a bűnös szívek” (A mīrges növények meséje, 168) – „Az élet szent sebit, fő van írva a embér szívb, nem gyógyíccsa azt más ír, csak a kégyelémvirág. De az még a halálom is úr, mer a szív főgyibű sarjad” (Kégyelémvirág. Élet sebe, 169) és folytatódnak a példázatok. Ez a világszemlélet egyenes vonalvezetéssel – „Atyateremtőm szülte a világát, világa szülte mēnnyit, mēnnye szülte földjít [...]” (A patolatnyár meséje, 40) – jut el az élet fájának gyümölcséhez, aki elveszi a világ bűneit. Az Erdélyi Zsuzsanna gyűjtése nyomán közkinccsé vált archaikus népi imádságok egyikével rokon szövegdarab (*Hegyet hágék, lőtőt lépék*. Magvető, Budapest, 1976. 181) mellett más, hasonló is szervülnek a főszövegekhez (40, 204, 293, 324) erősítve a gondolkodásmód hitelességét. (A hátsó előzéklap közli, hogy a hanghordozón lévő Mária-éneket Pereden gyűjtötték 1994-ben.)

A mai élet számos jelenségét is meg-megtalálni, változott a társadalom: „Mámo má nincsenek eltársok” (322). A szóhasználati példák mellett a kínai kereskedők jelenléte (*csing-csungok*), az avarégetés tilalma, a bekamerázott falu és egyebek vannak említve a mesézők által egy-egy digresszióban. A múlt azonban mindig háttér, például a füst nélküli falu kapcsán: „Mi ez a bűdös ahho képest, ami a lágerekbe vót! Bűdös füst vót az. Monta Lébus” (319). Lébus – és Golstěj bolto – zsidó, aki megállapította, hogy az új huszason az írás nem zsidó betűkkel van, hanem, amint Pásztořeltárs megmondta, tót betűk. „[...] Atyámteremtőm a világot zsidóbötűkkel-é, vagy tótötűkkel. Kinek hogyan [teremtette]” –, aztán a zsidóbötűk „kimēntek azok a kímínyen a háború alatt Öregapád gyēřkkorábo.” (A csehszlovák huszas. A kamillavirág még a bötűk, 169). Lébus zsidó voltának tudomásulvétele természetes, mint a betűfajták. Így aztán az írásjelek, mint egy mēkčen, a jellemről is árulkodnak: „[Szabadosjan-kó] neve magyar vót. de mēkcēnyē írta, osztán még a nevit is áttíratva Szabackijanóra. Nagy matyicás lētt ez a Janó, magyarú meg nem szőlāt vóna.” A családokhoz tartozó fiatalok egymásba szerettek, ami ellen nem lehetett tenni semmit, de nagy lett a békétlenség. Aztán megbetegedett Jankó. „Přecso nyēnájgye pokoja tvoję szřccē, gdo z nász mőzse za to, akí ho panyēbozsē sztvoril, sēcči māmē rovnakē sřecce, öreg Jankó, monta nēki [Öregapád]. Eriggyé, míg nem kíső, bīkīj meg szívedbe.” Az öregapa csóványt ajánl gyógyulásra, az be is következik, utána „vīgűl is ősszebīkűtek”. Az öregapa szlovák beszéde is a jellemrajz része. A történet a két nép együttélésének példázata. (A bűnök meséje. A bīkítlenég még a hērkánkodás. A csóvány még a sinkőfű, 229).

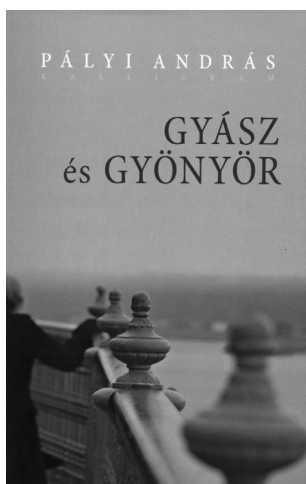
Voltaképpen az egész könyv példázat. Mint Heltai Gáspár az állatokkal, Száz Pál növényvilággal (is) példálózva mutatja be a (nem kizárólag) magyar embereknek immár hajdani alakjait, akik még a XX. században fönntartották azt az emberséget, amelyet az ilyen-olyan korabeli viszonyok sem tudtak megtörni. Lényegében bibliai háttér ugyancsak az emberi tartásnak, a jellem egyenességének példázata. Az öregapák öregapjai, az öreganyák öreganyjai tették a dolgukat a ganajhordás közben is mondva a „litánijákat” (A szív árëndáso, 275), meghaltak időnap előtt vagy „Szentanna és Jovákim megérték a nyugdíjat” (A galagonyabukor meséje, 292), új életet indítottak („[...] ékezdett tanakonnyi Szentanna Jovákimmā, hotyhá ideje lenne kiházásíttanyi [Márjácskot]”, 225).

Példázat a könyv lezárása is: „[...] úgy kő a füveket szénnyi, hogy meg nē őjjük őköt áldozatukér. Mer ha föláldozta is magát a növény, meg nē őd, a gyükerit, amibű főtámadhat, nē báncsd, mer fűje sarjad mezőnek” (A vígső, utósó phytoaforizma, 332). A magas műveltség szerinti létkérdésekre adott válasz ez is, mint a születéssel és halállal kapcsolatos mesézések. És a válasz: „Mer azér született e világro a zembër, hogy munkákoggyon rajta” (A szív árëndáso, 275). Mindemellett tudvalévő: „Olyan a mesézés, mind a növények flete. Szárbo szökken a szó a gondolat magjábú” (Mesízés, 122), majd jön a virág és a termés. A mesemondás Aiszóposzhoz vezethető hagyomány, amelyet (mások mellett) Heltai Gáspár tett emlékezetessé irodalmunkban, hogy nemritkán magyarázatot kíván. A „Hogyan kő ezt értenyi?” (A vadringló, 250) kérdése föl-fölbukkan Száz Pál könyvében, és a „Füvekfák rengye” kínálja a magyarázatot, amely maga az élet. „Sokmindënt mondott Öregapád sokmindenkinek, de azt nem monta soha sēnkinek hogy nēm” (Nēm monta, 240) –, úgylehet Száz Pállal együtt bízott az ílet erejében...

DEMUS ZSÓFIA

Megszállott test-kép

PÁLYI ANDRÁS: GYÁSZ ÉS GYÖNYÖR

Kalligram Kiadó,
Pozsony, 2017
237 oldal, 2990 Ft

”

Pályi András *Gyász és gyönyör* című gyűjteményes kötetében a sorsok érzéki perspektíváit kísérli meg feltárni. Ebben a kísérlésben a veszteségben és gyönyörben egyaránt részesült testiségnek központi szerep jut: ahogyan a gyász, úgy a feláradás is része az életnek, melyekről az elbeszélésekben egy torz tükrön át szembesülhetünk. A kérdés már csak az, hogy ez a tükrös kellő teret enged-e a témának, vagy be kell látnunk, kevés arra, hogy a gyász és a gyönyör igazán érzéki aspektusait láthassuk.

A kötet szerkezeti felépítését tekintve három ciklusból áll: *Nem szabadulsz, Álmodok szintje, Át a falon*. Az alcímből (*Elbeszélések 1959–2016*) már kiderül, hogy Pályi András közel 60 év elbeszéléseit gyűjtötte össze és dolgozta át – néha többször is. A ciklusok felépítése is hasonló: az első fejezetek – melyek a ’60-as évek szocializmusát vagy napjainkat idézik – egy-egy dialógust beszélnek el. A középpontjukban álló elválaszthatatlan (konfliktusoktól sem mentes) férfi-nő kapcsolaton átszívárog az istenkáromlás hangneme. Ez a hangnem – melyet a szereplők gyerekkoruk óta maguk is hordoznak – sokszor azonban inkább istenfélő, és egyfajta istenkereső céllal tovább alakul, de sosem teljesedik ki: ahhoz a szereplők túl gyávák, a hangnem pedig túl lágy. Pedig az, hogy Istennek milyen szerep jut ezekben az elbeszélésekben, kulcsfontosságú a kötet szempontjából. Általában az anya vallásosságához kötődik, és némely szereplőnél ebből alakul ki egyfajta félelem, távolságtartás és egyben hűség is Isten felé. Egy megfelelési vágy ez, viszont sosem tisztázott, hogy ki (Isten vagy az anya?) felé történik. A *Nem szabadulsz* című fejezetben egy kapcsolat kezdeményeiben is szerepet kap Isten mint „harmadik” fél. Az anya éteri jelenléte, mely összefonódik az Istennek való megfeleléssel, a bűnbeesés elkerülésével, a kárhosszattal. A testiség már ebben a „szellemi háromszögben” előtérbe kerül, hogy aztán a későbbi fejezetekben egyre nagyobb és nagyobb teret követeljen magának. A test többféleképp jelenik meg: először az elbeszélt testtel találko-

zunk, majd az emléktettel és a hozzá kapcsolódó régi történetekkel a gyerekkorról. Itt is és a későbbi elbeszélésekben is traumatizált testekről van szó, melyeket folyamatosan elnyom az anyai bigott vallásos szigor, és mely próbál feloldódni, de ezt nem teheti meg „tisztán”, az elképzelt úton. Az önismeretet végig eleve bűnnek állítja be a kötet, ahogyan a szereplők is legtöbbször bűnösök egy elfuserált kategóriarendszer szerint. Az *élet méze* című elbeszélésben a bűnösség kérdése folyamatosan előkerül, az elbeszélő gyakran a bűnös szerepébe helyezi magát, melynek általában a szexualitása a kiváltója. „Nem én tettem úgy, a testem. A test őrzi, amit tud. Az én testem megtudott valamit ott a Tisza-parton, pici gyerekkoromban... és nem képes elfelejteni” (76). A bűnös létből, de legtöbbször csupán az életből kétféle menekülési útvonalat kínál az elbeszélések többsége: az egyiknél a szabadságot a gyönyörben keresik, a másiknál az öngyilkosság vezethet valamilyen szinten megváltáshoz – de ez inkább csak gondolati síkon van jelen a kötetben, az elbeszélések nem ezt hangsúlyozzák, hanem sokkal inkább a testiség kiélését. Ez a szexualitás azonban egyáltalán nem (állatian) ösztönös, nem is érzéki, sokkal inkább egysíkúvá teszi a karaktereket. Némely esetben már túlzottan soknak is tűnik. Az öngyilkosság és a testiség kínálta megoldás, az anya elnyomó alakja mellett számíthatnánk az apa jelenlétére mint reményre, azonban az apai karakter a legtöbb esetben háttérbe szorul (vagy halott, vagy alakját homály, titok fedi). A kötet a testiség egy másik aspektusát is hangsúlyozza, mint a *Kutyagumi* című fejezetben, ahol apa és fia kapcsolatának egy részletét fedi fel, melyben a testiség kiélése (molesztálás) egyik félnek gyönyör, míg a másiknak nyomorúság.

Az anya Pályi András elbeszéléskötetének meghatározó alakja, ezt a legtöbb fejezet női elbeszélője is hangsúlyossá teszi. Soha nem az anya az elbeszélő, hanem a lány vagy a fiú, aki a szenvedő, bűnös fél is egyben. Az *Önarckép* című fejezetben a nő így beszél róla: „Az anyám. Mindig így gondoltam rá. Sosem tudtam úgy, hogy *anya*, mint Magdi. Anyám. Van ebben valami idegenség. Mintha hangsúlyozni kellene, hogy az enyém. Vagy nem tudom” (22). Az anya karaktere többféle szerepkörben jelenik meg, melyeket az elbeszélő csoportosít az elbeszélésekben: anya az idegenség, anya az istenfélő, anya a szent, anya, aki hasonlít rám, anya, aki a javamat akarja, anya, aki anyaszerepet játszik. Ez utóbbi talán a legkarakteresebb, ahogy Az *élet méze* című fejezet elbeszélője is említi: „Az ember azt hinné, az anyai ösztön legelemibb parancsa, hogy oltalmat nyújtson a saját gyerekének. De anyukának ez is csupán szerep volt, szerette hangsúlyozni, hogy ő csak jót akar nekem, ám első adandó alkalommal elárult, ha az érdeke úgy kívánta” (44).

Az anyaság kérdése a kötet nagy részében kétfelől kerül megvilágításba, egyrészt az anya-lánya kapcsolat felől, másrészt pedig a lány és az ő anyaszerepe szempontjából. A lány próbálja elkerülni, hogy olyanná váljon, mint az anyja, de – nem meglepő fordulatként – végül pontos mása lesz saját anyjának „»Mindig hasonlítottam rá» – tűnődik. A szája mellett egy mély, irgalmatlan vonás. Elöl a haja, néhány ősz szál hull a homlokába. »Alig fiatalabb, mint én. Alig vagyok idősebb nála. Néhány ősz szállal több. Pedig kicsoda gyerekkora volt! Nem, mint az enyém. És mégis, mintha tükörben nézném magam. Az önarcképem vagy»” (31). Az anya semmilyen tudást, tapasztalatot nem ad át a lányának, ezzel (talán szándékosan) arra a sorsra ítéli, melyet ő kapott. A lány részéről ezzel kapcsolatban rengeteg ki nem mondott gondolat figyelhető meg, azonban ezek csak az olvasóhoz jutnak el, a környezethez nem, így az elbeszélt cselekmény megreked, nem halad semerre. Az anya megjelenése nemcsak a lány

részeről van jelen, hanem a fiú/férfi szereplők szemszögéből is, akinél a vonzalom tárgya az anyja kifordított mása lesz, így a párkapcsolatok kibontakozása is reménytelen.

A sorsok bemutatása a kötetben azt a hatást kelti, mintha minden ismétlődne, az anya anyja marad, ahogy lányára is ugyanez a végzet vár. Nem vázol fel alternatívákat, nem kínál megoldásokat, így a jól megírt elbeszélések egysíkúvá válnak, sablon-történetekké, egy olyan üzenettel, mely ugyan életszagú, mégsem tud kiteljesedni. Erre utal a *Haláloz óráján* című fejezet: „Ülök a templomban, tizenegy éves korom óta nem tettem be ide a lábam. Amikor közöltem anyámmal, hogy többé nem megyek vele, idegösszeomlást kapott, de aztán megszokta. [...] Amíg gyerek voltam, képes voltam a legérzékletlenebb oszlopcsarnokot is benépesíteni. Történeteket találtam ki a szobrokról, megmozdultak, életre keltek. Már nincs több történetem, nincs több életem. Csak maga a nincs, az maradt meg. A képzelt nincs meg a valódi nincs” (216). Ezekből a nincsekből nehéz választani, a múlt és az emlékek felidézése újra és újra előkerül az elbeszélte jelenben, de egyik sincs igazán. Pályi András egy köztes állapotot próbál felvázolni, melyben egyszerre láthatjuk a nőket fiatalnak, vonzónak és az elbeszélés jelenében három gyerek után, gerincsérvvel sétálni a lakásban. Ebben a köztes állapotban egy új szerep lehetne a megváltás, menekülés a valóságból, de erre nincs lehetőség. Ez az állapot – mely egyáltalán nem tudatos keresés – több istent teremt a szereplőknek, ez azonban gátolja a szereplőket a választásban, elhomályosítja a megoldást. Isten, apaisten, a férj mint apaisten-másolat, melyek a *Gyász és gyönyör* című részben megmutatják, hogy a történetek (sorsok), melyek a szereplőkkel megesnek a saját maguk isteneitől való szabadulás eredményei. „Minek teremtettem ennyi istent magamnak és miért kellett megölnöm őket? Miféle fogságból igyekeztem szabadulni, ha eleve szabadnak születtem?” (225)

Pályi András könyve szűkös keresztmetszetet ad a világról a vallás, a párkapcsolatok és a szülő-gyermek viszony tengelyén. Ebben a metszetben helyezkedik el a testet érintő ragaszkodása, de nevezhetjük megszállottságnak is. A testiség szentsége, mely írásaiban összekapcsolódik a vallással a maga felszínesen istenkáromló módján egy olyan kötöttség, melyet jobb lenne inkább elengedni és nem a megszállottjává válni.

SZÍV ERNŐ

Az idei vigasz

Na, és hogy miféle dolog, például, a költők közötti kapcsolat, a költők közötti beszéd, az átszólás, az idézés, az utalás. Egyikük szavaiból kihallom, pedig félsüket lennék, a másikat is, ez milyen jó. Hogy hallani Tandoriból meg Kertészből, ebből a két, egymástól milyen távolságra egzisztáló univerzumból, Szép Ernőt. Azért néha meglepődöm, mint az asztalon felejtett boros pohár, amikor kel hajnalban és az éjszaka összes kedves mocskától véres a Nap. Időztem a JAK-táborban a fáradó nyár végén, és sok minden történt, olykor izgatott füstben ringott nagyterasz, olykor magában beszélt, dúdolt csak, máskor meg mulatozott, bölcs volt, vitába merült a pódium. Az egyik este beültem két költő bemutatkozására. Milyen rossz ez a szó, bemutatkozás, kérem szépen, van egy könyv, írtam egy kötetet, erről a jóról és arról a balsorsról, ilyen és így változó vágyakkal meg elgondolásokkal, átírtam, húztam, leizzadtam, dideregtem, földadtam többször, temetni akartam, mégis itt van, és akkor azt akarom mondani róla, hogy. Kisfényű, bizonytalan életem eddig a pontig. Anya, anyukám. Apa. Szép, a szorongás hiányában történő családom. Egy bizonyos szerelmem. A mind barátságtalanabb jelen. Satöbbi. Irodalmi est. Az egyik könyvnek az volt a címe, hogy Strand. A másiknak az, hogy A hangyák élete. Simon Bettina és Németh Bálint voltak a szerzők. JAK-füzetek, ssss. Édesem, hát nekem is van jakfüzetem, nem azért mondom, ezerszáz éve, hogy lett, már nem is tudom, hogyan, mindegy is, mert azon a szilgigeti késő estén egyszer csak elhangzott egy kérdés, szokásos, olyan bevett, a rutin megbízható cérnaszálaiból szótt, hogy ti. kikhez illenének, tagozódnának, kihez mérnék magukat a leginkább, vagy kikre gondolnak a gondolás többes erejével, mire ők, ez a két fiatal ember, ez a két fiatal költő olyan neveket említett mélységes nyugalommal és a legnagyobb magától értetődöttséggel, hogy tátva maradt a szám. Nem mintha nem ismertem volna a két költőt. Olyan irodalmi őszinteség volt ez, amivel én milyen ritkán találkozom. Az irodalom minden. A minden, tudjuk, nem őszinte. A legnagyobb hazugság a minden. Képmutatunk, maszatolunk, számígtatunk, centizgetünk vagy patikázunk, hát persze. Kicsiben, nagyban, szonettben vagy novellafüzében. Védj meg, reláció. Emelj föl! A minden hazudik, és aztán neki lesz igaza. Amikor Csajka Gábor Cipriánt említi Németh Bálint, és Simon Bettina említi Meliorisz Bélát, az nekem az idei JAK-tábor legfontosabb pillanata volt, lett, mert hirtelen megértettem, hogy ha elfelejtenek, mert el fognak felejtetni – mint Kálnokyt, mint Csorba Győzőt – és ne legyen kétséged erről, vagy átértékelnek, leáraznak, kiárusítanak, ha a szemetes fiúk dobnak gödörbe, ha egyszer csak kihullsz a közösből, és nem vagy már még csak lábjegyzet sem, jöhet egy kéz, egy olyan tandoris semmi kéz, hogy kiemeljen a hideg, részvétlen nincsből. És megmárt az emberbarát éjszakában, akár egy pohár borban. Nekem ez lett az idei legnagyobb vigasz, az én személyes, jó kis vigaszom, pedig nem is velem, csak más pályatársakkal történt. Akik közül az egyik már nagyon régen nem is írhat verseket.

A MAXIMALISTA

Konferencia Hazai Attila emlékére

Ára: 600 Ft
Előfizetőknek: 500 Ft

A maximalista,
Hazai Attila emlékére
(Írások, beszélgetések
Hazai Attila művészetéről)

Hazai Attila
Juhász Róbert
Kormányos Ákos
Mohai V. Lajos
Nagy Hajnal Csilla
John Peck
Petőcz András
Robert Pinsky
Tóth Erzsébet
versei

Bene Zoltán
Murányi Sándor Olivér
Patak Márta
Sántha József
prózája

